10600

Bilježke

...orica
...edna
—
...evc
...šk
...8
...v
...a

BOŽIĆNICA
1929

SELJAČKO PROSVJETNO-POLITIČKI
SBORNIK I KALENDAR

VELJAČA - SVEČEN

II. mjesec — ima 28 dana

Dani		Rimokatolički kalend	Narodna imena
Petak	1	Ignacije	Ognjan
Subota	2	Svijećnica	
Nedjelja	3	**Šezdesetnica.** Blaž	Vlaho
Ponedj.	4	Andrija Kors., Veronika	
Utorak	5	Agata	Dobrana
Srijeda	6	Doroteja	
Četvrtak	7	Romualdo	
Petak	8	Ivan Mat. (Slavin)	Slavin
Subota	9	Ćiril bisk., Apolonija ●	
Nedjelja	10	**Pedesetnica.** Skolastika	
Ponedj.	11	Ukazanje Gospe Lur.	
Utorak	12	Eulalija	
Srijeda	13	Pepelnica Katarina	Lijepa
Četvrtak	14	Valentin biskup	Zdravka
Petak	15	Faust i Jov. m.	
Subota	16	Julijana dj.	
Nedjelja	17	**1. Čista.** Konstancija ☽	Stojana
Ponedj.	18	Simeon b., Flavijan	
Utorak	19	Konrad	
Srijeda	20	Eleuterij (Kvatre)	
Četvrtak	21	Eleonora	
Petak	22	Stolica sv. Petra	Gojislav
Subota	23	Petar Damj. ○	Čudomil
Nedjelja	24	**2. Pačista.** Matija	
Ponedj.	25	Viktorin, Valpurga	Hrvoje
Utorak	26	Aleksandar m.	
Srijeda	27	Leandar m.	Ostomir
Četvrtak	28	Teofil, Roman	Bogoljub

Tko brzo ore, brzo drlja, „vlači“,
Tog ne će minut ni kruh, ni kolači.
Tko dobre stroje k dobru metne blagu,
Taj radnu svoju potrostruči snagu.

Mjesečeve mijene.

☾ Trećak 1. velj. 3 s. 10 m. po podne.
● Mlađ 9. veljače u 6. s. 55 m uveče.
☽ Prvak 17. velj. u 1 s. 23 m. iza ponoći.
○ Uštap 23. velj. u 7 s. 59 m. uveče.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	7 s. 23 m.	4 s. 59 m.
15.	7 s. 8 m.	5 s. 21 m.
28.	6 s. 44 m.	5 s. 42 m.

SAJMOVI U MJESECU VELJAČI.

U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Županja. — 2. Donji Miholjac. — Orahovica. — 3. Hercegovac. — Kloštar Ivanić. — Sv. Helena koruška. — Koprivnica. — Krapina. — 6. Gjurgjevac. — Komin. 8. Sv. Ivan Žabno. — 9. Dugoselo. — Velika Gorica u ponedjeljak po Svijećnici (ove godine na 6. veljače. — 10. (i naredna dva dana) Šid. — 11. Vrpolje. — 12. (i naredna dva dana) Ruma. — 13. Zabok. — 14. Brckovljani. — Dalj. — Ivanec. — Kašina. — Križevci. — Gora. — Novi-grad-Podravski. — Samobor. — Vrpolje. — Breznički Hum. — Krapinske Toplice. — 15. Breznički Hum. — Kalinovac. — 18. Varaždin (šimunski). — Veliki Zdenci. — 19. Irig (dva dana prije prav. sl. Teodora). — 21. Gudinci. — 22. Pregrada. — 23. (i naredni dan) Valpovo. — 24. Davor. — Gaj. — Gudinci. — Humski Brod. — Dubrava. — Kutjevo (marveni). — Ljubešćica. — Molve. — Rasinja. — Petrovaradin. — Varaždinske Toplice (ponedjeljak prije sv. Matije). — Na pokladni ponedjeljak Kapela sv. Križa u Otruševcu općina Podvrh. — Klanjec. — Utorak prije pokladnoga utorka Veliko Trgovište. — Subota pred pokladama: **Stubica donja.**

U Medjumurju: 3. Čakovac (marveni). — Pokladni utorak: Prelog.

U Prekomurju: Murska Subota u utorak prije pokladnog utorka. 24. Beltinci.

U Dalmaciji: 2. Vrpoljac. — 3. Dubrovnik. — Žrnovica kod Splita.

U Kranjskoj: 1. Šturja. — Prvoga četvrtka u mjesecu u Črnomlju. — 3. Krško. — Trbovlje. — Žuženberg. — Lukovica. — Škofja Loka. — Hrib pri Laškem potoku. — Na dan sv. Agate u Borovnici. — 7. Gornji Logatec. — Utorak po Svijećnici u Metliki. — Četvrtak po Svijećnici u Št. Jerneju (Dolenjsko). — 9. Grahovo. — Zagorje (za Savom). — Mengš. — 12. Motnik. — 14. Dob i Dobrava. — St. Lambert. — Razdrto. — Žerovnica. — Semić. — 15. Sv. Petar na Krasu (robni i marveni). — Utorak po sv. Valentinu: Šmartno pri Litiji (robeni i marveni). — 17. Podšenturje pri Zagorju. — 20. Zgornje Tuhinje. — Ponedjeljak prije sv. Matije v Lašičah. — 24. Bučka. — Moravči. — Žubna. — Cirknica. — Lesci. — Četvrtak po sv. Matiji na Toplicah. — 27. U Igu. — Ponedjeljak pred pokladnu nedjelju Višnja gora. Na pokladni ponedjeljak: Radohova vas. — Vipava. — Prvi petak po pepelnici Veliki Cirnik. — U subotu po pokladama: Boštanje. — Na pokladni ponedjeljak na Vrhniku. — Kvaterni četvrtak u Škocijanu. — Ponedjeljak po kvaternoj nedjelji u Višnji gori. — Utorak po kvaternoj nedjelji u Črnomlju. — Prvi ponedjeljak u korizmi u Radečah.

U Štajerskoj: Ponedjeljak prije Svijećnice u Vojniku. — Subota pred Svijećnicu Maribor. — 3. Sv. Marija v Jarenimi (Slov. Goricah). — Trbovlje. — Jakob pri Kolbiji. — Videm. — 5. Sv. Petar pod gorama. — 6. Gornji grad. —7. Pilštajn. — Konjice. — 10. St. Juraj na južn. željeznici. — 14. (Valentinovo): Brežice. — Ponikva. — Središče. — Žavec. — Sevnica na Savi. — Četvrtak pred pokladnom nedjeljom: Koštanj (marveni). — 16. (Juliane dan): Buče Vrenskagorce. — 19. Pišeci. — 20. Widem (od Savi). — 22. Sv. Filip v Vrečah Mlinske fart na Teharjih. — Ponedjeljak pred sv. Matijom: Braslovči. — 24. (Matijevo): Arnuž. — Bistrica. — Rogatec. — Vildon-Laško. — Lavbek. — Kvaterni utorak: Ljutomer. — Četvrtak po Pepelnici: Velenje (sajam s marvom). — Druge subote korizme: Slovenski Gradec (pada u ožujak).

U Koruškoj: 3. Friži. — Paterjon. — Na pokladni ponedjeljak Kutarči. — Na pepelničku srijedu u Oberdravberzi. — Svakog ponedjeljka u korizmi marveni sajam u Št. Lenardu. — 23. Zgornja Bela. — 25. Tribing. — 26. Oberdravberza.

Dan	Dnevnik	Primitak		Izdatak	

Bilježke

OŽUJAK - SUŠEC

III. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Petak	1	Albin biskup	Bjelimir
Subota	2	Simplicij	Tihomir
Nedjelja	3	**3. Bezimena.** Marin ☾	
Poned.	4	Kazimir	Kazimir
Utorak	5	Eusebije, Fridrik isp.	Dragomir
Srijeda	6	Perpetua i Felicita	
Četvrtak	7	Toma Akvinski	Tomidrag
Petak	8	Ivan od Boga	
Subota	9	Franjka Rimljanka	
Nedjelja	10	**4. Sredoposna.** 40 muč.	
Ponedj.	11	Heraklij, Eulogij ●	
Utorak	12	Grgur Vel. Papa	
Srijeda	13	Rozalija (Ruža)	Ruža
Četvrtak	14	Matilda	
Petak	15	Longin m. (Žarko)	Žarko
Subota	16	Heriberto	
Nedjelja	17	**5. Gluha.** Patricij	Domagoj
Ponedj.	18	Ćiril Jer., Eduard ☽	
Utorak	19	Josip zar. B. D. M.	
Srijeda	20	Niketa	Dobrovoj
Četvrtak	21	Benedikt	Bojeslav
Petak	22	Sedam žalosti B. D. M.	
Subota	23	Oton	Dražen
Nedjelja	24	**6. Cvijetna.** Gabriel	
Ponedj.	25	Blagovijest ○	Predrag
Utorak	26	Emanuel	
Srijeda	27	Ivan Dam., Rupert	
Četvrtak	28	Vel. četvrtak	
Petak	29	Vel. petak	Branivoj
Subota	30	Vel. subota	Vojmir
Nedjelja	31	**Uzkrs**	

Svud se radi, negdje se i pjeva,
Negdje vince, sunce svud ogrijeva,
Djevojke i momci ti se žure,
Čilo rade ne brojeći ure.

Mjesečeve mijene.

☾ Trećak 3. ožuj. u 12 s. 9 m. o podne.
● Mlađ 19. ožuj u 9 s. 37 m. pr. podne.
☽ Prvak 18. ož j. u 8 s. 42 m. pr. podne.
○ Uštap 25. ožuj. u 8 s. 46 m. pr. podne.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	6 s. 42 m.	5 s. 44 m.
15.	6 s. 15 m.	6 s. 5 m.
30.	5 s. 43 m.	6 s. 26 m.

SAJMOVI U MJESECU OŽUJKU:

U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Moslavina Podravska. — Sv. Ivan Žabno. — Vukovar (marveni i robeni). — **5.** Našice. — **8.** Čazma. — Brez-ički Hum. — Dugoselo. — **10.** Našice. — Dubrava. — Komin. **11.** Nuštar (i aredni dan). — **12.** Gjurgjevac. — Ivanić grad. — Kostajnica. — Luka. — adžarevo. — Kapela sv. Križa u Otruševcu (obć. Podvrh). — Pregrada. — Petrijevci. — Široko polje. — **13.** Lukač. — Prvi ponedjeljak iza pro-tnih kvatra: Klanjec. — Vinica. — Kvaterni četvrtak: Kraljevec. — **14.** eričanci. — **15.** Kostel. — **16.** Sikirevci. — **17.** Šid (i naredna dva dana). — Novi Slankamen (i dva naredna dana). — Popovača. — **18.** Bedekovčina. — Otok. — Slatina podr. (marveni). — Ponedjeljak prije sv. Josipa: Ribnik. — Utorak prije sv. Josipa: Velika Gorica. — Srijeda prije sv. Josipa: Šišljavić. — **19.** Bizovac. — Brod na Kupi. — Cetingrad. — Feričanci. Krapina. — Levanjska varoš. — Lipovljani. — Ljubešćica. — Lasinja. — Novigrad. Podravski. — Samobor. — Sikirevci. — Slatina (robeni). — Sunja. — Surčin. — Vrbovec. — **20.** Grubišno polje. — Mitrovica (i dva naredna dana). — Stubica gornja. — Dan po sv. Josipu: Buševac. — Ponedjeljak po sv. Josipu: Varaždinske Toplice. — **21.** Kloštar. — Sv. Helena Koruška. — **22.** Bednja. — Humski Brod. — Trpinja. — **23.** Nova Pazova (i dva naredna dana). — **24.** Biškupec (kod Varaždina). — **25.** Markušica. — Nova Gradiška. — Novska. — Podvinj. — Gora. — Voćin. — **26.** Bosiljevo. — Kloštar Ivanić. — Koprivnica. — Križovljan-Cestica. — Lepoglava. — Ruševo. — Stenjevac. — Sv. Ivan Zelina. — Velika Pisanica. — Ponedjeljak po glušnoj nedjelji: Varaždin. — **27.** Popovača. — **28.** Tuhelj. — Prvu nedjelju po kat. Blagovijesti u Beški. — **30.** Peteranec. — Na sredopostnu subotu u Desincu. — Na sredopostni ponedjeljak u Brezovici.

U Međumurju: 1. Macinec (proštenje s kramarskom robom). — **9.** Kotoriba. — **10.** Nedelišće. — **12.** Legrad. — **15.** Macinec (proštenje.) — **19.** Dekanovec. — Dubrava donja. — Štrigova. — **25.** Selnice pri sv. Martinu (proštenje).

U Prekomurju: 2. Cankova. — **16.** Prosenjakovci. — Križevci (u četvrtak po drugoj korizmenoj nedjelji). **26.** Rakičan.

U Dalmaciji: 19. Obrovac.

U Štajerskoj: 1. Planina. — Cirkovci. — Konjice. — **2.** Pišeci ako je nedjelja dan poslije). — **3.** Vransko. — Gornja Ponkva. — **4.** Pletrovči. — **8.** Pilštajn. — **10.** Št. Juraj ob Taboru (marveni). — Kapela pri Brežicah. — Spod. Polskava. — Dob pri Hrastniku. — Kostrivnica. — Ponedjeljak po kvaternoj nedjelji: Poličani. — **12.** (Grgurovo): Št. Juraj na juž. željeznici. — **15.** Zdoli. — Soseska. — Pleterje. — **16.** Peklo pri Poljčanah. — **17.** Mureki. — Podčetrtki. — Rečica. — Frankolovo (marveni). — Trbovlje. — Sveči. — **18.** Nova Štifta (Ptujska Gora). — Videm. — Dan po sv. Josipu: Sv. Barbara. — Št. Jernej na Tinskem. — Sv. Barbara v Haložah. — **20.** Šmarje pri Jeljah. — **21.** Pernavo blizu Žalca. — Žigerski vrh pri Sevnici. — (Benedikt) Rogatec. — Sv. Jedrta. — **27.** (Sv. Rupert): Spodnja Kostrivnica. — Dan po Blagovijesti: Teharje. — Dobova.

U Koruškoj: 4. Milštat. — Spital. — **10.** Št. Mohor. — **12.** Lavamint. — **13.** Gmint. — **14.** Št. Andrej. — **17.** Pusarnica. — **20.** Gribena. — **25.** St. Lenard. — **27.** Velikovec. — **31.** Gradiši. — Posljednji ponedjeljak u ožujku: Ukve.

U Bosni i Hercegovini: 12., 13. i **14.** Bosanska Dubica. — **22.** Glamoč. **25.** Derventa.

Dan	Dnevnik	Primitak	Izdatak

Bilješke

TRAVANJ - TRAVEN

IV. mjesec — ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Ponedj.	1	Uzkrsni ponedeljak	Mutimir
Utorak	2	Franjo P. ☾	
Srijeda	3	Rikardo	
Četvrtak	4	Isidor	
Petak	5	Vincencij	Ratimir
Subota	6	Siksto	
Nedjelja	7	**1. Bijela.** Hegerij	
Ponedj.	8	Dionizije	
Utorak	9	Prohor, Marija El. ●	
Srijeda	10	Ezekijel, Mehtilda	
Četvrtak	11	Leon, Veliki Papa	
Petak	12	Julij, Papa	Radivoj
Subota	13	Hermenegildo	
Nedjelja	14	**2. po Uzkrsu.** Justin	
Ponedj.	15	Anastazija	
Utorak	16	Turibije ☽	
Srijeda	17	Zaštita sv. Josipa	
Četvrtak	18	Apolonije	Branimir (Branko, Branka)
Petak	19	Krescencij m. (Ratislav)	Rastislav
Subota	20	Sulpicij	
Nedjelja	21	**3 po Uzkrsu.** Anselmo	
Ponedj.	22	Soter i Kajo	Spasoje
Utorak	23	Juraj m., Adalbert ○	Đurislav
Srijeda	24	Fidelis muč.	Vjera
Četvrtak	25	Marko evang.	
Petak	26	Kleto i Marcel	
Subota	27	Petar Kan., Peregrin	Selimir
Nedjelja	28	**4. po Uzkrsu.** Pav. od Kr.	Živko
Ponedj.	29	Petar m. (Tvrtk.)	Tvrtko
Utorak	30	Katarina Sijenska dj.	

Već su njive svuda uzorane,
Malo još i bit će zasijane,
Zemljica se travicom zeleni.
Mlado lišce cjelovom rumeni.

Mjesečeve mijene.	Sunce izlazi	Sunce zalazi
☾ Trećak 2. trav. u 8 s 29. m. prije pod.	1. 5 s. 39 m.	s. 29 m.
● Mlađ 9. travnja u 9 s. 33 m. uveče.	15. 5 s. 11 m.	6 s. 50 m.
☽ Prvak 16. t·av. u s. 9 m. po podne.	30. 4 s. 43 m.	7 s. 12 m.
○ Uštap 23. trav. u 10 s. 47 m. uveče.		

SAJMOVI U MJESECU TRAVNJU:

U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Daruvar. — Dubrava. — Hrtkovci. — Klenovnik. — Stari Mikanovci. — **2.** Brckovljani. — **3.** Gornji Miholjac. — **4.** Gaj. — Brod na Savi (i dva naredna dana). — Virje. — Moravče. — Bjelovar (dan sv. Izidora). — **5.** Šimanovci (i dva naredna dana). — **6.** Petrinječka Nova ves. — **7.** Pakrac. — Brod na Savi (i naredni dan sajam s robom). — Bobota (i dva naredna dana). — Erdevik. — **8.** Breznički Hum. — Sošice. — **9.** Veliki Grđevac. — **10.** Grubišno polje. — Pitomača. — Ponedjeljak po Cvijetnici: Križevci. — Na Cvijetnicu: Međurić. — Osam dana prije Cvijetnice: Požega. — Tri dana prije Cvijetnice: Donji Miholjac. — Četvrtak prije Cvijetnice: Zagreb. — Ponedjeljak po glušnoj nedjelji: Varaždin. — Ponedjeljak pred Cvijetnicom: Stubica donja. — **11.** Popovača. — **12.** Gora. — **15.** Ivanjska. — Suhopolje. — Sokolovac. — Sv. Ivan Žabno. — Ivanić Kloštar. — **17.** Bjelovar. — **18.** Lasinja. — Pregrada. — Humski Brod. — **19.** Brdovec. — **20.** Čazma. — Kapela (kod Bjelovara). — Lobor. — Donja Zelina. — **21.** Babina greda. — Mače. — Komin. — **22.** Osijek grad (i naredni dan). — Inđija (i dva naredna dana). — **23.** Brod na Kupi. — Gradačac. — Stubica gornja. — Varaždin. — Babinagreda (robeni). — **24.** Bosiljevo. — Budična donja. — Budinšćina. — Djakovo (i dva naredna dana). — Drnje. — Gjurgjevac. — Ilok. — Ivanić-grad. — Krapinske Toplice. — Varaždin. — Velika. — **25.** Desinić. — Gerovo. — Lipovljani. — Mađarevo. — Petaki. — Rača. — Vrbovec. — **26.** Nova Rača. — Zagreb. — **27.** Virovitica (i dva naredna dana marveni). — **28.** Orahovica. — **29.** (i slijedeći dan) Vukovar. — Prezid. — Prve nedjelje po Uzkrsu: Crikvenica. — Četvrtak po Uzkrsu: Prilišče donje. — Pregrada. — Utorak po Uzkrsu: Jamnica-Pisarovinska. — Na Veliki petak: Samobor — Četvrtak pred Jurjevom: Bistra. — Ponedjeljak po bijeloj nedjelji: Kravarsko. — Ponedjeljak po svetom Jurju: Marija Bistrica. — Subota prije sv. Izidora: Donja Voća. — **30.** Bedekovčina. — Kalinovac. — Uzkrsni utorak: Ljubešćica. — Na pravoslavni Uzkrsni utorak: Vukovje. — Tri dana prije mladog Uzkrsa: Podravska Moslavina. — Na Veliki petak: Virovitica (s robom i marvom). — Brckovljani. — Na pravoslavnu Cvijetnicu: Ruma. — Drugi i treći dan pravoslav. Uzkrsa: Klenak. — Ponedjeljak po Cvijetnici: Topolovac kod Siska. — Subota po Uzkrsu: Kraljev vrh. — Subota pred Cvijetnicom: Stubica donja. — Na Veliki četvrtak: Sv. Ivan Zelina — U utorak po Uzkrsu: Javorje kod sv. Vida, obć. Brdovec. — Na Cvijetni ponedjeljak: Klanjec. — Ponedjeljak pred Križevom: Dubravica. — Utorak pred Cvijetnom nedjeljom: Veliko Trgovište. — U srijedu po Uzkrsu: Veliko Trgovište. — Četvrtak po Uzkrsu: Komin. — Pregrada. — Uzkrsni ponedjeljak: Zlatar. — Cvijetni petak: Trgovište. — Ponedjeljak po glušnoj nedjelji: Gradec. — Prve srijede iza Bijele nedjelje: Radoboj. — Subota pred Cvijetnicom: Ludbreg. — Ponedjeljak po sv. Marku: Vinica. — Ponedjeljak po Uzkrsu: Zlatar. — Utorak po Uzkrsu: Sv. Marija Magdalena. — Na Cvijetni petak: Trgovište. — Na pravoslavnu Blagovijest i na pravoslavnu Cvijetnicu: Okučani.

U Medjumurju: 7. Podturen (proščenje s robenim sajmom). — **12.** Nedelišće (marveni i konjski sajam). — Cvjetni ponedjeljak: Čakovec. — Cvjetni petak: Mihaljevac. — **25.** Selnica pri sv. Martinu (prošćenje) — Srijeda po sv. Jurju: Draškovac. Srijedu po Bijeloj nedjelji: Racka, Kaniža.

U Dalmaciji: 7. Hrvati kod Sinja. — **23.** Desne. — Razvodje. — Zlosela (kot. Šibenik). — **24.** Bobovišće.

U Bosni i Hercegovini: Na cvijetnu srijedu: Jezero: — **23.** Kupreš (i dva naredna dana). — **24.** Tešanj (i dva naredna dana).

Dan	Dnevnik	Primitak	Izdatak

Bilježke

SVIBANJ - ROŽNJAK

V. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Srijeda	1	Filip i Jakob ap.	
Četvrtak	2	Atanasij	
Petak	3	Našašće sv. Križa	
Subota	4	Florijan	Cvijeta
Nedjelja	5	**5. po Uskrsu.** Pijo V.	
Ponedj.	6	Ivan pr. vr. } molitveni (prosni) dani	
Utorak	7	Stanislav bis. } molitveni (prosni) dani	Stanko (Stanka)
Srijeda	8	Miholjice } molitveni (prosni) dani	
Četvrtak	9	**Spasovo.** Grgur	
Petak	10	Izidor ratar	
Subota	11	Franjo H.	
Nedjelja	12	**6. po Uskrsu.** Pankrac	Svevlad
Ponedj.	13	Servacije	
Utorak	14	Bonifacije m.	Dobroslav
Srijeda	15	Ivan Sal., Sof.	
Četvrtak	16	Ivan Nepomuk	
Petak	17	Paskal	
Subota	18	Venancij	
Nedjelja	19	**Duhovi** Celestin	Rajko
Ponedj.	20	Bernardin	
Utorak	21	Feliks m. (Srećko)	Dubravka
Srijeda	22	Helena i Julija (Kvatri)	Radojka
Četvrtak	23	Deziderij (Željko)	Želimir (Željko)
Petak	24	Ivana dev.	
Subota	25	Grgur VII., Urban Papa	Gradimir
Nedjelja	26	**1. po Duh. Presv. Trojstvo**	
Ponedj.	27	Beda, crkv nauč., Ivan	
Utorak	28	Augustin bisk.	Jaromir
Srijeda	29	Marija Magdalena	
Četvrtak	30	**Tijelovo (Brašančevo)**	
Petak	31	Bl. Dj. Mar. p. s. m. Am.	

Kosilice. Bog Vas je poslao,
Težku žetvu silno olakšao.

Još nas, Bože pravicom nagradi,
Nek je zemlja onom, tko ju radi.

Mjesečne mijene.

Trećak 2. svib u 2 s. 26 m. ujutro.
Mlađ 9. svibnja u 7 s 7 m. ujutro.
Prvak 15. svib. u 9 s. 56 m. uveče
Uštap 23. svib. u 1 s. 0 m. po podne.
Trećak 31. svib. u 5 s. 13 m. po pod.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	4 s. 42 m.	7 s. 14 m.
15.	4 s. 20 m.	7 s. 34 m.
30.	4 s. 5 m.	7 s. 59 m.

SAJMOVI U MJESECU SVIBNJU:

U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Banova jaruga. — Ivanec. — Luka. — Mrkopalj. — Sv. Helena Koruška. — Velika Gorica. — Virovitica (robeni). — Virje. — Vivodina. — Vođinci. — Vukovar. — Četvrtak po Bijeloj nedjelji: Galgovo. — Marija Bistrica. — **2.** Kloštar Ivanić. — **3.** Križevci. — Orahovica. — Sisak. — Začretje. — Prvu nedjelju u svibnju: Novi. — **4.** Gorjanci (marveni). — Ivanovo selo. — Koprivnica. — Kutina. — Mitrovica (i naredna dva dana). — Subota pred pravoslavnu bijelu nedjelju: Daruvar. — **4.** Petrijanec. — Samarica. — Trgovišće. — Vrbovec. — **5.** Andrijevci. — Dalj. — Krapina. — Ponedjeljak po bijeloj srijedi: Začretje. — Tuhelj. — **6.** Begtež. — **7.** Gorjanci (robeni). — Sošice. — Veliki Poganac. — Vrginmost. — **8.** Budrovci — Dugoselo. — Kapela. — Kloštar. — Okučani. — Pregrada. — Dubrava. — Veliki Bastaji. — Vugrovec. — **9.** Bednja. — Ludina. — **10.** Biškupci. — Gaj. — Kostel. — Mače. — Plašce. — Pokupsko. — Sv. Peter Orehovec. — Spišić-Bukovica. — **11.** Podgorač. — Zemun (i dva naredna dana. — Treća nedjelja po Uzkrsu: Maja. — Vidušević. — Treći ponedjeljak po bijeloj nedjelji: Sela Zagorska. — 13. Narta. — Vojakovec. — Vinkovci (i tri naredna dana). — **15.** Breznički Hum. — Ivanić grad. — Lekenik. — Nikinci. — Pitomača. — Raven. — Suhopolje (i naredni dan). — Veliki Zdenci. — **16.** Budinšćina. — Gerovo. — Kaptol. — Krapina. — Petrijanec. — Podgorač. — Sv. Ivan Žabno. — Ponedjeljak po Miholjici: Vugrovec. — Ponedjeljak iza sv. Ivana Nepomuka: Varaždinske Toplice. — **17.** Humski Brod.. — Stupnik (žup. Zagreb.). — **20.** Varaždin. — Golubinci (i dva naredna dana). — Popovača. — **21.** Šamac. — Zabok. — **22.** Kriiž. — Luka. — Donja Zelina. — Samobor. — Sv. Helena Koruška. — Nedjelja iza **22.** svibnja: Sv. Jelena. — Dramalj. — **23.** Farkaševac. — **25.** Humski Brod. — Sesvete. — Ivanec. — **27.** Stari Slankamen (i dva naredna dana). — **29.** Šamac. — Kloštar Ivanić. — **30.** Ferdinandovac. — Komin. — **31.** Osijek grad.

Nadalje padaju u mjesecu svibnju još i ovi sajmovi: Prvi ponedjeljak pred Spasovom: Dubranec. — Na dan po kat. Spasovu: Kapela sv. Križa u Otruševcu obć. Podvrh. — Subota po Spasovu: Lasinja. — Na Spasovo: Sisak. — Tri dana prije Spasova: Čađavica. — Subota po kat. Spasovu: Sotin (i narednog dana). — Pete nedjelje po kat. Uzkrsu: Gora. — Dan po Spasovu: Sv. Ivan Zelina. — Četvrti ponedjeljak po Uzkrsu: Klanjec. — Dan prije Spasova: Mali Bukovec. — Dan poslije Spasova: Đurđevac. — Ponedjeljak po Spasovu: Komin. — Drugi dan po Spasovu: Križovljan-Cestica. — Utorak po Duhovima: Brdovec.

U Međumurju: 1. Mursko Središće. — **3.** Sv. Križ — Nedjelja po Florijanovu: Sv. Margareta (pri sv. Martinu). — **16.** Dubrava donja. — Racka Kaniža. — **22.** Sv. Jelena (kod Čakovca). — **25.** Vidovec donji.

U Prekomurju: Ponedjeljak po 3. svibnju: Černovec. — **19.** Bogojino. — Četvrti ponedjeljak po Uzkrsu: Murska Subota. — **28.** Puconci.

U Dalmaciji: 4. Trogir. — Jezera (kot. Šibenik). — **5.** Orestovo i Padjene. — Plavno. — Kninsko polje. — **16.** Omiš (kot. Split). — **21.** Vrbnik — **24.** Kistanje((kot. Benkovac). — **26.** Tijesno (kot. Šibenik). — **29.** Trogir.

U Koruškoj: 2. Friži. —Kaplja. — Redendol. — Saksenberza. — **3.** Štj Andrej. — Terza. — Lavamint. — Oberdravberza. — Ponedjeljak po sv. Florijanu: Črna pri Pliberku. — **13.** Sv. Hema. — Št. Lenard. — Št. Mohor. — Ponedjeljak po sv. Ivanu Nepomuku: Šmihel pri Pliberku. — **19.** Celovec (traje 14 dana). — **20.** Zgorni Mozel. — Četvrtak pred sv. Urbanom: Prevalje. — **26.** Ovsperg (traje 14 dana).

U Bosni i Hercegovini: 6. Travnik (i dva naredna dana). — **7.** Velika Kladuša. — **15.** i **16.** Zenica. — **18.** Gacko.

Dan	Dnevnik	Primitak	Izdatak

Bilješke

LIPANJ - KLASEN

VI. mjesec — ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Subota	1	Gracijan (Radovan), Just.	Radovan
Nedjelja	2	**2. po Duhov.** Erasmo	Velimir
Ponedj.	3	Klotilda	
Utorak	4	Kvirin b. (Predrag)	Predrag
Srijeda	5	Bonifacije b.	
Četvrtak	6	Norberto	
Petak	7	Srce Isusovo. Lukr. ●	Milutin
Subota	8	Srce Marijino Medardo	
Nedjelja	9	**3. po Duh.** Pr. i Fel.	Prvislav
Ponedj.	10	Margareta	
Utorak	11	**Rodjendan Stjepana Radića**	
Srijeda	12	Ivan Fakundo	Ninko (Ninka)
Četvrtak	13	Antun Padovanski	
Petak	14	Bazilije bisk. ☽	Zvonimir
Subota	15	Vid mučenik	Dobrovit
Nedjelja	16	**4. po Duh.** Fran. R.	
Ponedj.	17	Adolf	Žitomir
Utorak	18	Marko i Marcel, Efrem	
Srijeda	19	Julijana dj.	
Četvrtak	20	**Krvoproliće u beograd. skupštini**	
Petak	21	Alojzije Gonzaga	Vjekoslav
Subota	22	Pavlin ○	
Nedjelja	23	**5. po Duh.** Albin	
Ponedj.	24	Ivan Krstitelj	
Utorak	25	Prosper	Nada
Srijeda	26	Ivan i Pavao muč.	
Četvrtak	27	Ladislav kr.	Hranko
Petak	28	Lav II. Papa, Iren b. m.	
Subota	**29**	**Petar i Pavao**	Krešimir
Nedjelja	30	**6. po Duhov.** ☾	Pavlimir

Oj vi sgodni, plugovi-kopači,
I vi sgodni, fini ogrtači,
Što su tjedan ogrtale žene,
U dva dana takav plug okrene!

Mjesečeve mijene.

● Mlad 7. lip. u 2 s. 56 m. po podne.
☽ Prvak 14. lip. u 6 s. 15 m. ujutro.
○ Uštap 22. lip. u 5 s. 15 m. ujutro.
☾ Trećak 30. lip. u 4 s. 54 m. ujutro

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	4 s. 4 m.	7 s. 52 m.
15.	3 s. 58 m.	8 s. 2 m.
30.	4 s. 2 m.	8 s. 4 m.

SAJMOVI U MJESECU LIPNJU:

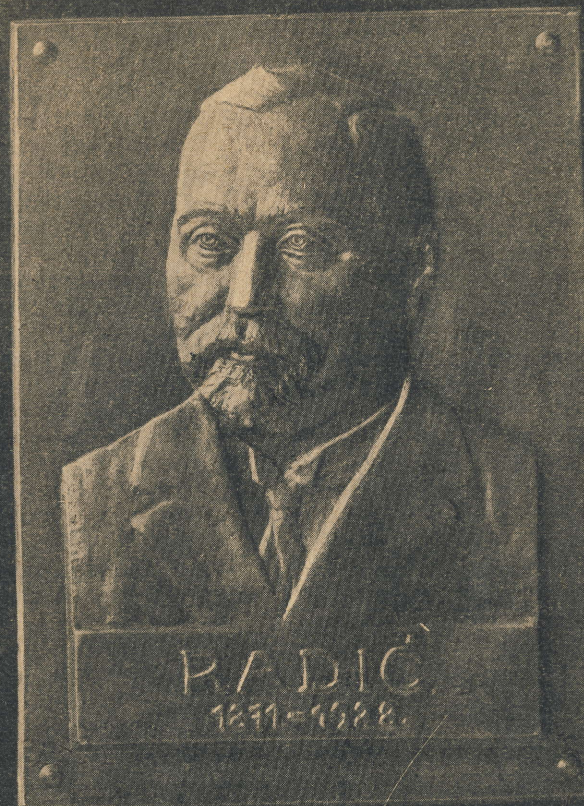
U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Ludbreg. — Osijek grad. — Indjija (i dva naredna dana). **2.** Srijemski Karlovci (i dva naredna dana). — **3.** Budinšćina. — Bobota. — Ponedjeljak po Spasovu: Budinjak. — Gradec. — Ponedjeljak prije Duhova: Jalžabet. — Osmi dan po kat. Spasovu: Grubišno polje. — Peti dan prije Duhova i na Duhove: Feričanci. — Tri dana prije katoličkih Duhova i na Duhove: Nuštar. — Utorak po Spasovu: Bosiljevo. — Ponedjeljak pred Duhove: Čabar. — Ribnik. — Prve nedjelje po kat. Spasovu: Cernik. — **3.** Čabar (i naredni dan). — Čalma (i naredni dan). — Brod na Savi (i dva naredna dana). — Gjulaves. — Kukunjevac. — **5.** Suhopolje (i tri naredna dana). — **6.** Brod na Savi (i naredni dan; robeni). — Subota prije Duhova: Stubica gornja. — Dan prije kat. Duhova: Požega (marveni). — Na Duhove: Požega (robeni). — Čepin (robeni, o drugi dan Duhova marveni). — Utorak po Duhovima: Javorje kod Sv. Vida (obć. Brdovec). — Utorak prije Duhova: Veliko Trgovište. — Utorak po Duhovima: Sv. Marija Magdalena. — Belec. — Drnje. — Čazma. — Hrastovica. — Srijedu po Duhovima: Lonja (robeni). — Brdovec. — **8.** Breznički Hum. — Kloštar. — Našice. — **10.** Ivankovo. — Podvinj. — Velika Pisanica. — Vidovec. — **11.** Brezovica. — **12.** Miholec. — Pregrada. — **13.** Bučica donja. — Gora. — Fužine. — Garešnica. — Ilok. — Kapela. — Kešinci (i dva naredna dana). — Klenovnik. — Kravarsko. — Križ. — Ljubešćica. — Našice. — Zagon. — **14.** Šišljavić. — **15.** Hrtkovci. — Lipovljani. — Mače. — Pitomača. — Pokupsko. — Prezid. — Sopje. — Sv. Helena Koruška. — Vrbovec. — **16.** Brdovec. — **21.** Komin. — Na pravoslavni Spasovdan: Gračac. — Čétvrtak po Duhovima: Ljubeščica. — Trojački utorak: Križevci. — Prvu nedjelju po Duhovima: Lokve. — Četvrtak pred Trojstvom: Velika Kopanica. — Subota po pravoslavnom Spasovu: Daruvar. — Utorak poslije rmk. Duhova: Jaska. — Dva dana prije Trojstva: Kukujevci (i na dan sv. Trojstva). — Na pravoslavni Spasovdan: Ruma. — Drugi i treći dan pravoslavnih Duhova: Klenak. — Petak prije pravoslav. Duhova: Irig. — Drugi dan pravoslav. Duhova: Donji Lapac. — Prva nedjelja iza pravoslav. Spasova i na pravoslavni duhovski ponedjeljak: Bijelo polje. — Prvi ponedjeljak iza ljetnih kvatra: Klanjec. — Kvaterni petak ljetnih kvatra: Sela Zagorska. — Ponedjeljak po Tijelovu: Dubravica. — Utorak po Trojstvu: Jamnička kiselica.. — Subota po Trojstvu: Lekenik. — Subota pred drugom kvaternom nedjeljom: Stubica donja. — Ponedjeljak po Tijelovu: Marija Bistrica. — Brckovljani. — Ponedjeljak po sv. Trojstvu: Moravče-Bjelovar. — Dan po Tijelovu: Sv. Ivan Zelina. — Dan po sv. Vidu: Javorje kod sv. Vida. — Dan po sv. Trojici: Klenovnik. — Petak poslije Tijelova: Petrinja. — Četvrtak pred sv. Trojstvom: Radoboj. — Srijeda prije Tijelova: Ludbreg. — Prvi četvrtak po Tijelovu: Vinica. — Dan po rk. Trojici: Trojstvo. — Na rk. trojački utorak: Garešnica. — Drugi ponedjeljak po Tijelovu: Dubrava. — Dan po pravoslavnom Spasovu: Kloštar Ivanić. — Na pravoslavne Duhove: Nova Gradiška. — Dan pred Tijelovo: Petrovina. — Ponedjeljak po 15. lipnju: Bosiljevo. — **16.** Desinec. — Madžarevo. — Pakračka Poljana. — Sošice. — **17.** Belec. — **18.** Stenjevec. — **19.** Crnac. — **20.** Cerević (i narednog dana). — Gudovac. — Martinci (i nar. dan). — **21.** Garčin. — Otok. — Ozalj. — Popovača. — Rasinja. — Valpovo (marveni). — Virje. — Zlatar. — **22.** Gaj. — Kaptol. — Luka. — **23.** Gjurmanec. — Lobor. — **24.** Delnice. — Kupinec. — Kapela sv. Križa u Otruševcu (obć. Podvrh). — Prišlin. — Sesvete Podravske. — Topolovac (kod Siska). — Valpovo (robeni). — Varaždin. — Vrpolje. — Sv. Ivan Žabno. — **25.** Ivanska. — Kloštar Ivanić. — Sv. Ivan Zelina. — 26. Gerovo. — Gora. — Mitrovica (i naredni dan). — **27.** Bedekovčina. — (Ostale sajmove za ovaj mjesec naći ćeš kod sajmova za mjesec srpanj.)

Reliefi na posrebrenoj kovini

Predsjednika Stjepana Radića

prikladni za spomen-ploče

Brončana plaketa

Predsjednika Stjepana Radića

Dan	Dnevnik	Primitak		Izdatak	

Bilježke

SRPANJ - JAKOVČAK

VII. mjesec ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Ponedj.	1	Presveta Krv Isusova	Bogoslav
Utorak	2	Pohod Bl Dj. Marije	
Srijeda	3	Leon II., Heliodor	Svetislav
Četvrtak	4	Udalrik, Berta	
Petak	5	Ćiril i Metod	
Subota	6	Izaija prorok ●	Bogomila
Nedjelja	7	7. **po Duh.** Vilibaldo	
Ponedj.	8	Kilijan, Eugen III. Papa	
Utorak	9	Brcko, b., Anatolija	
Srijeda	10	Amalija djevica	Ljubica
Četvrtak	11	Pijo I., papa, Olga	
Petak	12	Ivan Gualb., Mohor	
Subota	13	Margareta dj. (Biserka) ☽	Biserka
Nedjelja	14	8. **po Duh.** Bonaventura	
Ponedj.	15	Henrik prizn.	
Utorak	16	Gospa od Karmela	
Srijeda	17	Aleksije	Branislav
Četvrtak	18	Fridrik, Kamilo	Miroslav
Petak	19	Vinko Paulski, Aurelija	Zlatka
Subota	20	Ilija prorok. Jeron. Emil.	
Nedjelja	21	9. **po Duh.** Daniel ○	
Ponedj.	22	Marija Magdalena	
Utorak	23	Apolinar b. m.	
Srijeda	24	Kristina	
Četvrtak	25	Jakov apostol	Padoslav
Petak	26	Ana majka Bl. Dj. Mar.	
Subota	27	Pantaleon muč.	Sverad
Nedjelja	2	10. **po Duh.** Viktor	Nevenko
Ponedj.	29	Marta djevica ☾	
Utorak	30	Abdon i Senen m.	
Srijeda	31	Ignacij Lojol.	Gorislav

Sve je polje cvijećem urešeno,
Cijelo selo kišom umiveno.

Mraza nema. dieca idu bosa
S ušajući slavulja i kosa.

Mjesečeve mijene.	Sunce izlazi	Sunce zalazi
● Mlađ 6. srpnja u 9 s. 47 m. uvečer.	1. 4 s. 2 m.	8 s. 4 m.
☾ Prvak 13. srp. u 5 s. 5 m. po podne.	15. 4 s. 14 m.	7 s. 57 m.
○ Uštap 21. srp. u 8 s. 21 m. uveče.	30. 4 s. 32 m.	7 s. 40 m.
☽ Trećak 29. srp. u 1 s. 56 m. po pod.		

Nastavak sajmova za lipanj:

Daruvar. — Dugoselo. — Gundinci. — Krapina. — Križevci. — Zagreb. — 28. Bukovje. — Mohovo. — Trgovište. — **29.** Cernik. — Crni lug. — Gornji Rajić (s robom). — Kaptol (s robom). — Petrovaradin. — Petrovsko. — Taborište. — **30.** Breznički Hum. — Cetingrad. — Budinščina. — Gjurgjevac. — Gradec. — Ivanićgrad. — Koška. — Petrovina. — Pokupsko. — Prišlin. — Rača. — Staro Topolje. — Stubica donja. — Sv. Petar Orehovec. — Maruševac. — Donja Zelina. — Špišić-Bukovica. — Ponedjeljak po sv. Vidu: Štefanje. — Subota po Tijelovu: Kraljev vrh. — Prva nedjelja po sv. Ivanu Krstitelju: Badljevina. — Drugi dan po pravoslavnim Duhovima: Pakrac. — Tri dana prije Petrova: Čađavica. — Tri dana prije pravoslavnih Duhova: Gornji Miholjac. — Dva dana prije pravoslavnih Duhova: Vera. — Ponedjeljak po Petrovu: Budinjak. — Klanjec. — Prvi i treći dan po Tijelovu: Bapska. — Ponedjeljak po Tijelovu: Velika Gorica. — Dan po Tijelovu: Petrovina. — Sv. Ivan Zelina. — Ponedjeljak po rk. Vidovu: Kašina. — Ponedjeljak po Tijelovu: Varaždinske Toplice. — Brckovljani. — Utorak po Tijelovu: Komin. — Ponedjeljak iza Petrova: Petrijanec. — Subota po Ladislavu: Kraljev vrh. — Na kvaterni utorak: Krapinske Toplice.

SAJMOVI U MJESECU SRPNJU:

U Hrvatskoj i Slavoniji: 2. Belec. — Koprivnica. — Kutjevo. — Ljubeščica. — Šandrovac. — Tribalj. — Vrbica. — Ponedjeljak iza 2. srpnja: Brckovljani. — **3.** Garešnica. — **4.** Medjurič. — Brdovec. — **5.** Beravci. (marveni). — Kloštar. — Lekenik. — Ludina. — Morović (i narednog dana). — Ostrvo (i narednog dana). — Prišlin. — Vrbovec. — **6.** Dubranec. — Petrijanec. — Sv. Ivan Žabno. — **7.** Erdevik (i narednog dana). — Jasenovac (robni). — Pačetin. — Slatinski Drenovac. — **8.** Donji Miholjac. — Uljanik. — Kostel. — **9.** Slatina (marveni). — **10.** Bedekovčina. — Komin. — **12.** Bršadin. — Davor. — Gerovo. — Ivanićgrad. — Klenak. — Kuzmin (i narednog dana marveni). — Ruma. — **13.** Bakar (i dva naredna dana). — Breznički Hum. — Gjulaves. — Humski Brod. — Okučani. — Petrovoselo (ličko). — Sokolovac. — Sošice. — Zagreb. — **14.** Kuzmin (robeni). — Dubrava. — **15.** Gora. — Ljubeščica. — Novigrad Podravski. — Ludbreg. — Čabar (ponedjeljak po škapularskoj nedjelji). — **17.** Ivanjska. — Svilaj. — Viljevo. — Popovača. — **18.** Cerević (i dva naredna dana). — Križevci. — Varoš. — Osijek (i narednog dana). — **19.** Rajevo selo (i narednog dana). — **20.** Bregi (županija zagrebačka). — Kukujevci. — Lipovljani. — Maja. — Lasinja. — Pitomača. — Rača. — Veliko Trgovište. — Voćin. — 21. Ivanec. — Tronvitica. — Velika Gorica. — **22.** Kapela (i narednog dana). — Lobor. — Luka. — Madžarevo. — Miholec. — Sesvete (zagrebačka županija). — Sunja. — Štivica. — Vinkovci (i dva naredna dana). — **23.** Budinščina. — Čazma. — Nuštar (i tri naredna dana). — Virje. — **24.** Djakovo (i dva naredna dana). — Laćarak (i narednog dana). — Veliki Grdjevac. — 25. Dubravica. — Krmpote. — Pleternica. — Podsused. — Sv. Marija Magdalena. — Varaždin. — Vugrovec. — Ponedjeljak iza 25. srpnja: Brckovljani. — **26.** Barci. — Gora. — Bistra. — Dugoselo. — Desinić. — Daruvar. — Gora kod Petrinje. — Kostajnica. Sv. Helena Koruška. — Stara Plošica. — Trgovišće. — **27.** Lobor. — Sv. Ivan Zelina. — **28.** Samobor. — **29.** Gjurgjevac. — Virovitica (marveni i traje dva naredna dana). — Vrbica ((marveni). — **30.** Vukovje. — Brod na Savi (i narednog dana marveni). — **31.** Mitrovica. — Pregrada.

Ponedjeljak po Mariji škapularskoj: Čučerje. — Krapina. — Ponedjeljak pred Sv. Margaretom: Dubravica. — Prvu srijedu po sv. Petru i Pavlu: Kutina. — Dan sv. Kilijana: Donji Miholjac. — Ponedjeljak iza 16. srpnja: Ledenice. — Pokupsko. — Druga subota iza Petrova: Stubica Gornja. — Ponedjeljak iza 5. srpnja: Var. Toplice. — Na pravosl. Petrovo: Severin.

Reliefi na posrebrenoj kovini

Predsjednika Stjepana Radića

u narodnom okviru

HRVATSKA NARODNA MOLITVA

CIJENA DIN. 10

IZDANJE SLAVENSKE KNJIŽARE

Dan	Dnevnik	Primitak		Izdatak	

SAJMOVI U MJESECU KOLOVOZU.

U Hrvatskoj i Slavoniji: **1.** Brod na Savi (marveni). — Markušica. — Mitrovica (i narednog dana). — Plešće. — Stara Pazova (i narednog dana). **2.** Brod na Savi (robeni i narednog dana). — Ilok. — Jablanac Jasenovački (robeni). — Križevci. — Pakrac. — Veliko Trgovišće. — Virovitica (robeni). — Vrbovsko. — **3.** Ludina. — Nova Kapela. — Vinkovci (i 3 nar. d.) **4.** Lupoglav. — **5.** Belgrad. — Jamnička kiselica. — Kalinovac. — Peteranec. — Stubica gornja. — **6.** Belec. — Gornji Miholjac. — Farkaševac. — Ljubešćica. — Zabok. — **7.** Babinagreda. — Brezovica. — Kraljev vrh. -- Petrijanec. — Šišljavić. — **8.** Čazma. — **10.** Babinagreda. — Gjurgjevac. — Madžarevo. — Našice. — Petrinja. — Samobor. — Sveta Helena, Koruška. — Stubica donja. — Velika Gorica. — Veliki Zdenci. — **11.** Daruvar. — Dubrava. — Vivodina. — Zlatar. — Ponedjeljak po Preobraženju: Krapina. — **12.** Kapela. — Križovljan-Cestica. — Novigrad Podravski. — **13.** Budinščina. — Morović (i dva nar. dana). — Nova Bukovica. — Zemun. — Stari Jankovci (i nar. dana). — Zemun (i dva nar. dana). — **14.** Andrijaševci (robeni). — Bednja. — Pregrada. — Biškupec (žup. varažd.). — Cerna. — Crikvenica. — Gunja. — Jasenovac (rob.). — Kobaš. — Mikanovci (i nar. dana do 24. kolovoza). — Našice. — Popovača. — Rača (i nar. dana). — Sv. Ivan Zelina. — **15.** Suhopolje. — Gora. — **16.** Cetingrad. — Gerovo. — Jalžabet. — Jasenovac (marveni). — Kloštar Ivanić. — Mače. — Moravče-Belovar. — Stara Gradiška. — Nova Rača. — Stenjevac. — Tuhelj. — **17.** Banova jaruga. — Nova Rača. — Galgovo. — Luka. — Maruševac. — Sv. Marija Magdalena. — Donja Zelina. — **18.** Breznički Hum. — Desinić. — Jamnička kiselica. — Virje. — **19.** Čalma. — Donji Rajić. — Feričanci. — Hercegovac. — Svibovec. — Trpinje. — **20.** Radoboj. — Slakovci. — **21.** Gaj. — Gola. — Nova Gradiška. — Štefanje. — Trgovišće. — Trojstvo. — Valpovo. — Zagreb. — **22.** Lasinja. — Kostel. — Sesvete. — Tovarnik (i dva naredna dana). — **24.** Dubravica. — Hrastovica. — Humski Brod. — Kaptol (robeni). — Kašina. — Kravarsko. — Ljubeščica. — Popovača. — Valpovo (robeni). — **25.** Petrovsko. — Sv. Ivan Žabno. — Varaždin. — Sokolovac. — Irig (i dva naredna dana). — **27.** Bobota (i naredni dan). — **28.** Andrijevci. — Bedekovčina. — Brckovljani. — Ivanec. — Pregrada. — **29.** Badljevina. — Bučica donja. — Dragalić. — Ferdinadovac. — Gudovac. — Ivanićgrad. — Ivanovoselo. — Lipovljani. — Miholec. — Županja. — **31.** Slatina (marveni). — Stara Pazova.

U Medjumurju: **2.** Čakovec. — **7.** Draškovec. — **10.** Cirkovljani. — Racka Kaniža. — **12.** Nedeljišće. — **15.** Sv. Marija. — Sv. Martin (prošćenje). — **16.** Draškovec. — Sv. Rok (kod Čakovca). — **20.** Mihaljevac (na Kraljevo). — Mursko Središće. — **24.** Legrad.

U Prekomurju: **14.** Kaniža (Ugarska). — Turnišće (četvrtak pred Velikom Gospojom). — **16.** Rakičan. — **20.** Deklesin. — **21.** Doležovje. — **24.** Murska Sobota. — **28.** Lendava donja.

U Bosni i Hercegovini: **2.** Donji Vakuf (žup. travnička). — Obudovac. — Prijedor (2. i tri naredna dana). — Zavidović (i dva naredna dana). — Zvornik. — **15.** Odžak (i dva naredna dana). — Orašje. — Žepče (i tri naredna dana). — **18.** Prnjavor (i dva naredna dana). — **19.** Gračanica (i narednog dana). — Sanski most. — **20.** Busovača (i narednog dana). — Kiseljak (i narednoga dana). — Kreševo (i narednoga dana). — **28.** Bosanski Brod (i dva naredna dana). — Derventa (i dva naredna dana). — Duvno. — Obudovac.

Slika Predsjednika Stjepana Radića
izradjena na aluminiju u narodnom okviru

Poslije smrti velikoga Vodje hrvatskoga naroda Stjepana Radića, pojavila se na dnevnom tržištu masa svakojakih slika te poprsja i reliefa bilo originala ili reprodukcija blagopokojnoga Predsjednika. Mnoge od tih slika, poprsja i reliefa vrlo su loše izvedene i sa stanovišta umjetničkog i estetskog. Pojavila su se razna imena poznatih, a ponajviše nepoznatih, koji su se lih iz špekulativnih namjera bacili na slikanje i modelovanje Stjepana Radića. Fatalno je to, da svi ti umjetnici, osim malih iznimaka, nisu ni poznavali Predsjednika, a što je najvažnije njegov politički i kulturni narodni rad ni iz daleka pratili i poznavali, a mnogi su ga što više omalovažavali i prezirali. Naravski, da ovakovi nisu sada u stanju, da uz najbolju volju nešto dobra učine. Medju množinom raznih posmrtnih slika, poprsja i reliefa Predsjednika, nalaze se i takovi radovi, koji sa umjetnošću nemaju ništa zajedničkoga, što više profaniraju onaj veliki pietet i ljubav hrvatskoga naroda prema velikom svom Vodji. Stoga je obitelj blagopokojnoga Predsjednika sama odabrala i dala izraditi najbolje i najvjernije slike i reliefe, koji u prvom redu vjerno predstavljaju Vodju, a imadu vrijednost i sa gledišta umjetničkoga i obzirom na njihovu trajnost.

Oni su izdani o trošku Radićeve Slavenske Knjižare u Zagrebu, a cijena im je odredjena najniža, toliko, da se pokriju sami troškovi.

Brončana plaketa Predsjednika Stjepana Radića, pričvršćena na crnoj ili tamnocrvenoj drvenoj ploči u veličini 37 cm na 27 cm, vidi stranu 29 . . . Din. 98.—

Reliefi na posrebrenoj kovini prikladni za spomen-ploče u veličini 31 cm na 24 i pol cm, vidi stranu 28 . . Din. 280.—

Reliefi na posrebrenoj kovini u narodnom okviru u veličini 34 cm na 44 cm, vidi stranu 34 . . . . . Din. 345.—

Slika Predsjednika Radića izradjena na aluminiumu u narodnom okviru u veličini 14 cm na 21 cm, vidi stranu 40 . . . . Din. 34.—

Cijene se razumijevaju bez poštarine, a naručbe prima i razašilje

RADIĆEVA SLAVENSKA KNJIŽARA

Zagreb, Jurišićeva ulica 1.

Dan	Dnevnik	Primitak	Izdatak

Bilježke

RUJAN - MALOMEŠNJAK

IX. mjesec ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Nedjelja	1	**15. po Duh.** Egidij	
Ponedj.	2	Jenon, Maksima	Veljka
Utorak	3	Serafina, Mansvet b.	
Srijeda	4	Rozalija	Ružena
Četvrtak	5	Laurencij	Lovorko
Petak	6	Zaharija p., Magno	Velislav
Subota	7	Marko Križevčanin, Reg.	Krunoslava
Nedjelja	8	**16. po Duh.** Mala Gospa	
Ponedj.	9	Petar Klaver	
Utorak	10	Nikola Tol. prizn.	
Srijeda	11	Proto i Hijacint, Pulherija	Prvan, Lijepa
Četvrtak	12	Ime Marijino, Maced.	
Petak	13	Amat biskup	Ljubomir (Ljuba)
Subota	14	Uzvišenje sv. Križa	
Nedjelja	15	**17. po Duh.** Nikomed	
Ponedj.	16	Kemelij pr., Ljudmila	Ljudmila
Utorak	17	Rane sv. Franje, Lamberto	
Srijeda	18	Josip Kupert. (Kvatre)	
Četvrtak	19	Januarij bisk. muč.	
Petak	20	Eustahij i dr. muč.	Radobud
Subota	21	Matej apostol	
Nedjelja	22	**18. po Duh.** Mauricij	
Ponedj.	23	Lino p., Tekla dj.	
Utorak	24	Bl. Dj. M. za otkup suž.	
Srijeda	25	Kleofa m., Kamilo m.	
Četvrtak	26	Ciprijan i Justina m.	Žitomir
Petak	27	Kuzma i Damjan, muč.	
Subota	28	Većeslav knez (1000. g.)	Većeslav
Nedjelja	29	**19. po Duh.** Mihael	Mijo
Ponedj.	30	Jeronim prizn.	Jerko

Mala Gospo, radost djevojačka,
Miholj-dane, radosti momačka!
Vi gorice, što žarite lice
I jabuke iz dragine ruke!

Mjesečeve mijene.

Mlađ 3. rujna u 12 s. 48 m. o podne.
Prvak 10. rujna u 11 s. 57 m. uveče.
Uštap 19. ruj. u 12 s. 16 m. o ponoći.
Trećak 26. rujna u 3 s. 7 m. ujutro.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	5 s. 17 m.	6 s. 43 m.
15.	5 s. 35 m.	6 s. 14 m.
30.	5 s. 57 m.	5 s. 43 m.

SAJMOVI U MJESECU RUJNU:

U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Kutjevo. — Dubrava. — Slatina (marveni). — **2.** Dugoselo. — Gjurgjevac. — Krapinske Toplice. — Ludina. — Petrijanec. — **4.** Semeljci (i dva naredna dana). — **5.** Kruševica. — Moslavina Podravska. — **6.** Bapska (i dva naredna dana. — Golubinci (i dva naredna dana). — **7.** Biškupec. — Sv. Ivan Zelina. — **8.** Davor. — Gora. — Jasenovac (robeni). — Rača (i narednog dana). — Semeljci. — **9.** Breznički Hum. — Drnje. — Jaska. — Kloštar Ivanić. — Lobor. — Luka. — Petrijevci. — **10.** Pokupsko. — Retkovci. — Sveta Marija Magdalena. — **11.** Podsused. — Slatinski Drenovac. — Na dan pravoslavnog Usjekovanja: Kuzmin. — **12.** — Varoš. — Kostel. — **14.** Bosiljevo. — Humski Brod. — Križevci. — Sisak. — Vukovar. — U nedjelju poslije 8. rujna: Mrkopalj. — **15.** Ivankovo. — Križovljan-Cestica. — Popovača. — Kravarsko. — Križ. — Nikinci. — Ruševo. — **16.** Bistra. — Orahovica. — Rasinja. — **17.** Bjelovar. — Virovitica (i dva nar. dana). — Gaboš (i nar. dana). — Štitar. — **18.** Varaždin. — **19.** Bastaji Vel. — Mitrovica (i dva nar. dana). — **20.** Bizovac. — Pregrada. — **21.** Bedekovčina. — Gorjanci. — Ljubeščica. — Orahovica. — Pakrac. — **22.** Biškupci. — Ivanić-grad. — Severin. — Sokolovac. — **23.** Sv. Ivan Žabno. — **25.** Gorjanci. — Zemun (i dva nar. dana). — **26.** Cerna (i tri naredna dana). — Donji Miholjac. — Sv. Helena Koruška. — **27.** Drenovci (i naredni dan). — Erdevik (i dva naredna dana). — Inđija (i dva naredna dana) —. Soljani (robeni). — Sv. Kuzma. — Velika Pisanica. — **28.** Bednja. — Kostajnica. — Nuštar. — Petrijanec. — Široko Polje. — Veliki Poganac. — **29.** Budinščina. — Begteš. — Belec. — Brckovljani. — Farkaševac. — Gjulaves. — Hrtkovci. — Jelenje. — Lekenik. — Krapina. — Miholec. — Miholjanci. — Pokupsko. — Stara Gradiška. — Sunja. — Uljanik. — Velika Kopanica. — **30.** Komin. — Koška. — Madžarevo. — Sela Zagorska. — Špišić-Bukovica.

Na ime Marijino: Podgora. — Ponedjeljak prije Male Gospe: Velika Gorica. — Ponedjeljak po Maloj Gospi: Čabar. — Prve nedjelje i ponedjeljka poslije Imena Marije: Klinčaselo. — Kamanje (dan po imenu Marijinu). — Ribnik ponedjeljak pred Malom Gospom. — Kapela sv. Križa u Otruševcu (obć. Podvrh): u četvrtak pred Imenom Marije. — Subota pred Malom Gospom: Ludbreg. — Ponedjeljak iza Križeva u rujnu: Varaždinske Toplice. — Dan po Imenu Marijinu: Grubišnopolje. — Pitomača. — Trgovište. — Na dan Imena Marijina: Nova Kapela. — Svilaj (robeni, a tri dana prije marveni). — Ponedjeljak po rkt. Maloj Gospi: Daruvar. — — Budinjak. — Nedjelja iza Male Gospe: — Koška. — Petak pred Ime Marijino: Vrbanja (marveni, a na dan Male Gospe robeni). — Subotu pred trećom kvaternom nedjeljom: Stubica donja. — Ponedjeljak po imenu Marijinu: Čučerje. — Kvaterni četvrtak u rujnu: Kraljevica. — Ponedjeljak po Imenu Marijinu: Krapina. — Ponedjeljak po jesenskim kvatrima: Vinica. — Ponedjeljak po Uzvišenju sv. Križa: Gradec. — 14. nedjelju po Duhovima: Oriovac.

U Međumurju: 8. Selnica (pri sv. Martinu proščenje). — Sv. Martin (proščenje). — **14.** Sv. Križ. — **16.** Podturen. — **22.** Sv. Jelena kod Čakovca. — Nedjelja po Maloj Gospi: Sv. Juraj na bregu. — **29.** Sv. Rok kod Čakovca. — **30.** Kotoriba. — Strigova.

U Prekomurju: 4. Bogojino. — **7.** Prosenjakovci. — Puconci. — Drugi dan po Maloj Gospi: Tišina. — Turnišće. — **14.** Černovec. — Lendava donja.

U Bosni i Hercegovini: 1. Gacko. — **8.** Modrić. — **21., 22.** i **23.** rujna: Bosanska Krupa. — Glamoč. — **21. Maglaj** (i dva naredna dana). — Obudovac. — Srebrenica. — **27.** Gradačac. — **27., 28.** i **29.** Ključ. — **28., 29.** i **30.** Kozarac. — **29.** i **30.** Prozor. — **29.** Rahić gornji. — **29.** i **30.** Travnik.

Parni kotao i parni stroj

od našega poznatoga stručnjaka

Josipa Mišaka

izašao nakladom

RADIĆEVE SLAVENSKE KNJIŽARE

ZAGREB, JURIŠIĆEVA 1.

Cijena Din 20'— ili pouzećem Din 25.

Tomislav

prvi kralj Hrvata

veliki roman

iz hrvatske prošlosti

Napisao **Josip Banovac**

u 2 knjige

I. i II. dio stoji Din 90'—

upravo izašlo nakladom

Radićeve Slavenske knjižare

Zagreb, Jurišićeva 1.

SVJETSKA POVIJEST

prevod iz francezkoga, napisao Seignobos-Métin, preveo Stjepan Radić, izašla u francezkom jeziku u nebrojenim izdanjima. Čita se ugodno kao najzanimivija pripovijest, te nema ljepše i poučnije knjige na hrvatskom jeziku. Izašla u dva svezka, te oba svezka lijepo uvezana stoje samo **Din 60'—.**

Dobiva se u

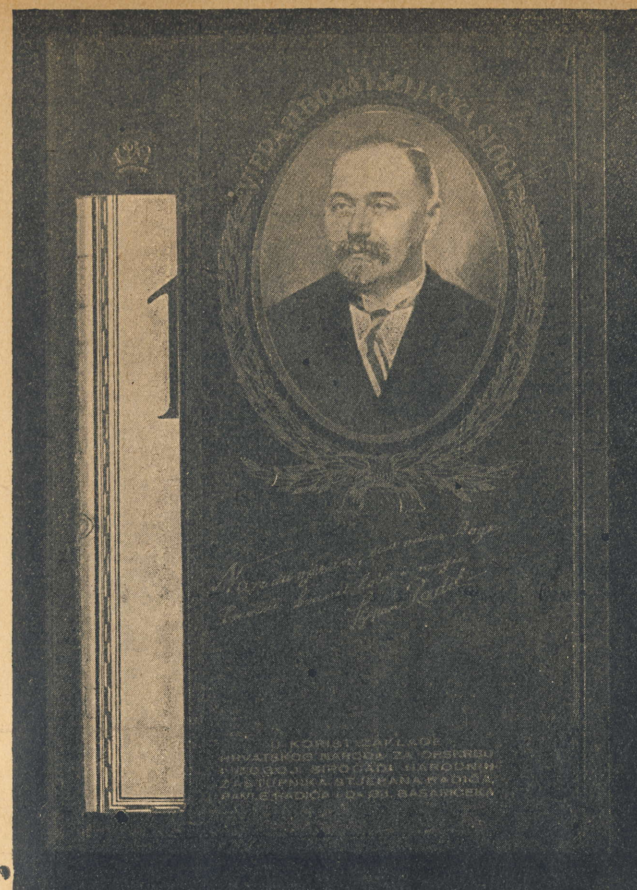
Radićevoj Slavenskoj knjižari

Zagreb, Jurišićeva 1.

Izkaznice za organizaclje sa slikom Predsjednika Stjepana Radića	1 komad	Din	1'—
Znakovi sa reliefom Predsjednika Stjepana Radića i hrvatskim grbom iz mjedi	1 komad	Din	5'—
Znakovi HSS sa hrvatskom trobojnicom, emailirani . . .	1 komad	Din	6'—
Tjedni kalendari 1929. sa slikom Predsjednika Stjepana Radića	1 komad	Din	20'—
Stolne pisaće mape sa slikom Predsjednika Stjepana Radića, Pavla Radića i Gjure Basarićeka	1 komad	Din	60'—
Slike Predsjednika Stjepana Radića u veličini razglednice	1 komad	Din	1'—
Slike Predsjednika Stjepana Radića u veličini 25 33 cm .	1 komad	Din	5'—
Krasne velike fotografije Predsjednika Stjepana Radića u veličini 50/66	1 komad	Din	90'—

Naručuje se u

Radićevoj Slavenskoj knjižari, Zagreb, Jurišićeva 1.

Tjedni kalendari 1929. **Cijena Din 20'—**

Olovke sa poprsjem Stjepana Radića

Cijena 1 kom. Din 12'-
10 kom. Din 100'-

Crne sa hrvatskim grbom

Crne sa hrvat. trobojkom i hrvat. grbom

Poštarina za 1 ili 2 olovke Din 6'-

Poštarina za 3 do 10 olovaka Din 10'-

Radićeva Slavenska Knjižara, Zagreb, Jurišićeva 1.

Dan	Dnevnik	Primitak		Izdatak	

Bilježke

LISTOPAD - MIHOLJŠČAK

X. mjesec — ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Utorak	1	Remigij bisk.	
Srijeda	2	Anđeli čuvari ●	
Četvrtak	3	Kandid, Terez. od m. Isusa	Bjeladin
Petak	4	Franjo Asiški	
Subota	5	Placid, muč.	Tihorad
Nedjelja	6	**20. po Duh.** Vjera	
Ponedj.	7	Bl. Dj. Marija kralj. sv. Kr.	
Utorak	8	Brigita udova	
Srijeda	9	Dionizij biskup muč.	
Četvrtak	10	Franjo Borgia ☽	
Petak	11	Nikasij biskup muč.	Vojislav
Subota	12	Maksimilijan, muč.	Večerad
Nedjelja	13	**21. po Duh.** Eduardo	
Ponedj.	14	Kalist papa muč.	Slavoljub
Utorak	15	Terezija, djev. muč.	
Srijeda	16	Galo, Hedviga	
Četvrtak	17	Margareta, Alakok	
Petak	18	Luka evanđelist ○	
Subota	19	Petar Alkantarski	
Nedjelja	20	**22. po Duh.** Ivan Kent.	
Ponedj.	21	Uršula djev. muč.	
Utorak	22	Kordula dj. m.	Dražen
Srijeda	23	Ignacij bisk.	Jaroslav
Četvrtak	24	Rafael, arkanđeo	
Petak	25	Hrisanto i Darija muč. ☾	Zlatoslav
Subota	26	Demetrij, Amando, Evarist	**Zemislav (Zemidrag)**
Nedjelja	27	**23. po Duh. Krist Kralj**	Grozdena
Ponedj.	28	Simon i Juda apostoli	
Utorak	29	Narcis biskup, Ida djev.	
Srijeda	30	Marcel m., Klaudije	
Četvrtak	31	Vuk biskup	Vukmir (Vukelja)

Sijalice u tri, četir reda,
Sada bez vas sijati se ne da.

Težke brane, dobro okovane,
Bez vas nema priroda, ni hrane.

Mjesečeve mijene.

● Mlađ 2. listop. u 11 s. 19 m. u noći.
☽ Prvak 10. listop. u 7 s. 5 m. uveče.
○ Uštap 18. listop. u 1 s. 6 m. po pod.
☾ Trećak 25 listop. u 9 s. 21 m. pr. p.

Sunce	izlazi	zalazi
1.	5 s. 58 m.	5 s. 41 m.
15.	6 s. 18 m.	5 s. 13 m.
30.	6 s. 42 m.	4 s. 45 m.

SAJMOVI U MJESECU LISTOPADU.

U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Vidovec. — Kostel. — **3.** Gradište (i narednog dana). — Subota po sv. Mihajlu: Dubrava. — Prva nedjelja po sv. Mihajlu: Kobaš. — Na anđeosku nedjelju: Viduševac. — **4.** Grubišnopolje. Ivanić-grad. — Gora. — Mače. — Trgovište. — Voćin. — Vođinci. **5.** Dubranec. — Subota pred god sv. Čisla: Udbina. — Ponedjeljak po sv. Čislu: Prezid. — **6.** Kranjec. — Šišljavić. — **8.** Požega (i dva nared. dana). — **10.** Ivanska. — Ruma (i dva nar. dana). — Varaždin. **11.** Sv. Ivan Žabno. — **12.** Gornji Miholjac. — U nedjelju po sv. Mihalju: Rtič kraj Lukovdola. — **13.** Bregi. — Popovača. **14.** Lepoglava. — **15.** Požega. — Pregrada. — Ravna Gora. — Trojstvo. — Vel. Gorica. — Vrbovec. — Vrbovsko. — Zlatar. — **16.** Osijek (i nar. dana). — Kukunjevci. — Novi Slankamen (i dva nar. dana). — Tuhelj. — **17.** Sotin (i narednoga dana). — **18.** Bučica. — Gjurgjevac. — Križevci. — Luka. — Lukač. — Mače. — Novska. — Privlaka. — Topolovac (kod Siska). — U nedjelju iza 15. listopada: Delnice. — **20.** Bjelovar. — Lupoglav. — **21.** Dugoselo. — Hercegovac. — Komin. — **23.** Čazma. — Ilok. — Koška. — **24.** Kutjevo. — Brckovljani. — **25.** Suhopolje i tri naredna dana. — **26.** Đakovo (i dva naredna dana). — Kloštar Ivanić. — **27.** Erdevik (i narednog dana). — Feričanci. — Martinci. — Vojakovec. — **28.** Garešnica. — Koprivnica. — Ljubešćica. — Viljevo. — Zagreb. — **29.** Berek. — Mitrovica (i narednog dana). — Vinkovci. — **30.** Dalj. — Šid (i narednog dana). — Stara Pazova (i narednog dana). — **31.** Daruvar. — Nadalje se u mjesecu listopadu obdržavaju još ovi sajmovi: Ponedjeljak po sv. Mihalju: Vugrovec. — Druge subote po sv. Mihalju: Stubica gornja. — Subota pred anđeoskom nedjeljom: Stubica donja. — Subota pred sv. Terezijom: Stubica donja. — Ponedjeljak po anđeoskoj nedjelii: Javorje kod sv. Vida (obć. Brdovec). — Krapinske Toplice. — Ponedjeljak prije sv. Šimuna: Ivanec. — Ponedjeljak poslije sv. Čisla: Maruševac. — Srijeda po Lukovu: Začretje (Sv. Križ). — Ponedjeljak iza anđela čuvara: Budinščina. — **Garešnica.**

U Međumurju: Ponedjeljak po Anđelu čuvaru: Nedelišče. — **13.** Čakovac. — **15.** Nedelišče (marveni i konjski). — **18.** Vidovec dolnji. — Utorak po sv. Luki: Prelog. — **26.** Mursko Središče.

U Prekomurju: 4. Turnišče. — **8.** Rakočan. — **9.** Kaniža (Ugarska). — **15.** Murska Subota. — **28.** Lendava donja.

U Štajerskoj: Subota pred nedjeljom sv. Čisla: Sv. Lorenc (Slov. Gorica). — Kostrivnica. — U nedjelju sv. Čisla: Sv. Marija u Jarenini. — Ponedjeljak po nedjelji sv. Čisla: Sv. Urban pri Slivnici kod Celja. — Poljčani. — Prve srijede po nedjelji sv. Čisla: Ponkva (marveni). — Subota po nedjelji sv. Čisla: Poljčani. — **4.** Žavec. — Pišeci (ako je nedjelja dan poslije). — **8.** (Brigita): Lavbek. — **10.** Rajhenburg. — 12. Teharji. — **15.** Planina. — **16.** Sv. Filip v Veračah. — **18.** Mozirje. — Podsreda (ako je Lukovo blagdan dan poslije). — Trbovlje. — Vojnik. — Ponedjeljak po sv. Luki: Videm. — Subota po sv. Luki: Marburg. — **21.** (Uršula) Celje (marveni i robni). — Sevnica (na Savi). — Sveti Petar (pod sv. Gorama u Celju). — **22.** Dramlja pri Mariji Magdaleni. — **24.** Velenje. — **25.** Lemberg. — **28.** Št. Juraj (na južnoj željeznici). — Bistrica. — Strasa. — Gornji grad.

U Bosni i Hercegovini: 1. Brčko (i tri naredna dana). — Prozor. — Travnik. — **3.** Doboj (i dva naredna dana). — **4.** Žepče (i dva naredna dana). — **8.** Novi Šeher (i narednog dana. — **12.** Varcar Vakuf (i dva naredna dana). — **12.** Duvno. — Jajce (i dva naredna dana). — Prnjavor (i narednog dana). — Puračić (i dva naredna dana). — Vlasenica. — **14.** Obudovac. — **18.** Bugojno. — Derventa (i narednoga dana). — **24.** Zenica (i narednoga dana). — **27.** Zvornik. — **30.** Bosanski Petrovac (i narednoga dana). — **31.** Srebrenica. — Šamac (na prav. Lukovo). — Tešanj

Dan	Dnevnik	Primitak		Izdatak	

Bilježke

STUDENI - SESVETČAK

XI. mjesec — ima 30 dana

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Petak	1	**Svi Sveti** ●	
Subota	2	Dušni Dan Justin b.	Hvalimir
Nedjelja	3	**24. po Duh.** Hubert	
Ponedj.	4	Karlo Boromejski	Dragutin (Dragojla)
Utorak	5	Emerik, bisk. m. (Mirko).	Mirko
Srijeda	6	Leonardo	
Četvrtak	7	Engelberto (Anđelko)	
Petak	8	Godfrid biskup	Bogomir
Subota	9	Teodor m. (Božidar) ☽	Božidar
Nedjelja	10	**25. po Duh.** Andrija Avel.	
Ponedj.	11	Martin biskup	Davorin
Utorak	12	Martin papa	
Srijeda	13	Stanislav Kostka	Stanimir
Četvrtak	14	Josafat bisk., Venerando	Časlav
Petak	15	Leopold m., Gertruda	
Subota	16	Ivan Trog. b., Edmundo	Svetovit
Nedjelja	17	**26. po D.** Grgur č. ☺	
Ponedj.	18	Odon, Roman, Eugen	
Utorak	19	Elizabeta kraljica	
Srijeda	20	Feliks Val.	Prerad
Četvrtak	21	Prikazanje Bl. Dj. Marije	
Petak	22	Cecilija djev. muč.	
Subota	23	Klement papa ☾	Blagoje
Nedjelja	24	**27. po Duh.** Ivan od K.	
Ponedj.	25	Katarina djevica muč.	Kalina
Utorak	26	Konrad, Ivan Berchmans	
Srijeda	27	Virginij biskup	
Četvrtak	28	Sosten, učenik sv. Pavla	Držislav
Petak	29	Saturnin muč.	Hranislav
Subota	30	Andrija apostol	

Oj seljače, kod pluga junače,
Sad se vidi, tko s' rada ne stidi:
Ima kruha, a ima i ruha
I za goste i težake proste.

Mjesečeve mijene.

● Mlađ 1. stud. u 1 s. 1 m. po podne.
☽ Prvak 9. stud. u 3 s. 10 m. po pod.
☺ Uštap 17. stud. u 1 s. 14 m. iza pon.
☾ Trećak 23. stud. u 5 s. 4 m. po pod.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	6 s. 45 m.	4 s. 42 m.
15.	7 s. 6 m.	4 s. 22 m.
30.	7 s. 28 m.	4 s. 9 m.

SAJMOVI U MJESECU STUDENOM.

U Hrvatskoj i Slavoniji: 1. Bakar. — Feričanci. — Nova Gradiška. — Sesvete-Požeške. — Stara Pazova. — Šid. — Sesvete (zagreb. žup.). — Sesvete-Podravske. — **3.** Biškupec (kod Varaždina). — Vrbovac. — **4.** Ivanićgrad. — Nuštar. — Mače. — **5.** Gola. — Oriovac. — Varaždin. — Velika Gorica. — **6.** Cernik. — Čalma (i dva naredna dana). — Ivanićgrad. — Krapinske Toplice. — Podgorač. — Prilišće donje. — Šima novci (i dva naredna dana). — **7.** Pregrada. — **8.** Bošnjaci. — Jasenovac (marl veni). — Kutjevo (robeni). — Okučani. — **9.** Lovas (i dva naredna dana). **10.** Stubica gornja. — **11.** Borovac. — Čepin. — Grižane. — Jelenje. — Krapina. — Križevci. — Luka. — Petrovaradin. — Podgorač. — Virje. — Gora. — Vrbovsko. — **12.** Breznički Hum. — Galgovo. — Kuzmin (i narednoga dana). — Lobor. — Martinska ves. — **13.** Brckovljani. — Vukovar (i dva naredna dana). — **15.** Babina greda. — Dubrava. — Veliki Zdenci. — Točin. — **19.** Gjurgjevac. — Kostajnica. — Lasinja. — Ruma (i dva naredna dana). — Sisak. — Štefanje. — **20.** Komin. — Orahovica. — Kloštar Ivanić. — **21.** Bršadin. — Čepin. — Virovitica (robeni). — **22.** Brod na Savi (i dva naredna dana marveni sajam). — Sv. Ivan Žabno. — Osijek (i narednoga dana). — Nijemci (marveni). — **24.** Nova ves (kod Petrijanca). — Suhopolje (i narednoga dana). — **25.** Belec. — Budinšćina. — Brod na Savi (i nar. dana rob. saj.). — Dubranec. — Gaj. — Lokve. — Mali Bukovac. — Molve. — Našice. — Nijemci (robeni). — Orahovica. — Sv. Helena Koruška. — Zabok. — **27.** Andrijaševci (i dva naredna dana marveni). — **30.** Andrijaševci (robeni). — Bakar. — Humski Brod. — Ljubešćica. — Našice. — Rajevo selo. — Sv Ivan Zelina.

Osim toga drže se sajmovi u mjesecu studenom još u ovim mjestima: Čadjavica (tri dana prije Martinja, dakle na 8. studena). — Ponedjeljak po Martinju: Petaki. — Varaždinske Toplice. — Ponedjeljak po sv. Katarini: Čazma. — Marija Bistrica. — Dan po sv. Katarini: Zagorska sela.

U Medjumurju: 1. Dekanovec. — **2.** Legrad. — **11.** Draškovec. — Nedjelišće. — Podturen (proštenje i sajam s robom). — **25.** Čakovec. — **30.** Kotoriba.

U Prekomurju: 5. Beltinci. — Puconci. — **11.** Tot sv. Martin. — **12.** Cankova. — **25.** Lendava donja. — **28.** Prosenjakovci.

U Dalmaciji: 1. Hrvati kod Sinja. — **8.** Kistanje. — Konjograde. — **11.** Pobovišće. — Prostrana. — Tijesno. — **14.** Trogir. — **21.** Drniš. — Jezera (kot. Šibenik). — Makarska. — **23.** Litno.

U Štajerskoj: 2. Vitanje. — Ponedjeljak po Svih Svetih: Lesić pod Plištanjem. — **3.** Pišeci (ako je nedjelja, onda dan prije). — **4.** Konjice. — Dan sv. Lenarta: Brežice. — Rečica. — Sv. Lenart u Slov. Gorici. — Nova Cerkva. — Sevnica (na Dravi). — Sv. Vid kod Ptuja. — Peklo pri Poljčanih. — Št. Pavel pri Preboldu. — Ponedieljak pred sv. Martinom: Braslovči (marveni i robeni). — Subota pred sv. Martinom: Ponikva. — Dan pred sv. Martinom: Slovenski Gradec. — **11.** (Martinje): Laško. — Marburg. — Sv. Mohor (Podčetr. okr.). — Ormož. — Lipnica. — Dan pred sv. Leopoldom: Gomilica. — **15.** Poljčani. — Vransko. — Radgona. — **17.** (Elizabeta): Podsreda (Hörberg). — **19.** Št. Juraj na južnoj željeznici. — Dan Marijinog darovanja: Podčetrtki. — Sv. Barbara v Haložama. — **21.** Sv. Juraj ob Tabru (marveni i robeni). — Ponedjeljak pred sv. Katarinom: Šoštanj (marveni). — **23.** Slovenska Bistrica (marveni). — **24.** Teharje (marveni). — **25.** Kaniž. — Ptuj. — Dobje. — Vildon. — Lemberg. — **30.** Sv. Andraž pri Ptuju. — Celje — Rogatec.

Dan	Dnevnik	Primitak	Izdatak

Bilježke

PROSINAC - GRUDEN

XII. mjesec ima 31 dan

Dani		Rimokatolički kalendar	Narodna imena
Nedjelja	1	**1. Adv.** Aligij b. ●	Berislav
Ponedj.	2	Bibijana dj. mučenica	
Utorak	3	Franjo Ksaver.	
Srijeda	4	Barbara dj. muč.	Inoslav
Četvrtak	5	Sava opat	
Petak	6	Nikola biskup	Vladivoj
Subota	7	Ambrozij biskup	
Nedjelja	8	**2. Adv. Bezgr. Zač. M.**	
Ponedj.	9	Leokadija dj. m. ☽	
Utorak	10	Prenos kuće Loret., Judita	Radomira
Srijeda	11	Damas papa	
Četvrtak	12	Maksencij	Većemir
Petak	13	Lucija djev. muč.	Jasna
Subota	14	Spiridijon bisk.	
Nedjelja	15	**3. Adv.** Kristijana djev.	Božena
Ponedj.	16	Adelhajda dj. m., Alb. ○	
Utorak	17	Lazar biskup. muč.	
Srijeda	18	O. p. B. D. M. (Kvatre)	
Četvrtak	19	Vladimir Nemerij muč.	Vladimir (Vlatko)
Petak	20	Liberat Amon	Slobodan
Subota	21	Toma apostol	Tomislav
Nedjelja	22	**4. Adv** Zenon, Demetrij	
Ponedj.	23	Viktorija djev. muč. ☾	Neda
Utorak	24	Badnjak. Adam i E.	
Srijeda	25	**Božić (Rođenje Kristovo)**	Božićko
Četvrtak	26	Drugi dan Božića Stj.	Krunija
Petak	27	Ivan Evanđelist	
Subota	28	Nevina dječica	
Nedjelja	29	**Ned. po Božiću** Toma b.	Trpimir
Ponedj.	30	David kralj	
Utorak	31	Silvestar papa	

Oj Božiću, dječje ti veselje.
Novo ljeto, slušaj naše želje:

Čovječnosti neka sunce sine,
Ratovanje za uvijek ugine!

Mjesečeve mijene.

● Mlađ 1. pros. u 5 s. 48 m. ujutro.
☽ Prvak 9. pros. u 10 s. 42 m. po pod.
○ Uštap 16. pros. u 12 s. 38 m. o pod.
☾ Trećak 23. pros. u 3 s. 27 m. ujutro.
● Mlađ 31. pros. u 12 s. 42 m. iza pon.

Sunce

	izlazi	zalazi
1.	7 s. 29 m.	4 s. 8 m.
15.	7 s. 44 m.	4 s. 6 m.
30.	7 s. 51 m.	4 s. 14 m.

SAJMOVI U MJESECU PROSINCU.

U Hrvatskoj i Slavoniji: 2. Srijemski Karlovci (i dva naredna dana). — **3.** Šamac. — **4.** Dugoselo. — Brdovac. — **6.** Novigrad - Podravski. — Rasinja. — **5.** Zlatar. — Valpovo (marveni). — **6.** Ferdinandovac. — Jasenovac (robeni). — Donja Zelina. — Jasenovac. — Krapina. — Pleternica. — Vinica (ako pada u nedjelju, onda dan poslije). — **7.** Jaska. — Koprivnica. — Donja Zelina. — **8.** Bučica (robeni i marveni). — Lipovljani. — Sandrovac. — Gora. — **9.** Kloštar Ivanić. — Zagreb. — **10.** Šid (i tri naredna dana). — **13.** Gradec. — Novi. — **14.** Velika Gorica. — **15.** Gudinci. — **16.** Slatina (marv.). — **17.** Indjija (i dva nar. dana). — **19.** Slatina (rob.). — **21.** Dubranec. — Gjurgjevac. — Gornji Rajić. — Ivanić-grad. — Petrinja. — Samobor. — Varaždin. — **22.** Komin. — Subota pred adventskom nedjeljom: Stubica donja. — Subota pred četvrtom kvaternom nedjeljom: Stubica donja. — Subota pred sv. Tomašem: Ludbreg. — **30.** Sv. Ivan Zelina.

U Medjumurju: 4. Strigova. — **8.** Dubrava donja. — **13.** Legrad. — Nedjelišće.

U Prekomurju: 6. Murska Subota. — **9.** Kaniža (Ugarska). — Četvrtak pred Božićem: Lendava donja.

U Dalmaciji: 4. Skradin. — **6.** Zakuća kod Drniša. — Gornji Humac. — Tribunj (kot. Šibenik).

U Kranjskoj: 3. Postojna. — Jasenice. — **4.** (Barbarinje): Kamna gorica. — Kamnik. — **5.** Trbovlje. — Idrija. — Dobrepoljsko v Vidnu. — Ponedjeljak pred sv. Nikolom: Martinja vas (okr. Višnja gora). — **6.** Brezovica. — Bistrica (u Bohinju). — Bistrica. — Žužemberk. — Borovnica. — Ponedjeljak po sv. Nikoli: Litija. — Utorak po sv. Nikoli. Metlika. — Prvi utorak u adventu: Novo Mesto. — **9.** Mokronog. — **13.** (Lucija): Gorenji Logatec. — Mengš. — Radoljica (marveni i robeni). — Slap pri Vipavi. — Senuši. — **14.** Mišji dol. — **15.** Žerovnica (Notranjsko). — Kvaterni ponedjeljak: Zagorje na Notranjskem (marveni i robeni). — Kostanjevica. — Višnja gora. — Kvaterni četvrtak: Škocijan. — Utorak po kvaternoj nedjelji: Črnomlje. — **21.** Krašnja. — Idrija. — **27.** (Ivanov.): Radeči. — Vrhnika. **28.** (Nevina djeca): Dob. — **29.** Mirna peč. — **31.** (Silvestrovo): Kočevje. — Zagorje (za Savom).

U Štajerskoj: 3. (Franjo Ksaver): Planina. — Konjice (marveni). — **4.** Goljniska. — Polje. — Šmarje (blizu Celja). — **6.** Trbovlje. — Sevnica (na Savi). — Dobrna. — Luči. — Murek. — Videm ob Savi. — Dan po začeću Marije: Lorenc v Prežinu. — **9.** Buče. — Vrenska gora. — Dobova. **10.** Št. Juraj na južnoj željeznici. — Kvaterni utorak: Ljutomer. — **18.** Studenice. — Žavec. — **19.** Teharje. — Sv. Tome dan. Laško. — Sv. Tomaš. — Dolansko. — Subota pred Božićem: Brežice. — **27.** Vitanje.

U Koruškoj: 1. Št. Andrej. — **6.** Strasberza. — Velikovec. — **17.** Milštat. — Kvaterni ponedjeljak (u adventu): Paterjon. — **27.** Lavamint.

U Bosni i Hercegovini: 6. Ljubuški. — **8.** Ljubuški. — **19.** Doboj. — **26.** Čapljina.

Sajmovi u pojedinim mjesecima, u koliko nisu uvršteni kod kalendara, uvršteni su na drugom mjestu (vidi sadržaj).

RADIĆEVA SLAVENSKA KNJIŽARA

Jurišićeva ulica 1 ZAGREB Jurišićeva ulica 1

(Ugao Jelačićevog trga nasuprot Petrinjske ulice)

prodaje

SVE KNJIGE

za pučke (osnovne) i više škole

POUČNE KNJIGE političkoga, gospodarskoga i drugoga sadržaja.

PRIPOVIJESTNE KNJIGE ponajboljih hrvatskih i stranih pisaca, ruske, češke, poljske, njemačke i francuzke knjige, te izdanja svih biblioteka na hrvatskom jeziku.

Osobito se preporuča prijevod iz francezkoga STJEPANA RADIĆA, a to je:

NAJNOVIJA SVJETSKA POVIJEST (napisao Seignobos-Métin) u 2 svezka Ukoričeno I. i II. dio Din 60·—.

TEKE (ZADAĆNICE) od najtanjih do najdebljih, na običnom i najfinijem papiru uz **najniže cijene**, počam od 1·— do 18·— dinara.

SAV PISAĆI PRIBOR za škole, urede (papir, pera, tinta, tuš, olovke, pastele, gumije, ravnala, tintarnice itd.) na malo i veliko.

ŠESTILA iz prvih njemačkih tvornica uz najniže cijene (od 8·— do 550 dinara).

MOLITVENICI u bijelom i crnom uvezu, u najvećem izboru na veliko i na malo po 8·—, 36·—, 40·— i 45·— dinara.

Preporučamo svima

KOLINSKU cikoriju

vanredno dobar pridodatak za kavu!

Pravi „Franck-ov“ dodatak kavi.

Zašto prija tako odlično? Zato, što se za proizvodnju „Pravog Franckovog dodatka kavi“ upotrebljava sirovina samo najbolje kakvoće, a preradjuje na način, koji je već kroz desetke godina prokušan.

Zašto je tako jeftin? Zato, što je „Pravog Franckovog dodatka kavi“ — kako to i svaka iskusna domaćica znade — već i mala količina dostatna, da se priugotovi vrlo tečna kava, koja uslijed vanrednog ukusa i arome osobito prija, dočim njena smedje-zlatna boja svačije oko zadovoljava.

Što je dokaz tome? Da „Pravi Franckov dodatak kavi“ već desetke godina mnogobrojne porodice, siromašne kao i bogate, stalno troše i da je izvrsna kakvoća ovog proizvoda na cijelom svijetu poznata.

Pri kupovanju pak pazite samo uvijek na **mlinac** kao tvornički žig i na ime **„FRANCK“**, da bi tako uvijek dobili ono, što zaista želite.

Vaši odani

Hinka Francka Sinovi d.d.

Zagreb.

1287

Dan	Dnevnik	Primitak	Izdatak

Bilježke

Sajmovi u pojedinim mjestima

u koliko nisu uvršteni kod kalendara.

U MJESECU SIJEČNJU:

U Koruškoj: Ponedjeljak po Sv. tri Kralja u Pliberku (marveni i robeni). — **11.** Gmint (i svake kvaterne subote marveni sajam). **13.** Beljak (svake kvaterne srijede marveni sajam). Milštat. — Strazberza. — Ponedjeljak po drugoj nedjelji poslije Sv. tri Kralja u Št. Vidu.

U MJESECU OŽUJKU:

U Kranjskoj: 1. Krka. — **2.** Pišeci. — **3.** Preska pri Medvodah. — Prvi ponedjeljak u ožujku na Uncu (sajam sa marvom i robom). — **7.** Zaloga. — **9.** Brezovica. — **10.** Zagorje na Notranjskem (s robom i marvom). — Raka na Dolenjskom. (Na Smuku žužemb. okraj) — **11.** Senožeči. — Ponedjeljak prije sv. Grgura: Rakitna. — Četvrtak pred sv. Grgurom: Sodražica. — **11.** Gradac (za konje i robu). Ako je nedjelja, onda dan prije. — **12.** Čermošnjice. — Drnovo (pri Krškom). — Kotredež. — Vesela gora. — Rakovnik. — Radoljica (s marvom). — Kamnik. — Turjak. — Spodni Logatec. — Ponedjeljak po sv. Grguru: St. Vid na Blokah. — Prem. — **14.** Št. Vid pri Vipavi. — Dobrniči (sa robom i marvom). — **15.** Lož. — **17.** Mengš. — Trbovlje. — Žužemberg. — Škofja Loka. — Št. Peter na Notranjskem. **18.** Stari Trg pri poljanah. — Krško. — Brusnice. **20.** Ig. Moravči. — Kočevje. — Prvi djelatni dan po Josipovu: Mirna peč. — Utorak po sv. Josipu: Metlika. — Prvi dan po Blagovijesti: Doli pri Litiji. — **3.** ponedjeljak u korizmi: Motnik. — Na sredoposnu sredu: Žiri. — Ponedejljak pred glušnom nedjeljom: Litija. — Polhov Gradec. Cirknica. **31.** Studence pri Krškom.

U MJESECU TRAVNJU:

U Prekomurju: 16. Križevci. — **17.** Kaniža (u Ugarskoj). — Utorak po glušnoj nedjelji: Murska subota. — Veliki četvrtak i Veliki petak: Lendava. — **23.** Beltinci. — Drugog utorka po Uskrsu: Turnišće.

U Kranjskoj: 2. Rakek. — **3.** Zgornje Tuhinje. — **4.** Loški potok. — **5.** Stara cerkva. — (Koč. okr.). — Hoterdešica (marveni) — Subota pred gluhom nedjejom: Mokronog. — Ponedjeljak po glušnoj nedjelji: Dovsko. — Ravte (Planinski okr.). — Zdenska vas. — Kostajnevica. — Sv. Helena (Brdski okr.). Utorak po glušnoj nedjelji: Javorje nad Šmartnom pri Litiji. — Petak pred Cvijetnom nedjeljom: Brunik. — Cerklje. — Hotemoži. Št. Gotard pri Trojani. — Subotu pred Cvijetnom nedjeljom: Žuzemberk. — **11.** Senožeči. — **12.** Št. Jermej (robeni i marveni). Ako je toga dana blagdan, onda slijedeći dan. — U ponedjeljak po Cvijetnici: Dobrovac. — Moravči. — Slap pri Vipavi. — Višnja gora. — Utorak poslije Cvijetnice: Črnomlje. — Srijeda poslije Cvijetnice: Idrija. — Na Veliki četvrtak: Zatišina. — Veliki petak: Sv. Gothard (Brd. okr.). — **15.** Škocijan. — Skaučina. — Borovnica. — Osilnica. — **17.** Grahovo. — **18.** Št. Peter na Krasu (robeni i marveni). — Ponedjeljak pred sv. Jurjem: Radeče. — **22.** Motnik. — Ponedjeljak pred sv. Jurjem: Leskovec pri Krškom. — Utorak pred sv. Jurjem: Novomesto. — **23.** (Jurjevo): Škofja Loka. — Podšenturje pri Zagorju. — Planina. — Radoljica (marveni). Črni vrh. — Žužemberk. — **25.** (Markovo): Bučka. — Grosuplje. Hotovlje. — Kranj. — Mozelje. — Št. Juraj pod Kumom. — Ponedjeljak po sv. Jurju: Bistrica (Notranjsko). —

Gorica pri Ribnici. — Četvrtak po sv. Jurju: Rakitna. — Subota po sv. Jurju: Št. Volbenk. — **26.** Semič. — **27.** Lukovica. Vesela gora pri sv. Rupertu. — Utorak po Uskrsu: Kranjska gora. — Črnomlje. Češnjice. — Dobrniči (robeni i marveni). — Vipava. — Lešci. — Vrhnika. — Srijeda po Uskrsu: Št. Vid pri Zatičini. — Žiri. — Četvrtak po Uskrsu: Trebelno. — Zagradec Fužine. — Ponedjeljak po bijeloj nedjelji: Jagneci pri Svibnjem. — Podbukovje (polek Krke). — Na Igu. — Ribnica. — Jagnenci na Vačah. — Podšenturje pri Zagorju. — Šturja. — Utorak po bijeloj nedjelji: Metlika. — Bušeča vas.

U Štajerskoj: 1. Videm (ob Savi). — **2.** Dramlja pri Mariji Magdaleni. — **3.** Št. Pavel pri Preboldu (marveni). **4.** Sv. Primož (pri Blagovni). — Ponedjeljak pred Cvijetnicom: Sevnica (na Savi). — Subota prije glušne nedjelje: Podsreda (Hörberg). — Četvrte i šeste subote u Korizmi: Slovenski Gradec. — **7.** (Sedam žalosti): Bistrica. — Armuž. — Ormož. — **8.** (Dan po dev. Mar. 7 žalosti): Strasa. — Četvrtak pred Cvijetnicom: Artiči. — Zagorje na Savi. — Cvijetni ponedjeljak: Poljčani. — Marenberg. — Cvijetni petak: Braslovči. — Lemberg. — Na veliki četvrtak: Sv. Marija v Jarenini (Sloven. Gorice). — Konjice. — Laško. — Rajhenburg. — Ponedjeljak po Cvijetnici: Sevnica na Dravi. Utorak po Cvijetnici: Sv. Barbara v Vildonu. — Podčetrtki. — Šoštanj. — Luča. — Na Muti. — Nova Štifta (na Ptujski gori). — Sv. Duh v Ločah. — Srijedu po Uskrsu: Fram. — Četvrtak po Uskrsu: Nova Crkva. — **13.** Loka pri Žusemu (Šmarski okr.). — Utorak po bijeloj nedjelji: Ljutomer. — Na bijelu subotu: Doblje. — Ponedjeljak po bijeloj nedjelji: Sv. Lenart (Slov. Gorica). — Sv. Mohor (Podčetrtak). Rogatec. Vojnik. — Srijeda po bijeloj nedjelji: Vransko. — **17.** Kapela pri Brežicah. — **20.** Sv. Tilen. — **22.** Ptuj. — **23.** Hoče. — Št. Juraj na južnoj željeznici. — Št. Juraj (v Hrastovcu). — Št. Juraj (v Svični). — Kaniž. — Laško. Zdoli v seseski Pleterje. — **25.** Št. Juraj ob Tabru (marveni i robeni). — Kostrivnica (Markovo). — Dobova. — Ponedjeljak po sv. Jurju: Konjice. Dol pri Hrastniku. — **28.** Pišeci (ako je nedjelja dan poslije). — Drugu srijedu po Uskrsu u Sevnici na Savi.

U Koruškoj: 1. Renviga. — **6.** Trebiž. — **23.** (Jurjevo) : Milstat. — Gutštajn. — Blatgrad.

U MJESECU SVIBNJU.

U Kranjskoj: 1. Železniki. — Svibnja. — Tirna. — Planina (pri Črnomlju). — Trava (kočevski okr.). — Bohinjska Bistrica (marveni). — Dobrepoljsko v Vidmu. — **2.** Banja Loka (marveni i robeni). — **3.** Pri Fari. — Selci. — Spodnja. — Idrija. — Prvoga četvrtka u mjesecu: Črnomlje. — Subota po **3.** maju: Velike Brusnice (marveni). — **4.** Jasenice. — Srednja Vas (Bohinj). — Poljane. — Sorica. — Lož. — Kočevje. — Litija. — Domžali. — Krško. — **5.** Št. Gothard. — Utorak po sv. Florijanu: Šmarja. — Četvrtak po sv. Florijanu: Toplice. — **8.** Zaverši. — **11** Senožeči. — Križevski ponedjeljak: Vrhnika. — **12.** Koprivnik. — Velika Loka pri Temenici. — Na dan sv. Pankracija: Zagorje za Savom. — Četvrtak pred sv. Ivanom Nepomukom: Sodražica. — **16.** (Ivan Nep.) Lukovec. — Idrija. — Studenec pri Krškom. — Moravči. — Kočevska Reka. — Srednja vas. — Na Krki. — **13.** Gradac (za konje i rogatu marvu. Ako je toga dana nedjelja, dan prije). — Subota po sv. Ivanu Nep.: Tržič. — Dan sv. Jošta: Kotredež. — **20.** Mozelj. — **22.** Št. Lambert. — **25.** (Urbanovo): Col pri Vipavi. — Št. Gothard na Mali gori. — Mengš. — Podvelb. — Svibna. — Ponedjeljak prije Spasova: Vrhnika. — Tržić. — Vidnica. — Dan poslije Spasova; Žužemberk. — **31.** Mirna peć. — Kostanjevica. — Boštanje. — Peta subota po Uskrsu: Loka na Kočevskom.

U Štajerskoj: 1. Na Lubnju. — Sv. Filip v Veračah Ulimske fare. — Hajdina. — Sv. Barbara v Haložah. — Lipnica. — Muta. — Velenje. 2. Peklo pri Poljčanih. — 3. Loka. — Na Križevo: Podsreda. — Sv. Marija v Jarenini (v Slov. Goricah). — Sv. Rok pri Ptujem. — Sevnica na Dravi. 4. Videm. — Na križevski ponedjeljak: Armuž. — Rogatec. — Velenje — Na križevsku srijedu: Konjice. — Na Florijanovo: Bistrica. — Št. Juraj na južnoj železnici. — Sv. Lovrenc. — Svičina. — Gornji Grad. — Sv. Trojica (v Goricah). — Ponedjeljak po sv. Florijanu: Brežice. — Drugi dan po sv. Florijanu: Sv. Barbara. — Drugi ponedjeljak u mjesecu. Breg niže Ptuja (marveni). — Treći ponedjeljak poslije Uskrsa: Sv.Vid blizo sv. Eme. — Šmarje (blizo Celja). — Četvrti ponedjeljak po Uskrsu: Ponikva. — Studenice. — Peta subota po Uskrsu: na Hajdini. — 7. Spodnja Kostrivnica. — 8. Na Polju. — Dan sv. Pankracija: Lemberg. — Planina. — Slovenski Gradec. — Teharji. — 16. (Ivan Nepomuk): Gornja Sušica. — Mureki. — Soseska. — Vojnik. — Pilštajn. — 21. Videm ob Savi. — 22. Loka. — 24. Sv. Filip v Verčah. — 25. (Urbanovo): Rogatec. — Svetina. — Vitanje. — Slivnica (okr. Maribor). — 28. Sv. Trojica (v Gorici). — 31. Rečica. — Cirkovci.

U MJESECU LIPNJU:

U Međumurju: 8. Podturen. — Utorak po Duhovima: Prelog. — Na dan sv. Trojstva: Legrad. — Na trojački ponedjeljak: Sv. Juraj na brijegu. — 15. Vidovec donji. — Nedjelja po Antunu Padovanskomu: Dekanovec. — 24. Racka Kaniža. — 25. Vidovec. — 27. Kotoriba. — 30. Čakovec.

U Prekomurju: 4. Križevci. — Turnišče i u četvrtak po Duhovima. — 5. Kaniža (Ugarska). — Ponedjeljak po Duhovima: Lendava donja. — 13. Tot sv. Martin. — 18. Doležavlje. — Prosjenakovci. — Ponedjeljak po Tijelovu: Dobrovnik. — 24. Murska Subota. — Utorak po Duhovima: Rakičan. — 27. Beltinci.

U Dalmaciji: 1. Rogotni. — 7. Solin. — 13. Benkovac. — Drniš. — Knin. — Novalja. — Knin. — Trogir. — Raznice. — Zadvarje. — Žeževica donja. — 18. Dubrava. — Dva duhovska dana: Biskupija. — Na duhovsku nedjelju: Obrovac. — Konjevrate. — Kuna. — Mratovo. — Mravice. — K. Lukšić (kot. Split). — Povlje. — 26. Ložišće. — 29. Danilo Biranj. — 29. Novi kod Trogira. — Vrgorac. — Makarska. — Supetar. — Tepluh (kot. Knin). — Na Tijelovo: Cilipi i Plavno.

U Kranjskoj: Prvi ponedjeljak u mjesecu: Ilirska Bistrica (marveni). — Livod (Kočev. okr.). — 1. Stara Cerkva. — Osilnica. — Slap pri Vipavi. — 2. Svirca. — Motnik. — 5. Koprivnik. — Na Travi. — Ponedjeljak po Spasovu: Postojna. — Zatičina. — Utorak po Spasovu: Moravči pri sv. Križu. — Petak po Spasovu: Gornji Logatec. — Srijeda po Duhovima: Žerovnica. — Četvrtak pred Duhovima: Lašiči. — Vesela gora pri sv. Rupertu. — Ponedjeljak po Duhovima: Ilirska Bistrica. — Utorak po Duhovima: Zagorje na Notranjskem (robeni i marveni). — Radovljica (robeni i marveni). — Metlika. — Topolovec. — Bušeča vas. — Radohova vas. — Srijeda po Duhovima: Cirnik. — Četvrtak po Duhovima: Senožeči. — Hine na Igu. — Ponedjeljak pred sv. Trojicom: Tržič pri sv. Trojici). — Vrhnika. — Št. Jernej (Kostanj. okr.). — Utorak po sv. Trojici: Na Vačah. — Na kvaterni četvrtak: Škocian. — Ponedjeljak po kvaternoj nedjelji: Višnja gora. — Utorak po kvaternoj nedjelji: Črnomlje. — 6. Vinica. — 7. Loški potok. — 8. (Medardovo): Rakitna. — 9. (Primoževo): Vrhpolje pri Vipavi. — Kamnik. — Tirna. — Žužemberk. — 10. V Ložu. — Subotu po Srcu Isusovu: Mokronog. — 11. Senožeči. — 13. (Antunovo): Stari trg. — Poljane. — Polhov Gradec. — Brunik na Hotemožah. — Zdenska vas. — Trebnji i Žiri. — Ponedjeljak po sv. Antunu: Prem. — 14. Hoterderšica. — 15. (Vidovo): Dob. Kočevje. — Št. Vid pri Vipavi. — V Vipavi. — Jagnenci. — 18. Zalog. — Ponedjeljak po Sv. Vidu: Št. Vid pri Blokah. — Ponedjeljak po Svetoj Trojici: Št. Jernej. — 21. (Alojzijevo): Moravči. — Lašči. — Ponedjeljak pred Kresom (Ivanje): Bučka. — 23. Tržič. — Št. Juraj pod Kumom. — Črmošnjice. — Matenja vas. — Drnovo. — Škofja Loka. — Bistrica (Bohinj). — Rovte (Planinski okr.). — Mirna. — Češnjice. — Ribnica. — Višnja gora. — Ponedjeljak po Ivanju: Dvor. — Šentjanž na Dolenskom. — Radeče. — 27. Struge pri Cirkvi. — 30. Moselj. — Zagorje za Savom. — Mirna peć. — Mala gora. — Sv. Mohor. — Rakek. — Kvaterni četvrtak: Škocijan. — Ponedjeljak po sv. Petru i Pavlu: Trnovo.

U Štajerskoj: Ponedjeljak pred Duhovima: Rajhenburg i Poljčani. — Olimje. — Velenje. — Četvrtak pred Duhovima: Artiši. — 4. Slovenska Bistrica (marveni). — 6. Gornja Ponkva. — 7. Kapela pri Brežicah. — 29. (Primoževo): Sv. Primož (pri Blagovni). — Breg niže Ptuja (marveni). — Pilštajn. — 13. (Antunovo): Brežice. — Sv. Duh u Ločah. — Št. Janž (pri Taberzi). — Rogatec. — Žavec. — Žigerski Vrh pri Sevnici. — Kvaterni utorak: Ljutomer. — Ponedjeljak po kvaternoj nedjelji: Št. Juraj na južnoj železnici. — Duhovski utorak: Središče. — Sv. Erna. — Radgona. — Luč (Leutschach). — Marenberg. — Četvrtak po Duhovima: Sv. Urban pri Slivnici pri Celju. — Ponedjeljak po sv. Trojici: Sv. Josip (pod Rifn.). — 15. (Vidovo) Sv. Barbara. — Kostrivnica. — Mozirje. — Lambah. — Planina. — Sv. Rozalija. — Sv. Vid (kod Ptuja). — Ponedjeljak po Tijelovu: Nova Cerkva. — Deseti dan po Duhovima: Tinsko. — Četvrtak po Tijelovu: Loka. — 21. Peklo pri Poljčanih. — Buče. — Vrenskagorce. — Šmarje pri Jelšah. — 22. Št. Juraj na južnoj železnici. — Sevnica (na Savi). — Šostanj. — Subota pred Ivanom Krstiteljem: Poljčani. — 24. (Ivanje): Št. Juraj (pod Tabrom). — Konjice. — Laško. — Sv. Lenard (Slovenske Gorice). — Podsreda (Hörberg). — Setali. — Strasi. — Ljubno. — 27. Ponkva (marveni). — 29. (Petrovo): Gomilnica. — 30. Olimje. — Rajhenburg. — Spodnja Polskava. — Zreči.

U Koruškoj: 9. Peterjon. — Ponedjeljak po Medardu: Pilberk (marveni i robni). — 14. Oberdravberza. — 16. Traberk. — Grajfenberza. — 24. Gutštanj. — 28. Grajfenberza. — 30. Pontafeln.

U Bosni i Hercegovini: 6. Vlasenica. — 8. (kat. Duhovi): Fojnica. — 9. Donji Vakuf (žup. bihaćka). — 10. Gradačac. — Srpsko-pravoslavni Duhovi: Foča (i dva naredna dana). — Sarajevo. — Banja Luka. — 24. Brčko. — Livno (sajam sve do 30. lipnja).

U MJESECU SRPNJU.

U Međjumurju: 13. Sv. Martin (prošćenje). — Dubrava donja. — 22. Štrigova. — 26. Selnica (pri sv. Martinu). — Utorak po sv. Jakobu: Prelog.

U Prekomurju: 2. Rakičan. — 10. Puconci. — 15. Beltinci. — 25. Dobrovnik. — 28. Lendava donja.

U Dalmaciji: 2. Vučica gornja. — Gornji Humac. — Mirce. — 6. Benkovac. — 7. Buković (kotar Benkovac). — 11. Bevčić. — Polača. — 13. Nerežišće. — 16. Balagovići. — Kambelovac. — Milna. — Trogir. — Postire. — Selce. — Lećevica. — 20. Metković. — Kljaci kod Drniša. — 21. Jagrović. — Kistanje (kot. Benkovac). — 24. Vrdonje. — 25. Marina kod Trogira. — Mirilović-Zagora (kotar Knin). — Muč donji. — Vrlika. — Rab. — Vrpolje. — Trogir. — 26. Donji Humac. — 27. Rab. — Zadnja nedjelja u srpnju: Gruda.

U Kranjskoj: 1. Žire. — Utorak po sv. Petru i Pavlu: Črnomlje (3. VII.). — 2. (Pohod Marijin): Št. Gothard. — Srednja vas. — Kočevska Reka. — 4. Veliki Gaber. — Krško. — 5. Videm poleg Krke. — Mengš. — Ponedjeljak po sv. Urhu: Poljšnik. — Šlanjči vrh. — Trava. — Četvrtak po sv. Urhu: Brezovo pri Litiji. — Boštanje. — 8. Gradac. — Pišeci (za konje i marvu; ako pada u nedjelju, tad dan prije). — 9. Tirna. — Druge subote po Petru i Pavlu: Nemška Loka. — Na Kočevskom. — 11. Senozeči. — 12. Horjul. — Planina. — Kropa. — Gorenja Planina. — Zgornje Tuhinje. — Dan sv. Mohora i Fortunata: Jagnenci. — 13. Trebnji. — Stari Log. — Na Kočevskom. — Jagnenci pri Svibnjem. — 15. Škocijan. — 17. Zdenska Vas. — Ponedjeljak po sv. Margeti: Vinica. — Utorak po sv. Margeti: Metlika. — 20. Osilnica. — Koprivnik. — 22. (Magdalenjinje): Hine. — Jasenice. — 23. Banja Loka (robeni i marveni). — 24. Semič. — 25. Kočevje. — Vrhnika. — Loka. — Narin (Postonj. okr.). — Velika Loka pri Temenici. — Ponedjeljak po sv. Jakobu: Kostanjevica. — Lukovec. — Šmartno pri Litiji. — Telče. — 26. (Anino): Leskovec pri podružnici sv. Ane. — Višnja gora. — Domžale. — Radoljica (marveni). — Bitnje. — Bohinj. — Cerknica. — 27. Toplice. — Vrh (idrijski okr.).

U Štajerskoj: 2. (Pohod Marijin): Nova Štifta (Ptujska Gora). — Pletrovči. — Tinsko. — Sv. Tilen. — Vildon. — 4. Videm. — Marburg Vojnik. — Rečica. — Spodnja Kostrivnica. — 5. Peklo pri Poljčanih. — Ponedjeljak po sv. Urhu: Lemberg. — 8. (Kilijan): Sv. Juraj v Svičini. — Drugi ponedjeljak u srpnju: Breg niže Ptuja (marveni). — 8. Pišeci (ako je toga dana nedjelja, onda je sajam dan poslije). — 10. Dobova. — Poljčani. — 12. Rogatec. — Šoštanj. — Sv. Marjeta (v Goricah na Planini). — 15. Zdoli v sosedski Pleterje. — 16. Dobje. — 17. Muta. — Sv. Filip v Veračah. — 18. Velenje (marveni). — Ponedjeljak po škapularskoj nedjelji: Sv. Barbara. — 19. Artiči. — 20. Arnuž. — Vitanje. — Loka pri Zusemu (šmarski okr.). — 22. (Magdalene dan): Sv Magdalena (v Marburgu). — Sv. Mohor (Podčet. okr.). — Vildon. — Sv. Urban pri Slivnici pri Celju. — 25. Bistrica. — Kozje. — Lipnica. — Sela. — Sv. Urban (pri Ptujem). — Žavec. — 26. (Anino): Frauheim. — Sv. Križ (pri Ljutomeru). — Tinsko. — Teharji. — Ponedjeljak po sv. Jakobu: Ormož. — 30. Kostrivnica. — 31. Konjice. — Dob pri Hrastniku.

U Koruškoj: 2. Kaplja. — U nedjelju po sv. Margareti: Gradiši. — 25. (Jakopovo): Strazberza. — 26. Kutarče. — Saksenberza.

U Bosni i Hercegovini: 7. Modrič. — 12. Obudovac. — Duvno. — Gornji Vakuf (i dva naredna dana). — 15., 16. i 17. Cazin. — 22. do 28. Bihać. — Posljednje nedjelje i utorka u srpnju: Kladanj..

U MJESECU KOLOVOZU :

U Dalmaciji: 1. Markovac. — Zaostrog (i narednog dana). — Omiš (i narednog dana). — Oton. — 2. Knin. — Slano. — Sinj. — Sumartin. — 3. Opuzen. — 5. Bol. — Cavtat. — Karin. — Vido. — 8. Orebić (i dva naredna dana). — 10. Makarska. — Trsteno (i naredni dan). — 11. Zrnovica. — 14. Golubić. — 16. Sinj. — Vrpolje. — Prolog. — Zaostrog. — Grdog. — Dusina. — Vrpoljac. — Tribunj. — 16. Novi (kod Trogira). — Sutivan. — Žrnovica. — 20. Podgora. — 23. Zdvarje (i narednog dana). — 24. Dubrava. — 27. Drniš. — 29. Kaštel stari. — Biranj.

U Kranjskoj: 1. Kranj. — Vinica. — Osilnica. — 2. Dol. — Ponedjeljak po 2. kolovozu: Ribnica. — 5. Doli pri Litiji. — Druge subote po sv. Jakobu: Št. Valbenik. — Sv. Ožbolta dan: Gora pri Ribnici. — Krašnja. — Na Krki. — Vrhovec (Kočevje). — 8. Studenec pri Krškom. — 9. Žužemberk. — St. Peter (Notrenjsko). — Radeči. — 10. (Lorenčev dan): Dvor. — Rovte (okraj Logatec). — Dob. — Železniki. — Kamna gorica. — Ig. — Trava. — Sv. Lorenc na Temenici. — 11. Senožeči. — Leskovec. — Četvrtak pred Velikom Gospom: Toplice. — 15. (Velika Gospa): Fara pri Kočevju. — 16. Sv. Rok pri Mokronogu (krški okr.). — Lož. — Vači. — Hotavlji. — Šmarje. — Planina. — Trebnji. — Škofja Loka. — Cerklje. — Utorak po Vel. Gospi: Metlika. — 17. Spodnja Idrija. — Svirca. — 20. Zatičina. — Subota pred sv. Jernejem: Mokronog. — 24. Postojna. — Št. Jernej. — Kočevje. — Kamnik. — Javorje nad Šmartnom pri Litiji. — Ponedjeljak po sv. Jerneju: Št. Vid (na Blokah). — Utorak po sv. Jerneju: Novo Mesto. — Moravči. — 25. Ambrus (robni i marveni). — 26. Veliki Gaber. — 28. Struge pri Cirkvi. — 29. Dobova. — Zagorje na Savi (robeni i marveni); ako je toga dana nedjelja, pada sajam na drugi dan). — Subota pred angjelskom nedjeljom: Krško. — 31. Dobrepoljski v Vidmu.

U Štajerskoj: 1. Pišeci. — Ponkva (marveni; ako je toga dana nedjelja onda dan poslije). — 2. (Porciunkula): Sv. Lenart (Slov. Gorica). — 3. Videm (ob Savi). — 5. (Sv. Ožbolta dan): Trbovlji. — Ptuj. — Loka. — Lemberg. — Ponedjeljak po Mariji Snježni: Svetina. — 10. Luče (Leutschach). — Brežice. — Podčetrtek. — Radgona. — Slov. Gradec. — Sv. Barbara. — Sv. Marija v Jarenini. — Sv. Lorenc (na Ptujskem Polju). — Sv. Lorenc (v Pasavi). — 12. Št. Juraj na južnoj željeznici. — 16. Lembah. — Mozirje. — Soseka. — Sv. Rok (pri Ptuju). — Sv. Trojica (v Goricah). — Sevnica na Savi. — Ponedjeljak po sv. Roku: Pilštajn. — Ponedjeljak pred Vel. Gospom: Mureki. — 15. Marija v. Jarenini. — Ponedjeljak po Vel. Gospi : Setali. — Ponedjeljak i subotu po Vel. Gospi: Mater Božja (v Pušavi). — Ponedjeljak po prvoj nedelji iza Vel. Gospe : St. Jakob pri Kalovlju. — 17. Kapela pri Brežicah. — Šmarje pri Jelšah. — 19. Peklo pri Poljčanih. — Dan sv. Jerneja: Arnuž. — Bistrica. — Rogatec. — Središče. — Velenje. — Dan po sv. Jerneju: Tinsko. — Loka pri Žusemu (Šmarski okr.). — Ponedjeljak po sv. Jerneju: Št. Jernej. — 26. Ljubno. — Rajhenburg. — Breg niže Ptuja (marveni). — Sv. Agustina dan: Sv. Trojica (v Goricah). — 29. Muta. — Poljčani. — Žalec. — Sv. Filip v Veračah. — Zagorje na Savi. — Ponedjeljak po angjeoskoj nedjelji: Zreči. — 30. Hajdina. — 31. Konjice.

U Koruškoj: Na dan sv. Ožbolta: Črna pri Pliberku. — 11. Beljak. — Št. Lenard. — Štrazberza. — 20. Friži. — 25. Lavamint. — Nemški Pliberk. — 28. St. Andrej.

U MJESECU RUJNU :

U Dalmaciji : 7., 8. i 9. Sreser (opć. Janjina). — 8. Benkovac. — Betina. — Cukar. — Liser. — Jezera — Mohaći. — Murter. — Obrovac. — Skradin. — Silin (kot. Split). — Vrpoljac. — Zakuća (kot. Omiš). — Zavojane. — 18. i 19. Trilj (kot. Sinj). — 21. Drniš. — Treću nedjelju u rujnu: Hrvati kod Sinja. — 24. Las. — 29. Bribir. — Gradac (kot. Makarska, i narednog dana). — Murter. — Oklaj. — Trpanj. — Trinj. — 30. Skradin. — Pučišće.

U Kranjskoj: 1. Radeče. — Skaručina. — Višnja gora. — Prvi ponedjeljak u rujnu: Livod. — Vipava. — Prvi četvrtak u rujnu: Črnomlje. — 4. Preska pri Medvodah. — Ponedjeljak po sv. Tilnu: St. Jurju. — Subota pred angjeoskom nedjeljom: Krško. — Ponedjeljak po angjeoskoj nedjelji : Planina pri Črnomlju. — 7. Zagradec Fužine. — Ponedjeljak pred Malom Gospom: Prem. — Subota pred Malom Gospom: Vesela gora pri Rakovniku. — Dan pred Malom Gospom: Topolovec. — 9. Čermošnjice. — Lukovica. — Vrh (Idrijski okr.). — Bušeča vas. — Velike Lašče. — Ponedjeljak po Maloj Gospoji: Črni vrh. — Št. Vid pri Zatičini. — Loški potok. — Ilirska Bistrica (marveni). — 9. Gradac (za konje i robu; ako je toga dana nedjelja,

dan prije). — Utorak po Maloj Gospi: Šmartno pri Litiji (marveni i robeni). — Četvrtak po Maloj Gospi: Šmartno pri Litiji — 11. Senožeči. — 14. Žužemberk. — U subotu pred kvaternim tjednom: Brusnice (marveni). — Ponedjeljak po nedjelji Marijina imena: Vinica. — Petak po nedjelji Marijina imena: Boštanje. — 15. Idrija. — Banja Loka (robeni i marveni). — Osilnica. — Zagorje (Notrenjsko) marveni i robeni sajam. — 16. Radek. — Dobrniči (robeni i marveni). — 17. Št. Lambert. — Kvaterni utorak: Sentjanž na Dolenjskom pri Radečah. — Kvaterni četvrtak: Col pri Vipavi. — Podvelb (Dolenjsko). — Škocijan. — Ponedjeljak po kvaternoj nedjelji: Senožeči. — Višnja gora. — Treće subote u rujnu: Mokronog. — Utorak po kvaternoj nedjelji: Črnomlje. — 21. Kranj. — Ribnica. — Zgornje Tuhinje. — 27. Koprivnik. — Podbukovje. — Borovnica. — Trava. — Ponedjeljak pred sv. Mihaljom: Bučka. — Na Miholje (29.): Drnovo. — Dovje. — Rovte (okr. Logatec). — Škofja Loka. — Grosuplje. — Mirna peč. — Mengš. — Nova vas (na Blokah). — Završi. — Lesci. — Ponedjeljak po sv. Miholju: Ilirska Bistrica. — Kostajnevica. — Litija. — Utorak po sv. Miholju: Metlika.

U Štajerskoj: 1. Žigerski Vrh pri Sevnici. — Subotu pred angjeoskom nedjeljom: Planina. — Ponedjeljak po angjeoskoj nedjelji: Sv. Lorenc v Prešni. — Na dan sv. Rozalije: St. Ilija. — Sv. Rozalija. — 6. Sv. Vid blizu Ptuja. — Ponedjeljak pred Malom Gospom: Mozirje. — Dan pred Malom Gospom: Kozje. — Ponedjeljak, četvrtak i subotu po Maloj Gospi: Ruši St. Pavel pri Preboldu (marveni). — 7. Vojnik pri Celju. — Sv. Peter na sveti Gori. — Slivnica (okr. Maribor). — Sv. Jederta. — Drugi ponedjeljak u mjesecu rujnu: Breg niže Ptuja (marveni). — 12. Loka pri Žusenu (šmarski okr.). — 13. Dobova. — Srijedu prije Imena Marije: Dobje. — 14. Pletrovči. — Rogatec. — Vitanj. — Manc (Kozjanski okr.). — 15. Zdoli v soseski Pleterje. — Ponedjeljak po Imenu Marije: Loka. — Kvaterni utorak: Ljutomer. — Kvaterni četvrtak: Dobrna. — Ponedjeljak po kvaternoj nedjelji: St. Juraj na južnoj železnici. — Ponedjeljak po Imenu Marije: Št. Janž (pri Taberzi). — Šmarje (blizu Celja). — 17. Kapela pri Brežicah. — Na angjelski ponedjeljak: Tinsko. — Ponedjeljak pred sv. Matijom: Braslovči. — 21. (Matijevo): Frauenheim. — Laško. — Luč. — Podsreda. — 24. (Rupert): Bistrica. — Sv. Rupert. — Sv. Trojica (u Goricah). — Frankolovo (marveni). — 27. Sv. Urban pri Ptujem. — 29. Sv. Barbara. — Sv. Lorenc (Ptujsko Polje). — Marenberg. — Ponedjeljak po sv. Mihalju: Arnuž. — Konjice. — Dol pri Hrastniku. (Potonji vašari mogu pasti u početak mjeseca listopada.)

U Koruškoj: Ponedjeljak po sv. Egidiju: Pliberk. — 9. Stari Dvor. — Prvi ponedjeljak po Maloj Gospoji: Jezero (Kapelski kraj) s robom i marvom). — 14. Gradiši. — 15. Trebinja. — 18. Renviga. — 22. Zgornja Bela. — Traberk. — 29. Graifenberza. — Pušarnica. — Redendol. — Rožeci. — Št. Pavel. — U Št. Vidu pri sv. Mihaeluu sajam 4 tjedna to jest 14 dana prije Miholja i 14 dana poslije Miholja. — Zadnji ponedjeljak u rujnu: Šmihel pri Pliberku. — Ukve.

U MJESECU LISTOPADU :

U Dalmaciji: 4. Betina. — 4. Obrovac (i dva naredna dana). — Prve nedjelje u listopadu: Kaštel Novi kod Trogira. — Ruzarica. — Kaštel stari. — Stravca. — Viganj. — Vrlika V. — 13. Benkovac. — 14. Buković (kot. Benkovac). — Knin. — 16. Milna. — 20. Starigrad — 26. Konjane. — 27. Skradin. — 30. Mokropolje. — Kistanje (kot. Benkovac).

U Kranjskoj: 1. Staritrg. — 4. Selci. — Subota po sv. Franji: Tržič. — Prvoga ponedjeljka u listopadu: Fara. — Spodnja Idrija. — Jasenica. — Ponedjeljak po nedjelji sv. čisla: Gorenji Logatec. — Videm poleg Krke. — Št. Rupert. — Prve subote u listopadu: Kranjska gora. — Utorak po nedjelji sv. čisla: Sv. Helena. — Horjul. — Srijeda po nedjelji sv. čisla: Motnik. — Zdenska vas. — Sturja. — Četvrtak po nedjelji sv. čisla: Toplice. — St. Peter (Notranjsko). Petog ponedjeljka po Maloj Gospi: Št. Vid pri Zatičini. — Ponedjeljak po sv. Franji: Vinica. — 11. Senožeči. — Radeči. — 12. Semič. — Drugoga ponedjeljka u listopadu: Kranjska gora. — Četvrtak pred sv. Terezijom: Sodražica. — 15. (Terezija): Kamnik. — Idrija. — 16. Kočevje. — Ponedjeljak pred sv. Lukom: Sv. Rok pri Mokronogu (krški okr.). — 18. (Sv. Luka): Kranj. — Trbovlji. — Lukovica. — Postojna. — Radohova vas. — Sorica. — Bohinjska Bistrica (marveni). — Ponedjeljak po sv. Luki: Krško. — Utorak po sv. Luki: Novo mesto. — 19. Trnovo (na Notranjskom). — Na dan sv. Uršule: Dovsko. — Cerklje. — Lesci. — Zubna. — Jagnenci. — Podšenturje pri Zagorju. — Žiri. — Ponedjeljak po sv. Uršuli: Prem. — Svd. Križ. — 24. Dol. — Dolenji Logatec. — 27. Vesela gora pri sv. Rupertu. — Ponedjeljak pred sv. Šimunom: Rakitna. — Na dan sv. Šimuna: Vipava. — Lož. — Mokronog. — Radovljica (marveni). — Skaručina. — Žužemberk. — Češnjice. — Utorak po sv. Simunu: Črnomlje. — 30. Zalog.

U Štajerskoj: Subota pred nedjeljom sv. čisla: Sv. Lorenc (Slov. Gorica). — Kostrivnica. — U nedjelju sv. čisla: Sv. Marija u Jarenini. — Ponedjeljak po nedjelji sv. čisla: Sv. Urban pri Slivnici kod Celja. — Poljčani. — Prve srijede po nedjelji sv. čisla: Ponkva (marveni). — Subota po nedjelji sv. čisla : Poljčani. — 4. Žavec. — Pišeci (ako je nedjelja dan poslije). — 8. (Brigita): Lavbek. — 10. Rajhenburg. — 12. Teharji. — 15. Planina. — 16. Sv. Filip v Veračah. — 18. Mozirje. — Podsreda (ako je Lukovo blagdan, dan poslije). — Trbovlji. — Vojnik. — Ponedjeljak po sv. Luki: Videm. — Subota po sv. Luki: Marburg. — 21. Celje (marveni i robni). — (Uršula): Sevnica (na Savi). — Sv. Peter (pod sv. gorama u Celju). — 22. Dramlja pri Mariji Magdaleni. — 24. Velenje. — 25. Lemberg. — 26. Videm ob Savi. — 28. Št. Juraj (na južn. željez.). — Bistrica. — Strasa — Gornji grad.

U MJESECU STUDENOM :

U Bosni i Hercegovini: 1. Bosanski Petrovac. — Donja Mahala. — Livno (i narednoga dana). — 2. Tešanj. — 8. Glamoč. — 8. Gornji Vakuf. — Gračanica (i dva naredna dana). — 11. Kupreš (i dva naredna dana). — 13. Modrič. — 21. Varcar Vakuf.

U Kranjskoj: 2. Jesenice (okr. Kostanjevica). — Mirna. — Cirknica. — 3. Zagorje (na Savi). (Ako pada u nedjelju, onda u ponedjeljak.) — Ponedjeljak po Svim Svetima: Višnja gora. — 4. Preska (pri Medvodah). — Ponedjeljak po Dušnom danu: Št. Jernej (Kostanj. okr.). — Sv. Lenarta dan: Kropa. — 5. Krško. — 6. Veliki Lašiči. — Mengš. — Vrhnika. — Subota pred sv. Martinom: Šent Vid pri Zatičnii. — 11. (Martinje): Moravči. — Dobrniči. — Spodnja Idrija. — Št. Gotard. — Bučka. — Pri Fari. — Na Igu. — Lašiči. — Srednja vas (Bohinj). — Razdrto. — Poljane. — Kranj. — Ponedjeljak po sv. Martinu: Bistrica (Notranjsko). — Sv. Martin pri Litiji. — Radeči. — Utorak po sv. Martinu: Metlika. — Drugi dan po sv. Martinu: Bušeča vas. — 15. Grahovo. — 19. Raka (Dolenjsko). — 20. Gorenja Planina. — Št. Vid pri Vipavi. — 21. Hoterdešića (marvenii robeni). — 22. Slap pri Vipavi. — 23. Mojstrana. — Sv. Lorenc na Temenici. — 25. Gradac (za konje i robu. Ako je nedjelja, onda je sajam dan prije.) — Škofja Loka. — Domžali. — Zatičina. — Krško. — Ponedjeljak pred sv. Andrijom: Št. Rupert. — 30. (Andrijevo): Goče (v Kočevju). — Železniki. — Planina. — Kal (postonj. okr.). — Tržič. — Turjak. — Vači.

Hrvatski seljački narod pred u crno zavijenim Hrvatskim Seljačkim Domom u nedjelju, dne 12. kolovoza 1928.

Ostani s nama, jerbo se smrkava...

Ove riječi izrekli su Isusovi apoštoli i učenici svome Učitelju prije uzašašća na nebo.

Da — ove riječi ponavljao je čitav hrvatski narod za svojim Učiteljem na dan Njegove smrti:

— »Učitelju, ostani s nama, jerbo se smrkava!«

Ponavljao je te riječi za to, jer se je osjetio osamljen, izgubljen i nezaštićen pred onima, koji i ne znaju drugo, nego ubijati one, koji pošteno misle i osjećaju.

Nema Ga više medju nama — umro je!...

On, kojega smo vruće ljubili i štovali, utjecali se k Njemu i zaštite tražili. Njega nema više medju živima...

Njega nema... Nema onoga blagog lica sa vječitim umiljatim smiješkom... Nema onih — i ako kratkovidnih — pronicavih očiju, koje su prodirale proročki u budućnost i koje su vidile do dna duše, one izpaćene i izmučene seljačke duše, koja traži svjetla i koju je On izveo iz tmine i mraka. Nema one blage i umiljate riječi, koja je romonila poput proljetnog lahora, kao šum Save, Drave i Dunava, a tu i tamo zaorila kao burni valovi našega sinjega Jadranskog mora, — na sve ono zlo, koje nas tlači i tišti. Nema Njegove umiljate i simpatične pojave i one mudre glave, koja nas je sve složila, organizirala i izvela na put pravedne borbe sa svetim Njegovim geslom:

„Vjera u Boga i seljačka sloga!"

Njega nema...

Ali nas je ostavio složne i organizovane u Njegovoj velikoj misli za pravicu i čovječnost. Ostavio nam je prokrčene puteve i široko polje političkog rada.

A na veliki vapaj čitavoga hrvatskoga naroda:

»Učitelju, ostani s nama, jerbo se smrkava!« . . . uslišio je dragi Bog te evangjeoske riječi.

Ostavio nam je dah velike Njegove duše u ideji seljačke i hrvatske misli.

Ostavio nam je duh Njegov, koji lebdi nad hrvatskim narodom i koji ga vodi u luku slobode i spasa.

Za to ne očajavaj dragi hrvatski seljački narode! U očaju nije spas! Odvažno digni glavu, složi i učvrsti naše seljačke redove, jer znaj, da je dragi Bog uslišao naš vapaj i da su naše vruće molitve našle mjesta pred prijestoljem Svevišnjega.

Učitelj je ostao s nama. Bezsmrtni duh Vodje hrvatskoga seljačkoga naroda Stjepana Radića ravna i upravlja sudbinom svoga naroda.

O, velika slava i hvala Ti, bezsmrtni Vodjo!

Na Malu Gospu, 8. rujna 1928.

Miško Brajac,
Starčevo (Banat).

Molitva Stjepanu Radiću.

Otče naš,
Koji si na nebesima idealâ Naroda,
Sveti se ime Tvoje!
O neka dodje kraljevstvo Tvoje,
Neka se izvrši volja Tvoja
I bit' će na zemlji kao i na nebu.
Kruh naš svakidanji
Imat' će svaki od nas
I dugove naše odpustit' ćemo si svi.
I neka nas odlazak Tvoj
Ne dovede u izkušenje,
A vječni duh Tvoj neka cio narod
Oslobodi svakog zla,
Amen.

Narodni Psalam.

Bezsmrtnom hrvatskom seljačkom Vodji i Učitelju.

Kroz sav život si s' trudio,
Trudbeniče!
Da Narodu svom pomogneš,
Miljeniče!
Vodio si umno Narod,
Dični Vodjo!
Svih seljaka u Hrvatskoj
Kolovodjo!
Prosvjetljivô sav si Narod,
Učitelju!
Apoštolski djelujući,
Svetitelju!
Svoje znanje d'jeleć puku,
Naučnjače!
Šireć' pravdu i poštenje,
Poštenjače!
Tražeć' mir, red, zakonitost,
Pravedniče!

Štiteć' prava i slobodu,
Slobodniče!
Snoseć' za to sve progone,
Trpljeniče!
Pa i život žrtvujući,
Mučeniče!
I sa sm'ješkom umirući,
Bezsmrtniče!
Kao Svetci što umiru,
Posvetniče!
Novi Svetče Roda Tvoga
Hrvatskoga!
Novi Svetče sveg' staleža
Seljačkoga!
Sav sv'jet Ti se, Mučeniče,
klanja, divi!
Tvoj duh vječni, neumrli,
za v'jek živi!...

U Drnišu, na dan Zadušnica, 22. kolovoza 1928.

Ante Novaković.

Isus Krist je čovječanstvo odkupio od grijeha — Stjepan Radić je Hrvatskoj radom i smrću odkupio slobodu.

Veliki duh genija Stjepana Radića.

I reče prorok Jeremija: Betleheme, Betleheme, nisi ostao najmanji medju gradovima, jer će iz tebe izići Krist naš Spasitelj.

S kime da uzporedimo život našega Preporoditelja i genija Stjepana Radića, Njegove muke, Njegov rad, Njegovu poniznost, Njegovu ustrpljivost, Njegovu odvažnost i Njegovu ljubav? . . . Sa nikim se drugim ne može uzporediti, nego sa životom samoga Krista, pošto nam to svjedoče život i nauka jednoga i drugoga, koji su u cijelosti podpuno slični.

Kad proučavamo povijest kršćanstva, tu nam Sveto Pismo veli, da se u velikom rimskom carstvu, a u maloj pokrajini Palestini, koja podpadaše pod rimskog velikog cesara, rodio veliki prorok Krist, Mesija.

Tako i mi, Hrvati, možemo punim pravom reći: ***Trebarjevo, Trebarjevo, u tebi se rodio naš veliki genij, naš veliki Prorok, naš veliki Preporoditelj i Vodja i upravo punim pravom naš Spasitelj.***

Malo je ljudi, koji se mogu nazvati genijem, takovi se ljudi radjaju u stoljećima jedanput. Providnost Božja je htjela, da se takav genij rodi u sredini hrvatskoga naroda, u blizini bijeloga Zagreba, u priprostom i ubavom seocu Trebarjevu od siromašnih seljačkih roditelja. Tako Božja Providnost hoće, da pokaže ljudima, kako iz ništa stvara veliko, iz siromaštva ljude bogato nadarene umom — genije.

Kako da ne! Tko to može poreći, kad je On svojim velikim duhom mogao da ulije svoj duh u duše pojedinca, u čitav hrvatski narod, da jedno te isto misli i osjeća pojedinac, da jedno te isto misli sav hrvatski narod. A što to misli pojedinac, a što to misli cijeli hrvatski narod? Misao, koju je On ulio u duše svoga naroda je ljubav za pravednost, osjećaj čovječnosti i pravice, poštivati tudju, a braniti svoju slobodu. Njegova je nauka isto onakva, kako su učili proroci, koje je dragi Bog slao narodu, kad je trebalo, kad je narod najviše bio pritisnut, a osobito sirotinja, od pokvarene go-

spode, koja je načinila od neukoga naroda svoje roblje.

On je počeo poput Krista poučavati hrvatski narod čovječnosti, pravednosti, i da smo svi ljudi braća, te da smo svi ljudi pred Bogom jednako. U Njegovim očima nije bilo velikih ni malih, sve je jednako ljubio i htio, da se izmedju sebe svi ljubimo kao braća. I zato je Njegova velika duša čeznula, da se sbliži grad i selo, palača sa potleušicom, bogati sa siromakom, učeni sa neukim, Njegova velika duša nije imala razlike, vidila ona bogatoga ili siromaka, pred Njegovim velikim duhovnim okom svi su ljudi bili jednaki. I Njegova velika duša poput Kristove znala je reći: *Pustite k meni malene*, i tako je najvolio biti medju malenima, da ih pridigne, pouči, osvijesti i od malenih učini velike, da postanu sa velikima jednaki i ravni i onda da u istinu budu ravnopravna braća. I hvala Njegovomu velikomu nauku, cijela je Hrvatska postala kao jedna obitelj i svi smo danas braća, koja jednako misle i osjećaju i idu za istim velikim ciljem.

Veliki duh Stjepana Radića i velika poniznost!

I kada učenici Kristovi upitaše Ga, koji će biti u nebu najveći, On im odgovori: Onaj, koji je najmanji i koji bude svima sluga, taj će biti u nebu najveći, a isto biti će najveći medju vama.

Tih se je riječi Spasiteljevih držao i naš Vodja i najviše je pokazao svoj veliki duh i svoju veliku poniznost, kad je uza svu svoju znanost, svu mudrost i sposobnost svoga velikoga duha odbio slavu ovoga svijeta, ovu kratku slavu, da bude u ma kojoj časti, koju je mogao lahko dobiti, samo da je htio priznati idolopoklonstvo bezdušnih tirana, te da pristane uz njih.

Ali naš mukotrpni Preporoditelj i Vodja, genij Stjepan Radić, u svojoj velikoj i poniznoj duši odabrao je mjesto najniže: Odabrao je mukotrpni rad sa malenima, sa prezrenima i potlačenima, da i sam poput Krista okusi kalež muke i strpljenja kao i Njegova odbačena i prezrena braća seljaci.

Mnogi bi htio biti slavan, ali ih je malo, koji bi htjeli kušati kalež gorčine i trnovu krunu na glavi. I za to mnogi tim gorčinama izbjegoše, jer im je malena duša bila slaba, srdce osjetljivo, pa nije im moglo snositi poniženja i trpljenja.

Ali velika duša Stjepana Radića nije klonula u trpljenju, u poniženju, zatvaranju po tamnicama, u progonima, ne samo od tobože velikih, nego i od najprostijih i najnižih, samo za to, da pomogne onima, koji su te pomoći trebali.

Ah, kako je istom bilo plemenito srdce našega genija Stjepana Radića, koje je toliko ljubilo ljude, ljubilo hrvatsku domovinu, ljubilo cijeli svijet, da je za sve to iz velike ljubavi pregorio dati i svoj dragocjeni život.

Krist je unapred vidio sve neprijatelje naroda, vidio sve svoje muke, pa i svoj križ, koji Ga je čekao, da na njemu dovrši svoje djelo spasenja, radi kojega Ga je dragi Bog poslao. Isto je vidio i svoju slavu, za koju neprijatelji nisu mogli znati. Tako je i naš mukotrpni Vodja i Preporoditelj sve unapred vidio, što Ga čeka u Njegovom mukotrpnom radu, kod ovolike pokvarenosti velike i male gospode, koja vladaju nad prezrenim narodom.

Težko je golome proći kroz trnje i započeti rad u krčevini, vaditi panjeve i od guste šikare napraviti čisto polje, odorati tvrdu ledinu i posijati dobro i čisto sjeme, da donese stostruki rod. Na takav se posao ne usudjuje jedan slabić, slaboga i malenoga duha, nego se takvoga težkoga rada prihvaćaju ljudi, koji su velikoga duha i velike odvažnosti, a to je imao naš Preporoditelj i Vodja hrvatskoga naroda, naš genij Stjepan Radić.

Veliki duh Stjepana Radića i Njegova velika ustrpljivost.

Krist reče učenicima svojima: Ja sam Vas našao i k sebi pozvao, niste pozvali vi mene. Idite od sela do sela, od grada do grada i naučavajte, i ako vas tko iztjera iz kuće svoje, otresite prah sa obuće svoje u znak, da su vas iztjerali.

Isus je već u početku svoga mladoga života morao bježati i kriti se pred svojim neprijateljima. I cijeli Mu je život bio u progonstvu. I kad Mu bijaše trideset godina izabra sebi dvanaestoricu učenika, zvanih apoštola, izmedju siromašnih priprostih ribara, koji podjoše za Njim. I kad je počeo naučavati, imadjaše mnoge protivnike, književnike, farizeje, pa i svećenike, koji Ga obtužiše i protiv Njega krivo svjedočiše, a i odsudiše. I dovrši svoje veliko djelo, uzprkos svojih mnogobrojnih protivnika, navlastito velikih svećenika, koji su Mu na svakom koraku smetali, da svoju nauku ne proširi medju narod, ali je to sve bilo uzalud.

Naš genij Stjepan Radić ne nadje sebi učenike medju velikima, nego poput Krista izabire svoje učenike medju malima, medju seljacima, koji Ga slijediše i u Njegovu nauku pomagaše, nauku Njegovu s Njime prošiše, uz prkos mnogobrojnih Mu protivnika, koji su upotrebili sve moguće, da se Njegova nauka uguši. Pošto su se Njegovi protivnici bojali Njegovoga nauka, nauka svjetla, nauka istine.

Naš Učitelj išao je trnovitim putem, na svakom su Mu koraku smetali, sva vlast, sva gospoda, pa i samo svećenstvo, koje Ga je nazivalo bezvjercem, kao i Krista što nazivahu belzebubom. Ali Njegova velika ustrpljivost nije Mu dala, da se smete i zaustavi na svojem trnovitom putu, već je išao neprestano i sigurno k svomu velikomu cilju.

Velika duša našega genija i našega Preporoditelja sve je strpljivo podnosila, klevete, laži, smutnje, progone i zatvore, u kojima je bio utamničen, da pravo kažemo polovicu svoga vijeka, nekriv i nedužan, kao pravi Mučenik.

I tako je naš neustrašivi Vodja tražio sebi svoje učenike, kojima je ulijevao svoj veliki duh. Išao je od sela do sela, od čovjeka do čovjeka sa poučnom knjižicom i naučao one, koji nisu razumjeli, što koje slovo i koja riječ znači, tumačio je sa velikim strpljenjem, što ta knjižica hoće i sav svoj veliki nauk.

Tko će nabaviti tolike knjižice, tko će izdavati kakvi takvi listić, novine, da se narod prosvjetno pri-

digne, u veliko je patila duša našega Preporoditelja. Sam ne može, pošto je i sam veliki siromak. A k tomu ljudi u neznanju nekako su uvijek voljeli čitati, a ne platiti, u takvim se težkim prilikama nalazio naš Učitelj, da je i te nepotrebne dugove sam na sebe bez potrebe navaljivao.

I nakon što je na sebe preuzeo tudje potrebe, tudje brige, tudje dugove, uzeo je na sebe težki križ, koji je dragovoljno poput Krista nosio za svoj hrvatski narod.

A koliko su puta iztjerali iz grada, pa i sela našega Učitelja, koji je kao nepovrijedjen, blago se smješkajući s bolom i nadom ostavio onaj narod, koji nije znao, šta radi. To sam imao prilike viditi, kad sam s Njime išao pa narodnom poslu; izpod nogu Mu izvlače stolicu, sa koje je htio, da progovori koju blagu i utješljivu riječ, ali Ga narod u prvi mah nije shvatio ni razumio. Sve to je mogao podnijeti samo takav čovjek velikoga duha, velike ustrpljivosti, koji je u svojoj velikoj duši to sve unapred vidio, da će taj neupućeni narod, ipak doći do pravedne spoznaje, ali da se to postigne, da treba puno rada i prepuno ustrpljivosti, koja nije dana običnom čovjeku, koji bi i za malu stvar lahko podlegao i takav veliki posao napustio, ali ovaki jaki genij kao što je bio naš Učitelj, nije mogao svoga velikoga djela ostaviti, dok ga podpuno ne dovrši.

Veliki duh Stjepana Radića i velika odvažnost.

Ubiše Ga: I za život Njegov baciše kocke. Ali kažem vam prijateljem svojim: Nebojte se od onih, koji ubijaju tijelo i po tom ne mogu ništa više učiniti, jer duha ne mogu ubiti.

»*Oh, kako je bila velika ljubav Njegova*«, kazao je Toma Kempenac za Isusa Krista. Takovu veliku ljubav za svoj narod imao je naš Preporoditelj, naš genij, naš spasitelj Stjepan Radić.

I kao što se sdružiše imperij Rima sa svećenstvom staroga zavjeta i odsudiše Krista na smrt, misleći, kad ne bude Krista, prestat će i Njegova nauka, tako isto sdružiše se tiranski Beograd i klerikalci bez Kristove vjere i odsudiše na smrt našega Učitelja, misleći, kad ne bude Radića, moći će vladati nad hrvatskim narodom, kako im se svidi.

On zadje na pučinu uzburkanoga mora, gdje udaraju veliki morski talasi, koji bi lahko potopili velike parobrode, a kako ne bi jednoga slaboga čovjeka. Pa ipak se taj veliki čovjek u svojoj velikoj duši odvažio, da prkosi tomu moru, da iz njega i iz njegovih pogibeljnih valova izvuče i spasi čitav jedan narod, držeći kormilo slobode hrvatskoga naroda odvažno u svojim rukama.

Noe je u svoju ladju okupio samo svoju malobrojnu obitelj, da ju spasi od obćeg potopa, ali veliki duh Stjepana Radića skupio je milione naroda u svoju veliku ladju, u svoju veliku dušu, da ga spasi.

I zaista ladja je stigla u luku slobode, veliki kormilar je dao i život svoj, a hrvatski narod je izašao, ugledao kopno zemlje i na nebu znak zavjeta Njegove duše, da ćemo za uvijek biti spašeni i da više takvog potopa biti ne će.

Hrvatski narod plače nad svojim gubitkom, sve traži, sve misli, da će tijelo i lik svoga Preporoditelja ma gdje ugledati, da se još jedanput sa Njim sastane i razgovori, ali Njega, Njegovoga smrtnog tijela više nema.

Ali duh, veliki duh Njegov, koji je obuhvatio svakog pojedinca, sav hrvatski narod, On sve obuhvaća, sve ljubi, sve tješi, sve grli i viče: *Odite i dodjite svi umorni, svi, koji ste željni čovječanske pravice, naći ćete ju u mojoj velikoj duši...*

I propalo je trulo rimsko carstvo

I reče Isus Krist učenicima svojima: A onaj, koji ne ponese križ svoj i ne podje za mnom, taj nije moj učenik.

Poslije mučeničke smrti Isusa Krista raziŝli su se Njegovi apostoli i učenici po čitavoj rimskoj imperiji, koja je svu svoju moć osnivala na prevlasti sile i pokvarenosti, držeći u robstvu milijune naroda — te su stali širiti riječi Spasitelja podnašajući najveće žrtve, pa i samu smrt, za Njegovu svetu Nauku. Božja riječ je zašla u srdca i duše milijuna... Bezbožni Rim ubio je Isusa Krista i time odsudio na propast rimsko carstvo...

Učenici i apostoli hrvatskoga seljačkoga pokreta gorljivo provadjaju Nauk svoga Učitelja i Mučenika i spremni su isto tako sve podnijeti za slobodu hrvatskoga naroda, koga su pokvarena, tiranska i velikosrbijanska gospoda htjela okovati u lance robstva. Zločinački beogradski hegemonisti ubili su hrvatskoga Vodju i Učitelja Stjepana Radića

I kao što je Isus Krist rekao Petru: »*Ti si stijena. I na toj stijeni sazidati ću crkvu i vrata paklena ne će je nadvladati*«, tako i hrvatski seljački narod osjeća Nauk svoga Vodje i Učitelja Stjepana Radića: da je hrvatski seljak stijena i temelj slobode, pravice i čovječnosti —

Lovčić 10 rujna 1928.

Andrija Tuličić,
član glavnoga odbora i oblastni zastupnik.

Pred Radićevim oltarom.

Danas je mjesec dana, Predsjedniče, da si sklopio za uvijek svoje trudne oči i da si nas strašno ucviljene ostavio... Apostolat Tvoga života je medju nama svršio! Otišao si medju velike duhove, da s nebeskih visina opet upravljaš s narodnom sudbinom. I da nas, odatle, s još većom snagom svojom vodiš putevima dobra i više Božje spoznaje.

Bio si Božji zastupnik i glasnik medju nama. Kad sam pred nekoliko godina upoznao Tvoje bogougodno djelo, koje si na ovoj griješnoj zemlji medju ljudima tako vjerno i umno vršio, osjećao sam, poput biblijskog odkrića i znamenja, da Ti je dana velika uloga, da spasavaš i ujedinjuješ Hrvatsku radi napaćenoga hrvatskog naroda i radi ostaloga patničkog čovječanstva. Kadgod si mislio i radio za svoj seljački narod, Ti si to radio radi dobra i spasa svih ostalih naroda. Drugčije nije ni moglo biti! Veliki se duhovi radjaju samo s tom višjom spoznajom dobra! Samo je takova odkupiteljska uloga njima od Boga dana.

To je naš narod osjetio i razumio. Zato je onako zanosno Tebe i Tvoj nauk slijedio, upoznavši u Tebi svoga Spasitelja. Ti si bio posrednik izmedju Duše Naroda i Božanstva. I to je narod hrvatski osjetio i zato Te je slijedio. Zato se je sav oko Tebe okupio. Okupio se je, ne samo da uzveliča Tvoje djelo, nego i da Ti na taj uzvišeni način dade svoj zavjet odanosti. Okupio se je jednim dahom, da Ti još za života svojom gorostasnom duševnom snagom cijela Hrvatska pokaže, da si Ti svoje poslanje medju nama potpuno spasonosno izvršio.

Narod je vjerovao u Tebe. I molio se je za Tebe. Klanjao Ti se je kao Božjem izaslaniku i proroku, kao svome Spasitelju. Na bezbroj skupština i sastanaka hrlio je izpaćeni hrvatski seljak, da Te vidi i čuje i da Te zavoli za vječnost!

Sjećam se sad onog Tvog pohoda kroz dalmatinsku Zagoru godine 1925., kad si sa svojom pratnjom dolazio iz Hercegovine preko Imotskog prema Klisu nad Splitom. Do tada sam slušao i u svojoj viziji predočavao Tvoj silazak medju narod, u pojavi sveca i apostola. I to sam doista vidio i osjetio, kao sav onaj naš dobri narod u Zagori. Stotinama je godina taj hrvatski seljak bio mučen, zlostavljan, proganjan, zapušten, prepušten samome sebi, u onim visokim i pustim kršima. I kad je prvi put šapatom čuo za Tvoj nauk, odmah Ti je prišao, sav, jedne duše i jednog srca, svim svojim mučeničkim zanosom i bolom. Prišao Ti je, da Ti se za božansku Tvoju riječ pokloni i da Ti služi za Tvoje

„Crni se veo spustio na našu dragu domovinu Hrvatsku. Razbojnička ruka iztrže iz naše sredine Otca i Učitelja. Težka tuga steže srdca svih Hrvata . . .“

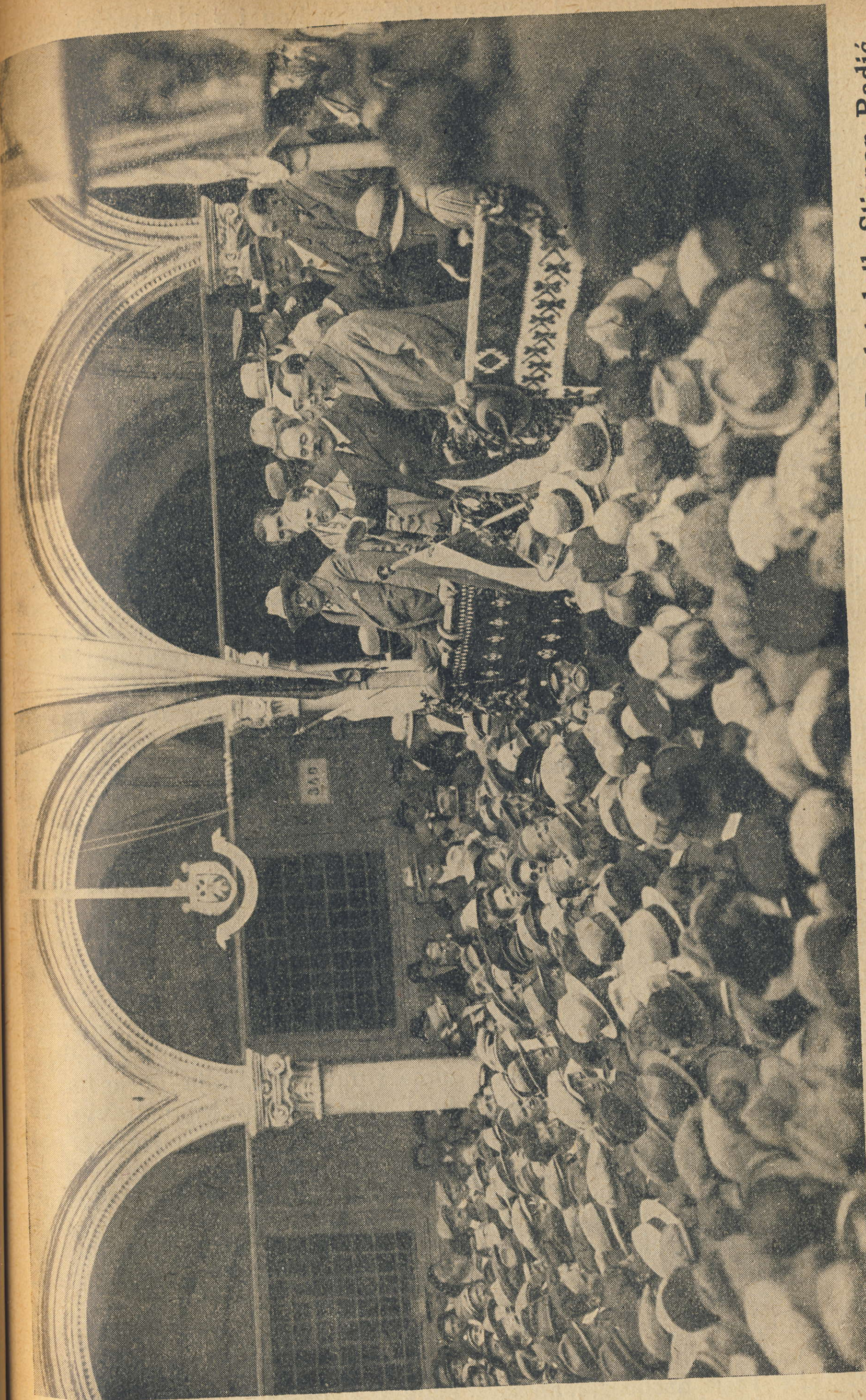
narodno odkupljenje. I sav si narod hrvatski podigao, preporodio, osvijetlio novim duhom, izpunio si ga svojim duhom čovječnosti, pravice i slobode.

Ti si, Učitelju, odabrao hrvatski narod za svoju misiju medju ljudima na zemlji. I narod te je, puk Tvoj, u onoj kršnoj i jadnoj Zagori dalmatinskoj dočekao u nevidjenom triumfu: bez raskoša i sjaja, bez bogatstva i razmetljivosti gospodske po gradovima. Ali sa dubokom ljubavlju, s takovom ljubavlju, da se je onaj krš, naš stari, hrvatski krš, sjao od patničtva našeg i da su se one vrleti biokovske i mosorske na Božjem suncu žarile od seljačkih suza, molitava i uzdaha. I kad sam tada tai Tvoj pohod opisao kao svjedok Tvoga poslanja, rekoše mi gradska gospoda, da je to bila samo moja pjesnička mašta... I samo tri godine je od tada prošlo, takav je zanos zahvatio i dalmatinsko Primorje, cijelo do zadnjeg čovjeka, poštenog i vrijednog. I ko da se u tome moru zanosnog opijanja s Tvojom dušom slijevao, i primorski je puk Tvoj, u Splitu, u neopisivom triumfu slušao Tvoju riječ i pozdravljao Tvoje spasonosno Djelo. Cijela Dalmacija! Dalmacija, koju si tako silno volio i sbog njenog divnog naroda i sbog njenih prirodnih čari i sbog njene osobite važnosti u našem razvoju i u medjunarodnom životu.

Kad si zatim, kasnije, obilazio Dalmacijom do deset puta, od Biograda i Nina do Dubrovnika i Korčule-Pelješca. pa Te je narod seljački dočekivao onakvim pobjedonosnim i uzkrisiteljskim žarom, Ti si od čovjeka do čovjeka, od kolibe do kolibe, od organizacije do organizacije stvarao novu Hrvatsku i novo seljačko doba. Sve si oživljavao i budio na nov život i sve je zaplamsalo Tvojom vjerom.

Tako je bilo u Šibeniku, na onoj velikoj skupštini na obali, i kasnije, po drugi put na trgu pred katedralom, pa u Kninu, Benkovcu, od Drniša do Miljevaca! A ona velika Tvoja turneja od Splita preko cijele Korčule i zapadnog Pelješca u Metković — Vrgorac i Makarsku! Prvi i drugi put u Splitu na skupštinama oko Balkanske ceste! Preko Klisa i sinjskog kotara na Vrliku! I onaj dugi put, kad si sišao preko Sinja i Klisa na otoke i obišao Vis. Po drugi i zadnji put u Dubrovniku! Vidio sam Tvoju apostolsku misiju u narodu, kako djeluje i kako se odrazuje na njegovoj duši. I vidio sam i spoznao, kako li je posvema preporadjala Tvoja srdačna i topla riječ sve one, koji su Ti u zanosu i s ljubavlju prilazili. Ti si od ljudi stvarao čelik, a njihova srdca napunjao si božanskom vatrom istine.

Vidio sam na tim Tvojim putevima po Dalmaciji čitavo more suza zahvalnica po svim selima, kud si prolazio, kad Te je narod nosio u veličanstvenom zanosu i poletu. Sve Ti je prilazilo i ljubilo Te je, doticalo se Tebe ko svetitelja. Znao je narod, da Te je sam Bog poslao, da mu pomogneš i da ga poslije strašnoga rata složiš i spasiš. I zato Ti se je najdublje zahvaljivao, na moru našem, na onome svetom žalu, gdje si se toliko osvježavao za svoj daljnji mučenički rad. Evo divne slike: na Korčuli smo, u Lumbardi, pred večer. Nakon održane krasne skupštine, na kojoj su osobito žene veličale Tvoju misao, sav Te je narod pod zastavama i uz svirku i pjesmu pratio na žalo, na ono veliko i rijetko lijepo žalo morsko. Ti svima predvodiš i nosiš našu toplu vjeru i silnu nadu do talasa morskih,

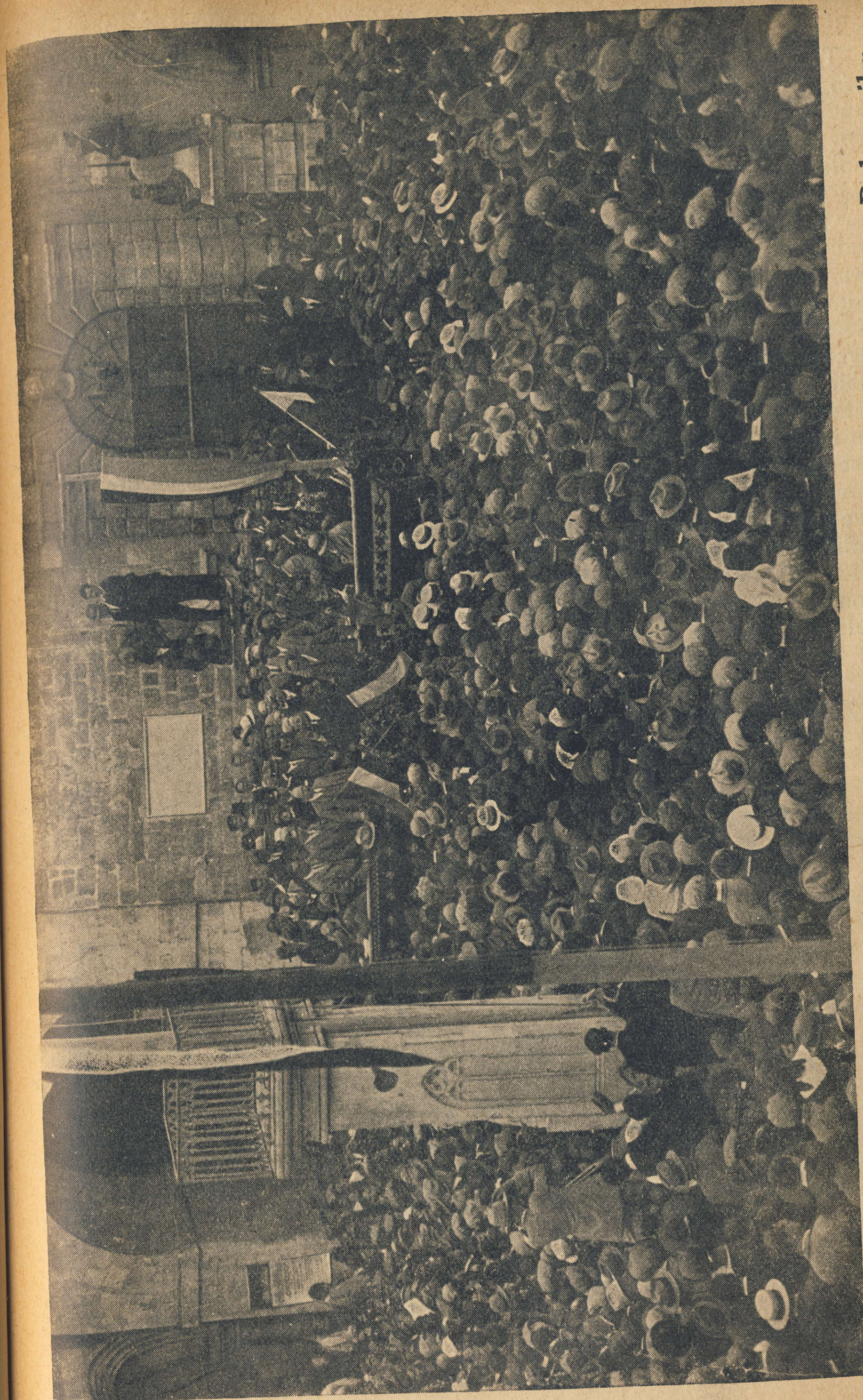

Veličanstvena skupština HSS u Dubrovniku, dne 27. svibnja 1928. Predsjednik Stjepan Radić govori tisućama sakupljenoga naroda.

nek ju svijetom raznesu. I stvorio se logor. Narod pjeva, veseli se, mladež pleše kolo. A Ti se kupaš u moru seljačkog vala, u tom veličanstvenom božanskom skladu prirode i ljudi, veličaš duh svoga naroda i sjaj našega pokreta. Pa onaj neopisivi povratak u selo u sumraku, kroz vinograde i polja i domove seljačke! Sve je to bilo ko u priči...

A u Miljevcima, tamo kod Drniša, u sjevernoj Dalmaciji, kad Te je onaj divan seljački narod dočekao uz zvonjavu zvona, gdje si narodu govorio na samome kršu pod plavetnim divnim nebom, u sjajnome skladu Tvoje i narodne duše! Horvatce je birano selo u sinjskome kotaru, najsvijestnije i najpoletnije. Sve sama hrvatska junačka krv i divna slavenska duša. Horvatce je davno izčekivalo Tvoj dolazak i Ti si napokon došao! Vidio sam krasnih, neopisivih narodnih dočeka, po svim hrvatskim zemljama, koji Ti je seljačtvo priredjivalo, ali što je to bilo u Horvatcima, to je prosto bio tabor uzdignutog i pokrenutog naroda na velik oslobodilački put. Vidio sam siromaštva po cijeloj Dalmaciji, po svim hrvatskim zemljama, ali ono, što smo vidjeli i našli u onim brdskim Kozicama na Biokovu, toga valjda nigdje nema na kuglji zemaljskoj. Dočekalo Te je ono petdeset staraca, starica i nejake djece, golo i boso, od gladi i bijede skoro uvenulo, s takovim mučeničkim pogledom vjere i molbe, da sam Te medju njima gledao kao Božjega pastira i poslanika, da spasiš narod. I kako se onaj ubogi narod na Tvoju riječ okrijepio vjerom i utjehom! A opet onamo, kad smo se uz Neretvu uzpeli do onog razkršća nad Popovim poljem, gdje narod tako silno strada od poplava i vode. Kako Te je narod gledao sa sjajem u licu i s plamtećim očima vjernika! Vječno će ostati utisnut u duši naroda onaj Tvoj dolazak iz Komiže, na otoku Visu u Pošpilje, uzpinjući se uz brdo, medju one izpaćene i od borbe očeličene starce, koji su Te godinama čekali da Te vide i čuju. Kako se je raznosio sav onaj njihov plač i radostan ciktaj jadranskim vedrim nebom, da Bogu odnesu taj veličanstveni razgovor narodnog Otca sa svojim narodom! I sad vidim u duhu one seljake sa štakama i one u crno zavite žene po brdima imotskoga kotara, kako su Te na okucima i razkršćima na koljenima dočekivali, darivajući Ti svoje suho granje umjesto cvijeća i svoje zadnje suze na samrtničkom licu...

Predsjedniče, Ti si unakrst posjetio hrvatski narod po Dalmaciji i dao si mu cijelu svoju dušu. Usadio si mu svu svoju ljubav u srdce i vezao si se tako s njime na vijekove. Bog Te je za to k njemu poslao. Zato će sav onaj dobri, pošteni i radišni narod i dalje ići Tvojim stopama. Onamo, kud si ga poveo! Tvoja sveta zastava pravice i mira i danas vijori pred očima naroda. I on ju u zanosu slijedi gledajući Tebe u visinama kao svoga Predvodnika i vječnoga Predsjednika. A u svakome onome mjestu, gdje si Ti bio, po našim selima i gradovima, na razkršćima i putevima, gdje Te je narod prvi put ugledao i pozdravio, ili gdje si mu besjedio, narod će podići Tvojoj svetoj uspomeni vječne spomenike: u samome živome kamenu, u drveću i na žalu morskome... A u velikom Domu u Splitu i u velikom muzeju u Zagrebu, koji su nazvani Tvojim velikim imenom, sakupit će narod sve, što će ga vječno sjećati na Tebe i Tvoj rad: od pera, kojim

Predposljednja javna skupština Predsjednika Stjepana Radića dne 27. svibnja 1928. u Dubrovniku.

si pisao do sjedala, gdje si sjedio i kamena, na kome si govorio...

Ta će se mjesta posvetiti, kao što se Tvoj mukotrpni život posvetio Tvojom mučeničkom smrću. Umjetnici će pronaći posebne oblike i iznaći poseban nacijonalno-religiozan stil za te spomenike — kapelice, pred kojima će Tvoj zahvalni narod zastajati i u molitvi se sjećati Tvoga prisuća na tome mjestu. I tako će cio narod, ne samo pred Tvojim poprsjima ili svetačkim likom, nego i svime onim, što si za nj učinio, izraženim u tome spomeniku svoje vjere i odanosti, buditi i jačati svoju snagu, te svoj zavjet srdca obnavljati, postajat će pred Tvojim svetištem i molit će se Bogu, da nam i nadalje budeš Vodja i zaštitnik. I Tvoja će vjera ostati nepomućena vjera milijona Hrvata, velikoga našega seljačkoga pokreta u Tvojoj, od sada Hrvatskoj Radićevoj Seljačkoj Stranci, svuda i po svim hrvatskim domovima, da na krstu naših ovjenčanih zastava bude vječno stršilo znamenje HR+SS. A na jadranskome će Ti žalu sva Hrvatska, pred njome dalmatinska, dići veličanstven spomenik najvećih dimenzija, da bude cijelome svijetu na primjer i dostojan Tvoga božanskoga poslanja i velikoga djela preporoda. Jedino će se u sjaju i luči po Tebi propovijedane slobode i pravice s hrvatske grude širiti morem svijeta duh Tvojega nauka.

Pred Tvojim oltarom stojim. Vidim ga u svim našim domovima. Pred njim gori kandilo. I cvijeće je tu naše odanosti i ljubavi. Vidim cio hrvatski narod, kako pred Tvojim oltarom moli i pjeva čuvstvenu pjesmu slobode složnog seljačtva i ujedinjene patničke Hrvatske.

Zagreb, 8. rujna 1928.

M. Bartulica.

Dvadeseti lipanj godine 1928.

Zastupnički Klub Hrvatske Seljačke Stranke imao je za cijelo vrijeme rada Narodne Skupštine svoje redovne klubske sjednice u 8 sati prije podne. Skupštinske sjednice počinjale su u 10, a rijedko kada u 9 sati. Za ta dva sata ili sat naš je Predsjednik zastupnicima u klubu izlagao političku situaciju, primao izvještaje od seljačkih zastupnika o stanju u narodu i davao upute za rad na skupštinskim sjednicama i u skupštinskim odborima. Na izvještaje o nasiljima državnih vlasti nad narodom planuo bi kao ranjen lav, ali nikada nije pokazao ni najmanju pokolebanost one svoje velike vjere u pobjedu naroda nad tiranijom. Snagom te svoje vjere održavao je sve nas, cio zastupnički klub, u razpoloženju ljudi, koji ni na čas ne sumnjaju u pobjedu svoga naroda, u svoju pobjedu. Jednoga dana, nešto više od dva mjeseca prije 20. lipnja, na sjednici kluba nije se govorilo o narodnim poslovima, o kojima se redovno razpravljalo, niti je razpoloženje kluba bilo kao obično. Dva zastupnika (Dr. Lujo Kežman i još jedan), koji su to jutro doputovali iz Zagreba u Beograd, rekoše, da im je kazao kondukter na kolodvoru u Vinkovcima, da je te noći u Beogradu ubijen Stjepan Radić. Istovremeno doznadosmo, da su istu vijest, skoro u isto vrijeme, pronosili željezničari i neki policijski organi na kolodvorima u Zagrebu i Subotici. Naš Predsjednik se nije upuštao u objašnjavanje toga dogadjaja, ali je vrlo pažljivo slušao tumačenja, koja su mu pojedini zastupnici davali. Skoro smo se svi slagali, da taj dogadjaj može značiti samo jedno od ovog dvojeg: Ili je bilo odlučeno, da te noći Predsjednik bude ubijen, pa nakana nije uspjela, a oni, koji su za plan znali, proturili su tu vijest bez da su uspjeh sačekali; ili je vijest proturena nakon što je umorstvo Predsjednika odlučeno, da se vidi, šta bi hrvatski narod radio u slučaju izvršenja zlikovačke odluke. Koja stoji od te dvije predpostavke nijesmo mogli znati, ali nam je svima bilo jasno, da je vodja hrvatskoga naroda osudjen na smrt. Već je bilo 10 sati. Skupštinsko zvono pozivalo je zastupnike na sjednicu. Predsjednik ustade sa svoga mjesta, malo se osmjehnu i reče nešto glasnije nego obično: Sve će dobro biti. Hajdmo na sjednicu. Svi krenusmo za njim. Netko primijeti, gotovo šapućući: Nesavladiva je njegova vjera u pobjedu dobra nad zlom.

*

Pored ostalih skupštinskih odbora postojao je i interparlamentarni odbor. Pošto mu je zadaća, da zajedno sa isto takovim odbo-

rima parlamenata ostalih država održava veze medju parlamentima i preko njih učvršćuje mir i bratstvo medju narodima, on nema nikakvoga posla sa vladom. Članove njegove biraju zastupnički klubovi odašiljući u odbor onoliko zastupnika, na koliko im daje pravo njihova brojna snaga. Hrvatski Seljački Klub bio je odredio za članove ovoga odbora Predsjednika Stjepana Radića, Pavla Radića, Dr. Jurja Krnjevića i mene. Ti interparlamentarni odbori održavaju svoje sjednice u prijestolnicama pojedinih država, šiljući na njih svoja izaslanstva (delegacije). Koji će članovi interparlamentarnog skupštinskog odbora biti članovi te delegacije odredjuju opet zastupnički klubovi odnosno njihovi predsjednici. Sjednice tih izaslanstava interparlamentarnih odbora (sjednice interparlamentarne unije) održane su u Parizu od 19.—27. lipnja. Naša delegacija, t. j. naše izaslanstvo interparlamentarnoga odbora trebalo je krenuti u Pariz 15. lipnja. Da bi skupštinski interparlamentarni odbor mogao odrediti, koji će od njegovih članova biti članovi izaslanstva za Pariz, predsjednik interparlamentarnog odbora Dr. Momčilo Ninčić pozvao je članove odbora na sjednicu dne 12. lipnja u 11 sati prije podne. Predsjednik Stjepan Radić je na sjednici izjavio, da će u Pariz u ime zastupničkog kluba H. S. S. putovati on i Pavle Radić. Na to je Dr. Milan Stojadinović rekao, da je to nemoguće, jer da je on, kao predsjednik trgovačko - financijalne sekcije interparlamentarnog odbora, već sastavio listu izaslanstva; da su u tu listu ušli od kluba H. S. S. Dr. J. Krnjević i ja; da ju je već pokazao predsjedniku vlade Velji Vukićeviću i taj ju odobrio; i da je imena članova sa liste već javio u Pariz. Predsjednik Stjepan Radić je na to primijetio, da ne može on — Stojadinović — odredjivati članove izaslanstva, pošto je to pravo odbora; da predsjednik vlade ne može ni odobravati ni neodobravati listu izaslanstva, pošto to nije izaslanstvo vlade nego izaslanstvo Narodne Skupštine i na posljedku, da za Pariz nijesu važna imena članova izaslanstva nego broj članova, te da ne može biti nikakva smetnja putu njegovom i Pavla Radića u Pariz to, što su imena drugih zastupnika kluba H. S. S. Parizu dostavljena. Stojadinović je odgovorio: Ako izaslanstvo za Pariz ne ostane onako, kako sam ga ja sastavio, ne samo, da ne ću ja da budem predsjednik izaslanstva, nego izaslanstvo u Pariz ne će ni putovati. Nakon izjave Predsjednika, da u Pariz ne će u obće nitko putovati od Seljačko Demokratske Koalicije, ako ne budu išli on i Pavle Radić, predsjednik interparlamentarnog odbora Dr. M. Ninčić prekinuo je odborsku sjednicu i nije ju sazivao radi nastavljanja razprave i donošenja odluke o tome pitanju.

Sjutra dan, 13. lipnja, beogradski radikalski dnevnik »Vreme« donio je izjavu Dr. Stojadinovića sa njegovim punim podpisom, u kojoj ponavlja ono, što je rekao na sjednici interparlamentarnog odbora, t. j. da naša delegacija u obće ne bi putovala u Pariz, ako bi u njoj bio i Stjepan Radić.

Delegacija odputovala je u Pariz 15. lipnja bez Stjepana Radića i u obće bez članova Seljačko-Demokratske Koalicije, ali je kao njen član odputovao i zemljoradnički zastupnik Čeda Kokanović, čije ime ne samo da nije bilo javljeno u Parizu, odnosno da nije bilo na onoj Stojadinovićevoj listi, **nego, koji u obće nije bio niti član skupštinskog interparlamentarnog odbora.** Dakle, Čedi Kokanoviću ne smeta ni što nije član interparlamentarnog odbora, ni što nije njegovo ime napred javljeno Parizu, a Stjepan Radić, vodja hrvatskog naroda, predsjednik Hrvatske Seljačke Stranke i Seljačko-Demokratske Koalicije i član interparlamentarnoga odbora ne može odputovati u Pariz, jer njegovo ime nije na listi. Zar nije jasno, da je Stjepanu Radiću spriječeno putovanje u Pariz samo zato, što su sjednice u Parizu trajale od 19. do 27. lipnja, dakle samo sbog 20. lipnja? Znajući sve to iztražni sudac beogradskoga prvostepenog suda nije zatražio Stojadinovićevo izručenje i uhićenje.

*

Da je život Predsjednikov neposredno ugrožen, postalo nam je ipak jasno tek 19. lipnja poslije podne. Oko 6 sati u skupštinskoj dvorani, osim zastupnika S. D. K., bilo je svega četiri ili pet Davidovićevih demokrata i dva radikala. Predsjednik Stjepan Radić zatražio je riječ, da govori o skupštinskom poslovnom redu. S pozivom na njegove odredbe, po kojima moraju zastupnici redovno prisustvovati skupštinskim sjednicama, tražio je od predsjednika Skupštine, da se ne izplaćuju dnevnice zastupnicima, koji ne dolaze na skupštinske sjednice. Kad se razpravljalo o narodnim potrebama, rekao je naš Predsjednik Stjepan Radić predsjedniku Skupštine, nema nikoga na sjednici, a kad treba glasati, vi ih pozivate zvonom u dvoranu. Pa jesu li to narodni zastupnici ili glasačka stoka? Jeste li vi predsjednik parlamenta ili čuvar stada? Tim je završio Predsjednik svoj govor. Predsjednik Skupštine je odgovorio, da je tačno, da zastupnici ne dolaze na sjednice i da će u buduće strožije primjenjivati zakon. Tek što je predsjednik skupštine dovršio svoj odgovor na primjetbe Predsjednika H. S. S. upalo je oko 10—15 radikalskih poslanika u skupštinsku dvoranu derući se strahovito protivu Predsjednika Stjepana Radića sbog uvrede, koju im je nanio, i ako nijesu bili prisutni, kad je on govorio, te prema tome ni čuli, šta je rekao. Najviše su se derali: Selić, Toma Popović i Puniša Račić. Ja sam stajao pored prve klupe, u kojoj je sjedio Predsjednik Stjepan Radić, za mnom, 4—5 koračaja udaljen, stajao je Pavle Radić. K meni je prišlo nekoliko zastupnika H. S. S., da sa mnom zajedno stanu izmedju pobješnjelih radikala i našeg Predsjednika. Toma Popović i Selić ponovili su više puta: Ovdje će pasti glava Stjepana Radića. Nakon dužeg bjesomučnog deranja, blagodareći prisebnom držanju zastupnika S. D. K., radikali su se počeli umirivati i sjedati u svoje klupe. Prisebnost naših zastupnika te večeri činila je utisak, kao da su svijestni, da se radi o izvršenju neke strašne odluke. Tko zna, da nijesu takav utisak dobili i radikali i da nije to ubrzalo izvršenje njihove zločinačke odluke?

Kada je skupštinska sjednica dobila svoj miran tok, ja sam prišao Pavlu Radiću, da se s njim oprostim pred polazak u Zemun, jer je već bilo blizu 7 sati. Pavle, zamišljeniji nego što sam ga ikada u životu uvidio, reče mi: Molim te ostani, da govoriš sa Predsjednikom. Vidiš, nešto se strašno sprema, pa mu reci, da prema tome udesi svoje držanje u skupštini. Ja

mu odgovorih: I ja osjećam opasnost i baš sam htio, da ti kažem, da mu o tom govoriš. Ja sam mu već govorio, odgovori mi Pavle, ali mu govori i ti, jer će tebe bolje poslušati. Nakon podužeg razmišljanja ja rekoh Pavlu: Sada sjednica teče mirno, brzo će se i završiti, večeras se ne će ništa dogoditi. U ostalom na sjednici se u obće ne će ništa ni dogoditi. Opasnost prijeti na putu od Skupštine do tvoje kuće i obratno. Poslije sjednice naruči automobil, da dodje u Skupštinu i njim idite kući. Za svaki slučaj uzmi sa sobom 2 ili 3 naša zastupnika. Sjutra u osam sati, doći ću k tebi kući, da o svemu poduže sa Predsjednikom govorimo. Pa dobro, reče Pavle, to će biti najbolje. Oprostimo se i ja podjoh u Zemun.

Bila je to jedna od najstrašnijih noći u mome životu. Uspio sam zaspati tek nakon dva sata poslije ponoći. Probudio sam se u pet sati i odmah ustao. Prvom ladjom prešao sam iz Zemuna u Beograd. Prije osam sati bio sam u kući Pavlovoj. Bijahu već obojica, i Pavle i Predsjednik, ustali i pijahu čaj, Pavle u trpezariji, a Predsjednik u susjednoj maloj sobi za primanje. Dok sam se pozdravljao sa Pavlom, Predsjednik je čuo moj glas i prekide naš razgovor pitanjem: Sekula, od kuda ti jutros tako rano? Baš o tome bih htio sa tobom da govorim, i pridjoh mu, da ga pozdravim. On, pijući čaj, čitao je beogradski dnevnik »Politiku« i reče mi: Pričekaj samo, dok pregledam »Politiku«, pa ćemo razgovarati. Ništa ju ne gledaj, ja ću ti reći, šta u njoj stoji. Ona dokazuje opravdanost tvoga ubijstva. Pogledaj njen izvještaj o jučerašnjoj skupštinskoj sjednici pod krupnim naslovom: »Jeste li Vi Predsednik Parlamenta ili čuvar stoke!«i podnaslovom: »Tako je oslovio g. St. Radić juče po podne g. Dr. N. Perića.« Niti si ti to rekao, niti bi ona to donijela, i da si rekao, da joj nije namjera, da opravda tvoje ubijstvo.

— Ti, Sekula, pretjeruješ, može da ima nešto, ali ne baš tako, kako tebi izgleda. Molim te, pusti me, da dovršim čitanje, pa ćemo nastaviti.

Ja se povratih k Pavlu, ali sa njim nijesam ni riječ progovorio. Ćutali smo, kao po dogovoru, da nam Predsjednik ne bi rekao, da se dogovaramo, šta ću mu ja kazati, jer je nemoguće bilo u takovoj blizini ni šaputati, da njegov vanredni sluh ne čuje, i ako možda ne bi razumio svaku riječ. Osim »Politike« Predsjednik je pregledao i ostale novine i došao k Pavlu i meni tek oko 9 sati sa riječima: Već je 9 sati, hajdemo u Skupštinu.

— Ja sam došao, da s tobom razgovaram o najvažnijim stvarima, zašto izbjegavaš razgovor? — odgovorih mu ja.

— Ne izbjegavam, ali je već vrijeme za Skupštinu, hajde, pa ćemo uzput govoriti.

— Stvar je i suviše važna, da bismo u obće smjeli o njoj putem govoriti, pa te molim, da malo sjedneš, da mirno razgovaramo.

— Pa dobro, govori, ne moramo sjesti. Govori samo brže.

— Reći ću ti najbrže i najkraće, što mogu. Tebe hoće da ubiju. Ubit će te na putu odavde do Skupštine ili od Skupštine ovamo. Opasnost je očevidna i neposredna. Upravo to već nije opasnost nego sigurnost. Revolvera nemamo ni Pavle ni ja. Ja te molim i tražim, da danas ne ideš u Skupštinu. Pavle i ja reći ćemo našim zastupnicima, da si ostao kod kuće sa nekim strancima.

Predsjednik se malo zamisli, pa reče: I Pavle mi je nešto tako juče govorio. I ja osjećam, da se nešto sprema, ali zapamti Sekule, ja sam, kao i vojnik u ratu, u rovu, iz koga vodim borbu za prava hrvatskoga seljačkoga naroda. Ili ću iz toga rova izići kao pobjeditelj ili će me iz njega mrtvoga iznijeti hrvatski narod.

— Ja se klanjam pred veličinom tvoje gotovosti na smrt za prava hrvatskoga naroda, ali te preklinjem, da danas ne ideš u Skupštinu.

— Nema od toga ništa, rekao sam ti, — i krenu k vratima.

Ja stadoh na vrata sa riječima: Molim te, stani, imamo još da govorimo. Preklinjem te životom tvoje gospodje i tvoje djece, prisegni ovdje pred Pavlom i preda mnom, da ne ćeš ni danas ni budućih deset dana ni riječi progovoriti u Skupštini. Iznenadjen mojim traženjem prisege Predsjednik svoj začudjeni pogled baci sa mene na Pavla, tražeći pogledom objašnjenje moga postupka. Pavle je razumio njegov pogled i reče: I ja te molim, da prisegneš. Predsjednik je ćutao. Ja prekidoh ćutanje riječima: Preklinjem te životom i budućnošću hrvatskoga naroda, izpuni molbu Pavlovu i moju.

— Prisižem, da ne ću ni riječi progovoriti.

Hvala ti, dragi Predsjedniče, rekosmo istovremeno Pavle i ja, i svi trojica krenusmo u skupštinu. Putem nijesmo progovorili ni riječi.

Ušavši u hodnik izpred skupštinske dvorane Predsjednik zapita skupštinskog momka na vratima dvorane, je li počela sjednica. Na njegov odgovor da jeste, dade svoj šešir Pavlu, da ga odnese u našu klubsku sobu. Pavle uze i moj šešir. Predsjednik i ja udjosmo u dvoranu, a Pavle ode u klub.

Predsjednik sjede u prvu klupu na svoje redovno mjesto. Ja ostadoh nekoliko minuta stojeći izmedju klupa centruma i desnice. Sjednica je tekla mirno. Naši zastupnici govorili su o zapisniku prošle sjednice. Zadovoljan takvim tokom sjednice ja ju na kraće vrijeme napustih. Kad sam se povratio na sjednicu govorio je radikalski zastupnik Tomo Popović. Sav njegov govor bio je takav, da je svima bila jasna njegova namjera, da izazove Predsjednika Radića na jedan oštar odgovor. Vrijedjajući bezobzirno Predsjednika ponovio je nekoliko puta ove riječi: »Ja vam kažem, ovde će pasti glava Stepana Radića.« Na sve te uvrede i na sve te izjave Tomo Popović nije bio ni jedan put opomenut od predsjednika Skupštine na red, i ako su naši zastupnici neprestano tražili od predsjednika skupštine, da Popovića kazni. Razdraženi takovim držanjem predsjednika Skupštine naši zastupnici počeli su odgovarati radikalima oštrijim dobacivanjima, uslijed čega je sjednica postala nešto burnija, sbog čega je predsjednik Skupštine odmah prekinuo sjednicu.

Za cijelo to vrijeme naš Predsjednik Stjepan Radić nije progovorio ni jedne riječi. Sjedio je na svome mjestu mirno, kao u crkvi. Tko zna, da nije sjednica prekinuta baš sbog takovog njegovog držanja, koje je oduzimalo traženi povod za umorstvo, jer sjednice nijesu prekidane ni sbog daleko burnijih scena od ove. Na primjer na sjednici od 31. svibnja bila je nezapamćena bura, za vrijeme koje je polupano preko deset zastupničkih klupa, trajala je više od

jednoga sata, i sjednica ipak nije prekinuta, premda je i toj sjednici, kao i ovoj od 20. lipnja, predsjedavao isti Dr. Ninko Perić .

Nakon 5 minuta sjednica je nastavljena. Ubica Puniša Račić zatražio je riječ, da govori o zapisniku prošle sjednice. Predsjednik Skupštine mu je odgovorio: Ne možete govoriti o zapisniku, jer je već primljen. Dok se Račić spuštao u klupu, da sjedne, predsjednik Skupštine je nastavio: Ali možete govoriti radi ličnog objašnjenja, jer vas je netko od predgovornika spomenuo. Račić je ponovno ustao i počeo iz klupe govoriti.

Sam Račić nije tražio riječ radi ličnog objašnjenja, nego mu je predsjednik Skupštine sam riječ dao, upravo nametnuo, a da ju je i zatražio predsjednik Skupštine mu je prema skupštinskom redu ne bi smio dati, jer se riječ radi ličnog objašnjenja može dobiti, prema skupštinskom redu, samo neposredno iza govornika, koji je spomenuo ime zastupnika, koji riječ traži. Prije Račića govorio je Tomo Popović i on ni jedanput nije spomenuo Račića. Dakle, Račić nije mogao dobiti riječ, niti da ju je tražio, a predsjednik Skupštine Ninko Perić dao mu je riječ radi ličnog objašnjenja protivno zakonu i bez da ju je on tražio. Znajući sve to iztražni sudac beogradskoga prvostepenoga suda, nije zatražio izručenje i uhićenje predsjednika Skupštine Dra. Ninka Perića.

*

Iz zasjede, po naprijed utvrdjenom planu, izvršen je zločin umorstva nad Vodjom i Učiteljem hrvatskoga naroda i nad njegovim drugovima. Vodja je poginuo u času, kada je hrvatski narod polagao sve svoje nade u njegovu pobjedu i postao je žrtva zločinca u času, kada su zlikovci jedino u njegovoj smrti vidjeli mogućnost pobjede nad hrvatskim narodom.

Svaka borba za slobodu znači gotovost na najveće žrtve, na žrtve, koje svojom veličinom odgovaraju veličini i sjaju slobode. Vodja hrvatskoga naroda u borbi za narodnu slobodu nikada nije sklanjao svoje grudi izpred neprijatelja. Vodeći borbu za narod on nikada nije vikao: napred junaci! nego vazda: za mnom junaci! To smo znali svi, i svi smo očekivali, da će vodja biti medju prvim žrtvama borbe, ali nitko od nas nije slutio, da bi mogao biti nad Vodjom izvršen zločin na onom mjestu i na ovaj način. Zločinačku smjelost, koja je svojom bezprimjernošću zaprepastila cio svijet nitko od nas nije ni naslućivao, čak ni najbolji poznavaoci divljih instinkata zlikovačkoga gnijezda. Svi smo vidjeli i osjetili, da se sprema ubojstvo Vodje i Učitelja, ali nitko od nas nije ni pomislio, da bi zlikovački hitci mogli oduzeti život njemu i njegovim drugovima u parlamentu, iz govornice na desnici, izpred ministarskih klupa. Što je ubojica nastojao, da mu ledja budu zaštićena u trenutku izvršenja zločina, to je razumljivo, ali što je izabrao za svoju zaštitnicu ministre u ministarskim klupama, to im hrvatski narod ne može nikada zaboraviti, a ne će to nikada zaboraviti ni hrvatska povijest, ni povijest čovječanstva. Bilo je slučajeva, da su za zločincem na obtuženičkoj klupi stajali organi državne vlasti, ali je ubica Stjepana Radića i drugova prvi zločinac u povijesti, za čijim su ledjima bili kraljevski ministri u času izvršenja zločina.

Pored sve odvratnosti organizatora i počinitelja zločina, ostaje 20. lipanj, po sjaju i veličini svojih žrtava, jedan od najvećih, ako ne i najveći dan u povijesti hrvatskoga naroda, a istovremeno i najsudbonosniji dan u historiji svih južnih Slavena. Od toga dana za sva vremena oduzeta je mogućnost za približavanje njihovih odnosa. Toga dana postavljene su visoke ograde, poprskane krvlju hrvatskih mučenika, medjusobnim odnosima njihovih zemalja, ograde, koje nikako nitko ne može pokidati, a da na njemu ne ostanu vječni tragovi podlosti, nevjerstva i krvi. To je značenje 20. lipnja za južne Slavene i za medjunarodne odnose njihovih zemalja.

Za hrvatski narod 20. lipanj ostaje za sva vremena neizcrpivi izvor moralne snage u borbi za slobodu. Dvije su vrste velikih dana u povijesti narodâ: Dani velikih pobjeda i dani velikih žrtava za slobodu. Ali sjaj velikih žrtava duže traje nego zanos i najvećih pobjeda. Nikada nijedan narod nije dao veću žrtvu za slobodu od one, koju je dao hrvatski narod. Dao je najviše, što je imao i najviše, što u obće jedan narod može imati, dao je svoga Vodju i Učitelja. Nijesam dobro rekao. Nije hrvatski narod dao svoga Vodju, nego je Vodja sam sebe žrtvovao za slobodu hrvatskoga naroda, te i time vodstvo nad svojim narodom ovjekovječio protegnuvši njegovo trajanje sa kratkoga ljudskoga vijeka na daleka stoljeća.

Blago narodu, koji ima vodju za daleke vijekove! I blago stoljeću, koje je sajajem svoje žrtve za slobodu postalo svjetionik za sve buduće vijekove! Radićev vijek postao je izvornikom slobode hrvatskoga naroda. Sbog toga će mu biti zahvalni i sbog toga će Ga slaviti svi vijekovi slobode.

U Zagrebu, 8. listopada 1928.

Dr. Sekula Drljević,
narodni zastupnik.

Genij pade!...

Što dosudi sudba kobna?
— Da proplače narod taj...
Što učini ruka zlobna?
Bože sveti! Bože — vaj...

Krv proteče tamo — jao —
Krvca teče... Kosi smrt...
I Genij je od tog' pao
Za ideal sveti — strt.

Majku zemlju svih Hrvata
Stiže težka — kruta bol;
Sve se bolnog srdca hvata,
Tužno plače brijeg i dol.

Suza teče gradom, selom,
Svud' se bolni čuje glas...
Sve j' zavito crnim velom,
Udes kruti stiže nas.

Plače seljak, gradjan suzi...
Mukli jecaj vapi svud...
Majka zemlja — sva u tuzi —
Orošena sva joj grud.

Mirotvorac svijeta pade,
Kô narodni sveti lav!
— Da slobodu nama dade —
Boreći se vijek svoj sav!

Kupinečki Kraljevec, mjeseca rujna 1928.

Ivan G. Ašperger.

Iz života i rada
našega neumrloga Vodje, Učitelja i Preporoditelja.

Pričao mi je o Njemu moj otac, koji je bio takodjer pitomac zagrebačkog orfanatrofijuma u Zagrebu g. 1884., 85. i 86.

Stjepan Radić je istom u II. razredu gimnazije došao u Orfanatrofium, dok je I. razred svršio pomoću svoga brata pokojnog dra. Ante Radića, koji je stanovao negdje na Kaptolu kod nekog kanonika.

Opisivao mi Ga, kao nizkog rasta, dosta širokih ledja, žilavog i vrlo kratkovidnog.

Medju kolegama uživao je velik ugled, jer je bio odličan djak. Ocjene je imao skroz odlične. Inače je bio vrlo miran i pobožan. Igrati se sa drugovima po dvorištu nije mogao sbog kratkovidnosti. Pamćenje je imao sjajno. Isto tako Njegove priprave i pismeni radovi bili su vanredno čisti i vrlo lijepo pisani.

Inače bio je posve običan »orfanatrofac«, uvijek gladan, kao i svi ostali.

Evo, što mi otac reče o velikom Pokojniku: »Radić mi je ostao uvijek u pameti, kao i nama svima sbog toga, što je On morao imati neobičan talenat, dok je mogao kraj svoje velike kratkovidnosti, (gotovo su Mu sve lekcije morali čitati kolege) biti najbolji učenik.«

Otac Ga nije više vidio do g. 1916. On je bio u ono doba u Zagrebu zapovjednik »Hilfskompanije« kod 53. pješ. pukovnije, gdje je bilo do 700 »superarbitriraca«, koji su čekali, kud će ih bataljun dalje odrediti. Evo kako opisuje svoj susret sa Predsjednikom: »Jednog me majskog dana dočeka u hodniku u kasarni jedan pomanji čovjek, bez brade, dosta suh, obučen u crnu narodnu surku sa gajtanima (nošnja hrvatskih preporoditelja, Gaja, Vraza itd.), koji je želio sa mnom govoriti. Predstavio se kao Stjepan Radić. Ja sam Ga prepoznao i rekao mu: »Stipo! Zar se Ti ne sjećaš Novaka, koji Ti je bio u Orfanatrofiju i ductor?« — Odmah se sjetio, dapače i nekih potankosti. Došao je k meni, da me zamoli za jednog svog rodjaka; sad, je li to bio pok. Pavle ili koji drugi, ne znam više, samo znam, da je bio iz Trebarjeva i zvao se Radić. — Zamolio me, da istog pustim na dopust 10 dana, jer da je hranitelj i da će njegovi kod kuće propasti, ako ga ne pustim. Kako sam vidio opravdanost molbe, a kod satnije imao sam ih i previše, pustio sam ga na svoju ruku kući.

Toliko moj otac o Njemu, koji

mi je to pričao i koga sam zamolio, da mi sve to ponovno opiše.

Ovo sam iznio, jer i najsitniji dogadjaj iz Njegova života ima za nas veliku vrijednost i ne smije da ode u zaborav. Sada ću i ja da pokušam moje utiske da iznesem, i ako je sve manje važno, jer nije političke prirode, no ipak!

Prvi puta sam Ga vidio u Vinkovcima, dne 2. lipnja 1923. na stanici, gdje smo Ga nas 6 Nijemčana dočekali, da Ga, kao počastna straža odpratimo u Nijemce na skupštinu, a i da Mu se ne bi što putem dogodilo. Upoznao se s nama i razgovarasmo i On me upita, da li sam u rodu sa Novakom, kojega pozna iz Orfanatrofija. Inače sam se čudio najviše Njegovom miru, u kojem je izgledao, kao da ništa ne prati, a zapravo ništa nije Njegovom uhu izmaklo.

Njegov prvi pohod u Srijem i skupština u mjestu Nijemci, koji su do danas ostali Njegova najjača srijemska kula, bio je veličanstven. Tu sam čuo Njegove velike riječi, koje su mi se duboko u pamet usjekle: »Narode, nitko ti ništa ne može dati, a niti oduzeti, ako si sam ne dadeš ili ne oduzmeš!« Velike su to riječi, dubokoga značenja, riječi velikog čovjeka.

Prigodom proslave hiljadugodišnjice kraljevstva hrvatskoga dne 15. VIII. 1925., opazim Predsjednika, gdje ide sa kolodvora u družtvu sa pokojnim Pavlom i čini mi se i s drom. Pernarom, te upozorim na to ostale Nijemčane i odmah pristupismo k Njemu, da Ga pozdravimo.

I gle, kad smo došli sasvim blizu, poznade nas i reče: »Gle, mojih Nijemčana!« A mi svi u čudu, da nas se sjeća, premda nas od naše skupštine nije vidio, i ako je od onda upoznao mnoge druge ljude.

Kad je kao ministar prosvjete bio 6. siječnja 1926. u Vukovaru na skupštini, na povratku u Beograd, vozio sam se s Njime i gospodjom, te ostalima od Vukovara do Ilače, u prolazu spram Tompojevcima, upozori Ga na to selo prijatelj Živan Kuveždić, jer da je to mjesto »pučkaško leglo«. A On u proročkom duhu reče: »Sve će to doći u naše kolo zajedno sa našim Srbima, jer će uviditi, da je na našoj strani pravda, a na protivnoj robstvo i pljačka«.

I pogodi, jer evo nas danas zajedno rame uz rame, da oborimo cincariju.

Govorio sam s Njime prije konferencije, dne 2. srpnja 1927. i On me se sjeća, i ako sam bio samo jedan zubac na velikom i silnom stroju Njegovog pokreta.

Sjutra dan na skupštini u Tovarniku predstavljam Mu jednog nijemog pristašu Marka Čustića, koji samouk nauči čitati i pisati, koji od početka prati Njegov rad i oduševljeni je pristaša Hrvatske Seljačke Stranke. On se s njime ljubi u obraz i tom siromačku pripravlja time neizmjernu sreću, čega se taj sjećao s neizmjernom radošću.

Osim toga sretao sam Ga još više puta i u Beogradu u klubu i čuo govoriti u skupštini i na lanjskoj pjevačkoj smotri u Tuškancu, gdje je govorio On i pokojni dr. Gjuro Basariček, u Novom Sadu, a još prije 1924. u Vrpolju itd., no nisam mogao s Njime govoriti, jer je uvijek bio zauzet važnim narodnim poslom.

Zadnji moj susret s Njime bio je za mene najljepši i ako najpotresniji i to dne 30. VI. 1928. u beogradskoj bolnici, 10 dana nakon groznog atentata, jer sam tako rekuć sam s Njime razgovarao

Ranjeni Predsjednik Stjepan Radić sa svojom suprugom u beogradskoj klinici koncem lipnja 1928.

skoro pol sata. Ne mogu opisati moju bol i ogorčenje nad tim nedjelom, ali i moju, na žalost kratku radost, kada sam Ga vidio živa i kako se činilo, na putu ozdravljenja. Ja sam Ga kao otca poljubio u ruku ,a on mene kao sina u obraz i nehotice, i ako su me upozorili, da pazim, da Ga ne bih uzrujao, morao sam zaplakati, videći Ga onako bolnog, svega umotanog u ovoje. Prvo Njegovo pitanje je bilo! »Vladimire, kako narod?« Ja sam Mu odgovorio: »Dobro, plače i čeka, da ozdravite, pa da onda izvrši, što Vi odredite. A on reče: »Pozdravi sve i reci im, neka budu mirni, sve će biti dobro.«

Poslije sam čuo od dra. Markotića, koji je onda bio na straži, da samo njemu imam zahvaliti, što sam bio pripušten, jer su liječnici zabranili svaki nepotrebni posjet i taj dan sbilja, koliko mi je poznato, osim Njegove obitelji, nekih narodnih zastupnika, te žene i sina nar. zastupnika Grandje, nitko nije bio k' Njemu pripušten, jer da je Predsjednik, kad je od narodnog zastupnika dra. Markotića čuo, da Ga želim posjetiti, naredio, da me pusti k' Njemu. I vječna mu hvala, da mi je omogućio, da po zadnji puta s Njime razgovaram. To nikad zaboraviti ne ću i nastojati ću svim silama, da se Njegovoj sjeni odužim u radu za hrvatski narod.

Šta da duljim i opisujem dojam na glas o Njegovoj smrti i zadnji sastanak s Njime na odru u »Seljačkom Domu«. To opisati ne mogu. Bio sam dionikom obće tuge cijeloga naroda, koji Ga je oplakivao i oplakuje...

Vječna slava i spomen Njemu i ostalim hrvatskim mučenicima! Neka je blagoslovljeno Njegovo bezsmrtno ime i Njegov veliki duh!

Nijemci, dne 8. rujna 1928.

Vladimir Novak,
podpredsjednik vinkovačke kot. organizacije HSS

Triumfalan povratak Stjepana Radića u glavni grad Hrvatske.

Velike svečanosti i manifestije u Zagrebu.

Hrvatska! Srbija!

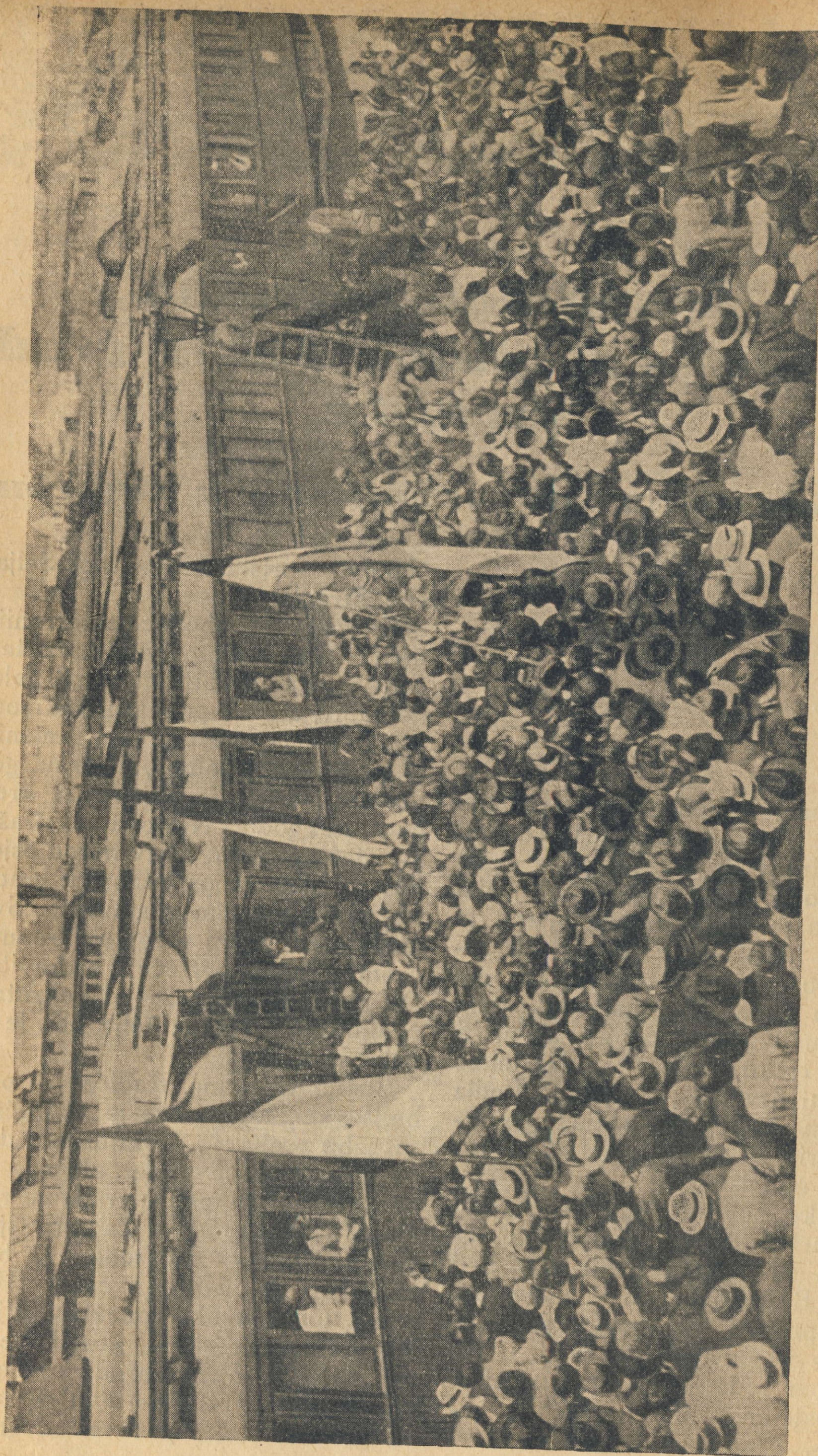
Ponosni i sjajni grad Zagreb bio je očit i vjeran tumač osjećaja čitave Hrvatske, a njegovo je držanje bilo u istinu vrijedno divljenja.

Kada je stigla strašna vijest, da je pet hrvatskih narodnih zastupnika pogodjeno od srbijanskih metaka u punoj Narodnoj Skupštini, i da su dvojica od njih mrtvi, a ostali težko ranjeni, medju njima i slavni hrvatski i seljački Vodja Stjepan Radić, ogorčenje i gnušanje borili su se sa boli. Uzbudjenje bijaše neopisivo.

Velike povorke naroda, pa doček mrtvih tjelesa poubijanih narodnih zastupnika Pavla Radića i Gjure Basaričeka, pa konačno njihov sprovod na vječni počinak, sve se to odvijalo ne samo u savršenom redu, nego i bezprimjerno dostojanstveno. Policija je nestala... Red je bio uzdržavan od članova i pristaša Hrvatske Seljačke Stranke.

Svečane i pobožne ceremonije imale su veličanstven karakter. Stjepan Radić bio im je na čelu, nevidljiv, a ipak prisutan, još moćniji iz svoga kreveta kao ranjenik u beogradskoj bolnici, nego na govornici, odakle je odjekivala kroz četrdeset godina Njegova neustrašiva riječ apoštola. I sav narod osjećao je Njegovu prisutnost u gradu obavijenom crnim zastavama. Sve misli bijahu svom snagom okrenute prema Njemu. — Hoće li ozdraviti? Oh, samo da ozdravi! — Ta okrutna tjeskoba i ta vruća želja bila je u srdcima sviju.

Stanje Stjepana Radića se poboljšavalo. Kao da se je povraćao sa ruba groba... I osamnaest dana nakon strahovitoga zločina u beogradskoj skupštini vraća se ranjeni Vodja naroda u Zagreb. Njegov odlazak iz Beograda nije bio objavljen do zadnjega časa. Uzprkos tomu, veliko množtvo seljaka, mužkaraca i žena, skupilo se u narodnim nošnjama uzduž željezničke pruge. Oni čine živu ogradu na prolazu vlaka počevši od gra-

Povratak smrtno ranjenoga Predsjednika Stjepana Radića, Dra. Ivana Pernara i Ivana Grandje nakon zločina u beogradskoj skupštini. Sjajan njihov doček u Brodu, dne 8. srpnja 1928.

nice Srbije. I sve Mu kliče i sve Ga pozdravlja i drveće i kuće sa cvijetnih poljana obasjanih suncem. Na svakoj željezničkoj stanici tolika je navala seljačtva, da je zapriječen odlazak vlaka. Baca se cvijeće. Narod pozdravlja mahanjem rubaca i šešira i urnebesno klicanje diže se do plavoga neba Hrvatske. Vlak, koji vozi velikoga Ranjenika, dolazi u Zagreb sa sat i pol zakašnjenja. Konačno dolazi On... Množtvo stanovnika grada Zagreba čeka Stjepana Radića na kolodvoru već nekoliko sati. To su oni, koji su odpratili Pavla Radića i Gjuru Basaričkа na njihov poslijednji počinak. Onda poništeni i slomljeni iza dvaju lijesova, sada kliču od veselja. Zagreb je prepun zastava. Ugledavši Stjepana Radića provaljuje žarka ljubav naroda tako dugo suzdržavana u neizmjerno oduševljenje. To je bura pljeska, provala ljubavi, zanosa i radosti. Narod trči izpred automobila, u kojem sjedi Stjepan Radić i njegova supruga. Dvojica hrvatskih narodnih zastupnika, koji su težko ranjeni u beogradskoj skupštini, Dr. Ivan Pernar i Ivan Grandja, takodjer su srdačno pozdravljani.

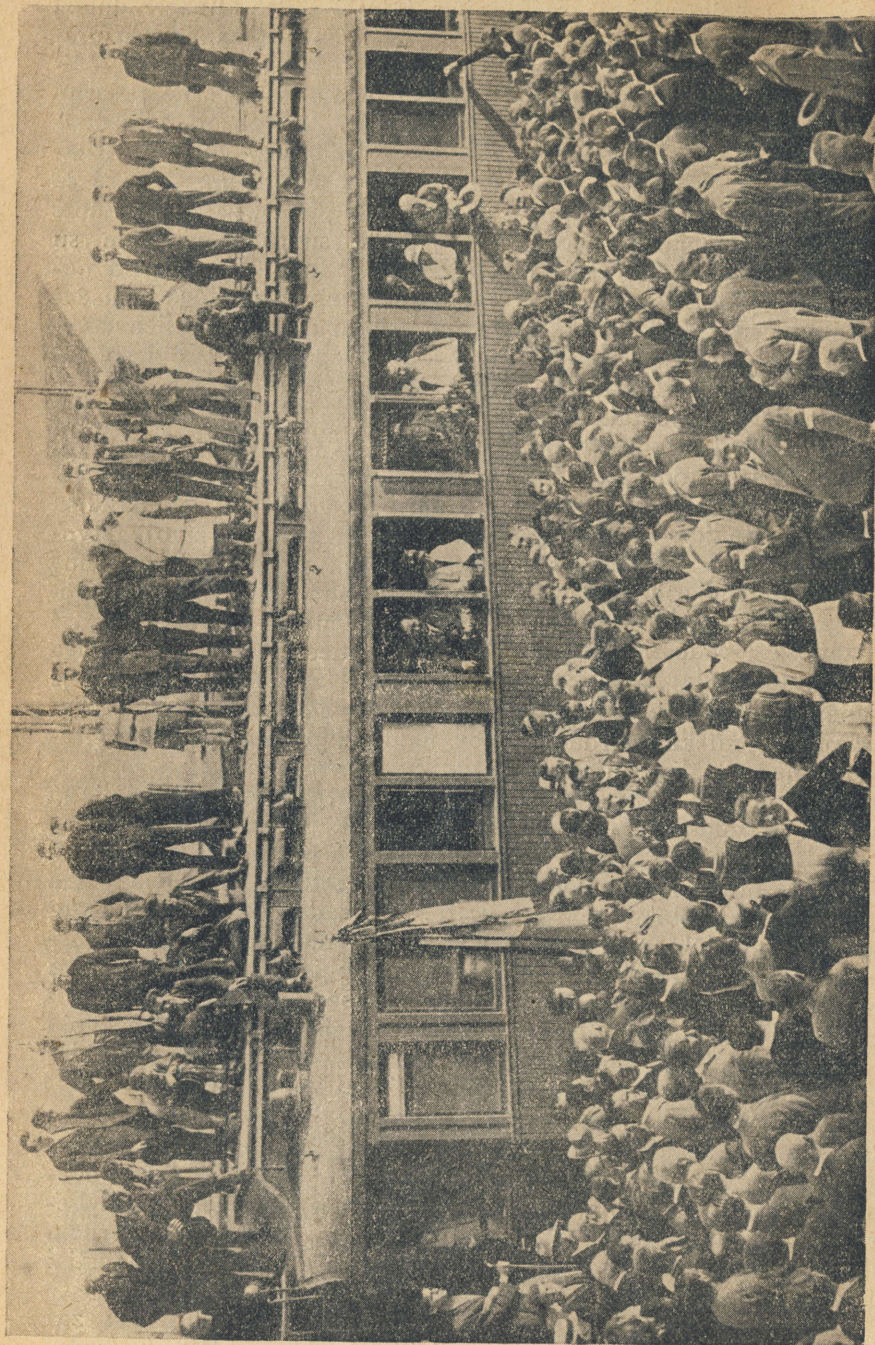
Pravo ljudsko more, more, u kojem su smiješani svi slojevi naroda svake dobe, i mužkarci i žene, okružilo je svojim miroljubivim valovima svoje drage ranjenike. Policije nema, ali red je ipak savršen i ne dolazi ni do najmanje nesgode. A ipak imade i staraca i malene djece, koju vode njihove majke za ruku. Ta dirljiva pratnja prolazi gradom, da izprati Stjepana Radića do Njegove vile, koja leži izvan grada. I uzduž čitavoga puta isti sklad pozdravljanja i klicanja, koji kao da je naviještao neizrecivo slavlje, koje bi očekivalo čitavu Hrvatsku, kada će Mu zadobivena rana dozvoliti, da opet progovori narodu.

Kao i putem uz željezničke tračnice, tako i sada, klicanje dolazi sa krovova, sa drveća, sa prozora, pojačavajući se na trgovima i šireći se ulicom. To je neizmjerno oduševljenje. Sav narod daje oduška svojoj ljubavi, svojem priznanju i svojem udivljenju. Cvijeće se sipa sa svih strana. Stjepan Radić i Njegova supruga cvijećem su upravo zasipani. Sav narod postaje dionikom sveobćega oduševljenja prilikom toga veličanstvenog i dirljivog prizora. Svi su ganuti, veseli, sretni...

Svojoj dragoj domovini Hrvatskoj, čovječanstvu i svome velikom i sjajnom idealu Stjepan Radić dao je svu svoju genijalnost, posvetivši im sav svoj život, žrtvovavši i svoju slobodu, jer je sbog njih bio utamničen blizu deset godina i konačno — svoju krv... I krv svoga nesretnoga i odanoga Mu sinovca, Pavla Radića, koji je bio kroz dvadesetak godina Njegov najdraži prijatelj i Njegov saradnik...

Njegovi neprijatelji pokušali su sva sredstva protiv Njega. Nisu Ga mogli ni podmititi, ni okaljati svojim klevetama, odlučiše Ga ubiti... I sada se vraćao natrag u sredinu svoje drage i velike hrvatske obitelji... Njegova je slava blistava i bez ljage. On nije prolio krv drugih, nego je dao svoju krv za najplemenitiji od svih ideala, za ideal velike demokracije.

On se nije borio za komadić zemlje, nego za pobjedu prava i socijalne pravde. I On je tu, sa svojom suprugom, sa svojom udivljenja vrijednom, hrabrom i vjernom družicom, koja dijeli sve radosti i boli u Njegovom životu. Oni se oboje smiješe, pozdravljaju i zahvaljuju narodu na njegovim srda-

Veličanstven doček naših mučenika na zagrebačkom kolodvoru poslije beogradskoga atentata, dne 8. srpnja 1928. Prije izlaza iz vagona. Hrvatsko seljačko družtvo „Podgorac" pjeva:
Ne bojmo se braćo mila dušmanina roda svog'! . . . Hrvatska je svoja bila, pa će opet svoja bit' . . .

čnim i ushićenim ovacijama. To su pravi suvereni Hrvatske. I oni to nijesu postali po privilegijima nasljedstva, nasilja, uzurpacije ili pljačke, nego po svojoj zasluzi, po svojoj ličnoj vrijednosti, po svojim uslugama i žrtvama učinjenima čitavomu jednomu narodu, postavivši se odvažno na put svim opasnostima, podnašajući sve patnje i progone za taj narod.

Stjepan Radić je dne 8. srpnja, prigodom svoga povratka u Zagreb, doživio triumf, kakvoga nije poznavao nijedan evropski političar i koji Mu mogu zaviditi svi vladari svijeta. Prizor je bio veličanstven po svojoj ogromnoj množini naroda, a jedinstven po svojoj odanosti i iskrenosti. Čitav se jedan narod usredotočio za vrijeme od nekoliko sati u svojem najvećem i najslavnijem čovjeku, u čovjeku, koji je utjelovio u sebi sve Njegove vrline, Njegov genij i Njegove nade.

Te burne ovacije, taj poletni zanos i oduševljenje, taj divan prizor uzhićenosti i obožavanja čitavoga naroda u poletu neodoljivoga i nesavladivoga pokreta, poznavao je Stjepan Radić već odavna. Nijedan savremeni političar nije toliko navikao na milovanje i draganje kao i veličanje istinske slave.

U Njegovih 57 godina života imade više od 40 godina apoštolskoga rada i nauka i 20 godina pobjede i slavlja. Pobjedni slavoluci stvaraju se pred njim kao da niču iz zemlje . . . Ipak još nikada nije imao hrvatski narod priliku, da Mu pokaže svoju odanost i svoju vjernost sa tolikom snagom i tolikom živošću kao prilikom Njegovoga povratka u Zagreb . . .

Hrvatska je čekala sa povjerenjem na odluke i čine velikoga čovjeka, ne samo Vodje hrvatskoga naroda, genijalnoga apoštola i odvažnoga političara, nego i heroja i Mučenika sveobće demokracije i hrvatskoga svetca . . .

Iz pera francezkoga prijatelja, koji je boravio u Zagrebu, prigodom dočeka Predsjednika.

Fer.

Doček u Zagrebu, dne 8. srpnja, poslije strahovitoga krvoprolića u beogradskoj skupštini. Predsjednik Radić usred slike, njemu na desno g. Dr. Maček, lijevo g. Predavec, podpredsjednici Seljačke Stranke.

Marijo, Hrvati Te zovu!...

Podigla se razbojnička ruka i uperi na Njega zločinačke hitce, da nam otme našega Otca, Vodju i Učitelja. Pogodiše Njega i umro je smrću Mučenika, On, koji je sav svoj život posvetio okupljanju seljačkoga naroda, koji se čitav život borio za njegovu pravicu i slobodu. A da mu zadadu još i duševne boli, najprije gadjaju Ivana Pernara, pa onda Ivana Grandju, Pavla Radića i Gjuru Basaričeka.

Neizmjerne boli prepatio je naš Mučenik, velike boli oćutismo i mi njegovi učenici. Na vijest, da je srbijanski kuršum poubijao naše hrvatske zastupnike i smrtno pogodio našega Vodju, jedna jedina riječ prohuji čitavim hrvatskim narodom:

I dodje dan 8. srpnja, kada munjevitom brzinom projuri vijest kroz naša sela, da dolazi On, naš Predsjednik i čuo se samo jedan uzdah, hvala Bogu, da je došao živ, a sada ćemo Ga čuvati. Organizirali smo stražu, koja je budno pazila na svaku kretnju Njegovu i sviju, koji su se kretali u Njegovoj blizini. I dolazio je narod iz bliza i daleka, samo da vidi kuću, gdje leži naš Mučenik i odmara svoje trudne kosti i da pita, kako mu je, te bi se nakon povoljnog odgovora razilazili mirniji svojim kućama, da jave onima, koji sa strepnjom srdca očekuju vijesti o Njemu, našemu Vodji i Mučeniku.

Kako sam bio zadovoljan, što sam imao sreću, da budem u Njegovoj blizini par noći na straži, da mogu vidjeti ono uvijek blago nasmijano lice, one zabrinute oči, koje su vidjele daleko, da mogu kadkada čuti i one blage riječi, koje su svakom u srdce prodirale.

Od svega vremena, što sam proboravio u Njegovoj blizini, jedna večer za uvijek mi se u srdce usjekla.

Naš Predsjednik sačuvao je u svojoj kući one naše stare običaje, da poslije večere uvijek budu razgovori, a na koncu i pjesma u krugu obitelji. Tako je to bilo i one večeri, kada je već bio toliko prizdravio, da smo mislili, da nam je Njegov dragocjeni život spašen. Večer tiha i mirna, zvijezde se krijesile, a hladan vjetrić je popuhivao s naše Medvednice.

Kad li na jednom začujem: Vlado, Branko, tatica zove, hajde svirat', (Vlado i Branko su njegovi sinovi) on hoće, da malo i pjevamo, — i za čas se začuju tambure, a onda onaj mili glas našega Mučenika, kada je zapjevao: »Tebe Boga hvalimo«. Što sam u tom času osjećao, ne znam, jedino znam, da su mi se oči napunile suzama. I dok se ja još nisam ni dobro razabrao, već je odjeknula druga pjesma »Slava

Svečani povratak ranjenoga Vodje hrvatskoga naroda, Stjepana Radića, u Zagreb, dne 8. srpnja 1928. Veličanstven doček u Zagrebu.

Bogu na visini«. I dok je naš Vodja pjevao i molio se Bogu za svoj narod, — dotle je Njegov narod dao čitati svete mise za Njegovo zdravlje — i dok sam letimice razmišljao o svemu zlu, koje nas je stiglo, začuje se opet pjesma »Vrbniče nad morem . . .« Onako divno i dirljivo, da čovjek upravo mora prestati sa svim mišljenjem i samo Njega, Učitelja našeg, slušati. Nakon toga nastao je živi razgovor izmedju našeg Predsjednika i njegove obitelji, dok se opet ne začuje pjevanje uz pratnju tamburice »Marijo, Hrvati Te zovu! . . . Tada mi opet navriješe suze na oči i vine mi se uzdah: Bože, hvala Ti, što si nam dao takvog Vodju, koji uvijek misli na svoj narod, Bogu se moli za njega i koji je svoj život žrtvovao, da svom narodu izvojuje slobodu i pravicu, sačuvaj nam Ga!

To je bila zadnja pjesma, koju je pjevao naš Vodja i Mučenik, naš dragi Predsjednik: Marijo, Hrvati Te zovu . . .

Njegovo srdce, koje je tako vruće ljubilo svoj narod sada je hladno . . . a mi Te molimo, Bože i Otče naš, koji si gore na nebesima, učini, da taj Njegov narod ostane u slozi i ljubavi, da što prije postigne ono, zašto je naš mili Vodja i Učitelj dao svoj nama najdraži život.

U Markuševcu kraj Zagreba, mjeseca rujna, 1928.

Juraj Kobasić,

predsjednik občinske organizacije HSS u Markuševcu.

Poslijednja slika težko ranjenoga Predsjednika Hrvatske Seljačke Stranke Stjepana Radića, snimljena dne 12. srpnja o podne na terasi Njegove vile u Zagrebu.

Poslijednji puta kod Predsjednika.

Bijaše subota, dan proroka Danijela.

Bijaše odlučeno, da Predsjednik donekle oporavljen od smrtonosne rane, sbog reumatičnih bolova, krene u srijedu 25. srpnja u Varaždinske Toplice. I stoga je Predsjednik pozvao sve članove uredničtva »Narodnoga Vala«, da dodju po upute, potrebne za uredjivanje našega seljačkoga dnevnika. I tako smo, Vladimir Radić, Predsjednikov stariji sin, Krešimir Devčić, Šerif Šehović i ja došli oko šest sati poslije podne u Njegov dom na Hercegovačkoj cesti.

Bijaše, kako rekoh, subota, dan proroka Danijela, 21. srpnja.

Na prednjoj verandi sjedio je Predsjednik sa častnom sestrom, koja ga je njegovala u Zagrebu. Radi hlada, ta je malena veranda imala sa tri strane dugačke zastore, pa tako u prvi mah ne mogosmo opaziti Predsjednika. Ali, kada je čuo, da netko dolazi — prošli smo jedva Njegovu tjelesnu stražu — upita, tko je? Sestra mu reče: »Prijaviše se članovi Vašega uredničtva . . . «

— Neka samo dodju — reče On.

Približismo se malenoj verandi. Zastor se odvije i mi ugledasmo našega vrhovnoga urednika, Vodju naroda, kako sjedi, koji je začuvši naše korake, nježno, upravo otčinski rekao, prije nego što smo Ga mogli pozdraviti:

— Idite samo na terasu, ja ću odmah doći.

Tiho, na prstima prodjosmo kraj težkoga ranjenika, sve u strahu, da ne narušimo mir srpanjskoga predvečerja, koji je okruživao Njegov dom.

Sjedosmo na terasi oko velikoga stola, odakle nam se pružio divan vidik na zagrebačku okolicu.

Nismo dugo čekali . . .

Odvažnim i brzim korakom, kao da nikada nije bio ranjen, svjež i nasmijan dolazi Predsjednik.

— Vi ste došli . . . Sjednite . . . Malo ćemo razgovarati . . . Skoro ću u Varaždinske Toplice, pa želim, da vam dadem upute za uredjivanje našega »Valića«. Mogu vam reći, da ste se dobro držali. Nisam vjerovao, da tako mladi ljudi mogu biti u ovako težke dane na visini . . . Borbu treba izdržati. Ne smije se popuštati . . .

Nenadano, Predsjednikovo lice, dotle vedro i nasmijano, poprimi paćenički izraz.

— Imam težke boli u kostima — reče i uzdahnu.

Došla je sestra i lahkim gunjem prekrila mu koljena, jer je u to predvečerje strujao hladan zrak s Medvednice.

Sunce se priklanjalo zapadu.

U naslonjaču, pognut tijelom malko naprijed, Predsjednik je počeo, da nam daje upute. Sjedio sam uz Njega. Da bolje čujem svaku riječ. Da ju upijem. Sjedio sam kao skamenjen i sav se pretvorio u uho i pamćenje. Znao sam, da će te upute biti historijske i da će se u njima jasno vidjeti obrisi buduće hrvatske politike, pa sam s osobitom pažnjom pratio svaku riječ, svaku rečenicu, svaku misao i znam, kada je Predsjednik završio, da sam bio umoran od dubine Njegovih misli i one strahovite tragedije, koju nam je opisao i ocrtao u tančine, sa svima intrigama i podvalama i sa svima pojedinostima, koje može da sadrži jedino balkanski pakao.

Bože moj, kako mi bijaše drago slušati veliku nauku velikoga čovjeka! A i samo srpanjsko predvečerje bilo je kao stvoreno za pažnju, bilo je kao stvoreno za odlučne riječi o budućim planovima i ciljevima hrvatske politike poslije 20. lipnja 1928.

Koliko je potreslo strahovito organizirano zločinstvo veliku slavensku dušu i plemenito srdce Stjepana Radića! Kakove patnje, kakova razpeća morala je da pati Njegova čovječanska duša! Nakon tolikih razočaranja, prevara i laži, što ih je pretrpio prije atentata u Skupštini, morao je doživjeti i to, da Mu pred očima ubijaju sinovca Pavla i vjernoga saradnika Gjuru Basaričeka! Koliko je On toga praštao, jer bijaše ne samo velik, nego i dobar čovjek, ali to više nije mogao, a niti smio oprostiti ni kao Vodja Hrvata, ni kao Evropejac, ni kao čovjek...

Predobiše Ga, da ide u Narodnu Skupštinu u Beogradu, da Mu tamo hajdučki oduzmu život, da se riješe državnika, koji je pomognut snagom jednoga cijeloga naroda obarao lupeštine najviših i najnižih bizantinskih politikana. Oni koji su Njemu spremali zamku smrtonosnu ranu, kadri su da to isto učine svakome Hrvatu, koji bi se prevario i poslušao glase lažne beogradske sirene.

U cijelom smo razlaganju te srpanjske večeri osjećali ono, što je ruski diplomata L. Nemanov čuo dan prije i što je zabilježio ovim riječima: »Vodja Hrvatske Seljačke Stranke stajao je u odnošaju prema Srbiji na nepomirljivoj točci gledišta hrvatske samostalnosti«. Ovo je stanovište naglašavao i nama, svojim mladim suradnicima kod uredjivanja »Narodnoga Vala«. I za to, da što jasnije podcrta posvemašnje napuštanje bilo kakovih kombinacija s Beogradom, rekao nam je: »Kako rado čitam »Val« sada, kada ne donosi nikakvih izvještaja iz Beograda. Prije: prva stranica Beograd, zadnja stranica Beograd! To nama Hrvatima nije potrebno. Središte je političke situacije za hrvatski narod samo naš Zagreb!«

Puniša Račić ubio je ustav,

— to bijaše u glavnom smisao Njegovih uputa. Nema Beograda. Ništa ne postoji. Sve je oboreno u prah i pepeo. Postoji slobodna država

Hrvatska. I prvi cilj politike mora nam biti, da ju oživotvorimo.

Mrak je padao... Učitelj je gogorio... Ocrtao je sve one tajne, koje dovedoše do zločinstva u skupštini. Odkrio nam je špilju, u kojoj se sve to spremalo.

Padao je mrak srpanjske večeri, a meni se kosa dizala na glavi.

Strahota!

Govorio nam je zatim o vanjskoj politici Hrvatske. Kazivao je sve smjernice. Uputio nas u sve odnose.

— Ali, rekao je Predsjednik, treba čekati, jer je vrijeme naš saveznik. Da ovo grozno zločinstvo prodje kroz sve svjetske kabinete za vanjsku politiku, treba tu do četiri mjeseca.

Svijest civiliziranoga čovječanstva ne može dopustiti, da Hrvatska bude ovako izručena na milost i nemilost!... E, — i tu se nasmiješio Predsjednik — nisu oni računali, da ću ja ostati živ!

Pao je mrak.

U Zagrebu, 15. listopada 1928.

Predsjednik, koji je govorio preko jednoga sata, da nam ocrta politiku, kako će se ona razvijati poslije 20. lipnja i položaj Hrvatske u svijetu, već se bio umorio. I mi ustadosmo, da se oprostimo.

— Nismo još gotovi... Putujem u srijedu u Varaždinske Toplice. Drugu nedjelju dodjite, da me posjetite, pa ćemo nastaviti. Treba vam sve reći! Samo izvolite doći!

Pružio nam je tada ruku. Svoju nježnu i toplu ruku.

Bijaše to zadnji stisak ruke, jer tri dana poslije toga Predsjednik je dobio prvu nesvjesticu.

Legao je u krevet...

Nije putovao u Toplice.

Smrtno ranjen, On je umirao kao Mučenik.

I umro je kao Mučenik.

U pola noći, 8. kolovoza, još sam Ga jednom posjetio. Ležao je već mrtav...

O, Bože moj, daj da se skoro izpuni sve ono, za što se borio, za čim je išao i što je htio ostvariti veliki čovjek, duboki mislilac, prava slavenska duša, naš, vječno naš, — Stjepan Radić!

Dragan Bublić.

Prvi moj susret sa Stjepanom i Pavlom Radićem.

Prva tri razreda osnovne škole svršio sam u selu u bijelim gaćicama i krpanim opancima. Onda me jednoga dana — u kolovozu 1890. — »pogospodiše«: grlašce mi stisnuše ponošenom kravatom, koju mi je poklonio kapelan, život mi sapeše prslukom i kaputom, a na noge nabiše podkovane čizmice i preko njih cajgaste patalone. I sve to u žarkoj kolovožkoj vrućini!

U toj me gospodskoj munduri po svem tijelu oblijevao znoj, ona mi sapinjala dah i ja sam odjednom stao da plačem, — gorko plačem. Pokojna me mama tetošila i milovala, nastojeći da u meni razbudi neki ponos i čežnju za gospodstvom.

— Sad si već gospodin, milo moje, — govorila mi ona. — Za trinaest godina bit ćeš već kapelan, a za trideset možda i biskup.

— Obrstar, obrstar. A možda i general! — izpravljao ju otac.

No moj plač nije prestajao. Zašto, — toga onda nisam znao ni razumio. Danas znam i razumijem.

I odvezoše me u Križevce, — onda još nije bilo željeznice na Bjelovar, — pa u Zagreb.

Kako mi je zaplakanu mater u Križevcima na razstanku gotovo vlak pregazio, kako sam po očevu odlazku iz Zagreba ostao na crnom krilu dobre sestre Ernestine plačući i ridajući i kako je sve to bilo očajno i tužno, — opisat ću možda drugom prilikom i na drugom mjestu. No po savjetu starog župnika trebalo je, da u Zagrebu svršim i četvrti razred osnovne škole.

— Treba da se dijete priuči na grad i na gradske ljude, pa da mu bude lakše u gimnaziji, — govorio je on. — A ne, da ravno iz štale skoči u latinsku i njemačku slovnicu, pa se odmah smete i izgubi. A tamo kod častnih sestara ima još tri, četiri djaka, koji već idu u gimnaziju, pa će se on uz njih za godinu dana sasvim lijepo »pripitomiti« i koješta naučiti, ugladiti se i uljuditi.

I tako sam ja, mali seljački »divljan«, počeo ministrirati u onoj prekrasnoj i mističnoj opatičkoj crkvi u Frankopanskoj ulici, a škola mi bila preko puta u Samostanskoj ulici, ona lijepa i velika sgrada, što su je upravo one godine sagradili. — Ostala moja tri samostanska plačidruga: sušičavi seljačić Jurek iz Budinšćine, mali, punahni i okrugli Tonček, majstorski sin iz Gjurgjevca, i žilavi Podravac Martin, — išli su već u prvi i drugi razred gimnazije. Zajedno smo učili, zajedno se igrali, zajedno jeli i spavali, svećenicima, koji su stanovali u samostanu, raznosili pisma i razne poruke po gradu i korekture u tiskaru, a crnome popu Hartmanu donosili crno dalmatinsko vino.

No grad i gospodska kultura, — onaj strašni mlin iz Vrtarove »Zemlje«, što zdravo seljačko zrnje pretvara u najboljem slučaju samo u brašno, koje više ne donosi ploda, — taj mlin počeo je da sve polako, malo po malo i gotovo neopazice melje i mene. Što sam za nepunu godinu dana lijepu svoju štokavštinu zaboravio i zamijenio čistim zagrebačkim žargonom, to još ne bi bilo nikakvo zlo. Ali sam se i u mnogočem drugom promijenio.

Majstorska sirotinja Tonček nosio je uzke gaćice od prosta i žućkasta buhača, koje su se do dolje oko noge vrpcom privezivale. Siromašni Zagorac Jurek imao je doduše gaćice od domaćeg platna i dolje bez vrpce, no i one su bile uzke. Pa kad se jutrom oblače, oni u tim uzanim gaćicama samo skoče u svoje pantalone. A moje su gaće od lanena platna, jake i opore kao koža i tako široke, te ih dugo moraš savijati oko noge, pa i opet jedva navučeš preko njih uzke cajgaste patalone, što se onda čine ko dvije nadute mješine. A ne mogu se dolje ni svezati, jer nemaju vrbce.

Tonček i Jurek imaju i košulje drugačije: od šarena i jeftina kupovna platna sa žutim mjedenim gumbićima izpod vrata i na zatiljku. Pa kad na te gumbiće prikopče bijeli štirkani ovratnik i privežu kravaticu, čine se oni ko dva mala gospodska fićfirića. A ja imam običnu seljačku košulju od lanena platna s prišivenim ovratnikom i končanim pucetom izpod vrata. Pa kad izpod toga ovratnika provučem i svežem kravatu, nadme se on kao kobasica oko vrata, a kravata svaki čas skače pod grlo.

I tako ja jednoga dana napravim s Tončekom — izmjenu dobara: dam mu svoje dvije košulje i dvoje gaće, a on meni svoje, gospodske, i još dva štirkana ovratnika za pridav. To mi je njegovo ruho bilo doduše i kratko i tijesno, i ovratnik me jako stezao, no ja sam ipak bio zadovoljan. Zadovoljan i — sretan.

To je bilo prvo. A onda je došlo i drugo koješta.

— Odakle si ti, mali? — zapitao me jednom poslije svršene mise pokojni pop Martin Štiglić, sveučilištni profesor.

— Ja, prečastni, — ja sam iz Domankuša.

— Ka-kooo? Odakleee?

— Iz Domankuša. Kućni broj 34.

— Do-man-kuš... A gdje je to, za Boga miloga?!

— Topolovac kod Bjelovara. Zadnja pošta Kapela.

— A, tako, Topolovac.

Ja sam se postidio, strašno postidio, što za to moje drago selašce nitko i ne zna. No kako da se i zna za njega, kad ga nema ni na jednoj zemljovidnoj karti. A Topolovac je eto i na karti označen: sjedi lijepo u jednoj uvalici, u onom trokutu izmedju Bjelovara, Koprivnice i Križevaca, — sjedi, pa se smješka... I zašto da ja ne budem iz Topolovca? On je doduše pet-šest kilometara daleko od moje kuće, no ipak ja onamo spadam. Tamo je i župna crkva i kapelica, tamo je i škola, — dvije škole. A u mom selu nema ni kapelice, ni škole. U Topolovcu je i za Granice bila trivijalna škola i kumpanijska patrola. Pa kad je tko iz Domankuša bio osudjen na batine, morao je po njih ići u Topolovac ili u Kapelu (na kumpaniju), jer u Domankušu nije bilo koga, da mu ih odbroji.

Drugom sgodom, u igri na škol-

skom dvorištu, zapitao me školski drug V., sin banskoga savjetnika:

— Jendrek, a kaj je tvoj tata?

— Seljak.

— Taak?... Pa ti si onda... kumek?

I odmah ostavi igru i mene. A ja sam ostao ko ukopan, sav se zažario i bilo mi je, da propadnem u zemlju od stida.

Nedugo iza toga poslao me pok. biskup Lang, — onda je još bio kateketa u samostanu, — s nekakvim pismom pok. Franji Račkomu. Pozdravio sam starca kanonika sa »Hvaljen Isus«, poljubio ga u ruku i predao pismo. Dobri je starčić posegnuo u džep i stišćući mi u ruku srebreni sekser upitao:

— Odakle si ti, mali?

— Iz Topolovca kod Bjelovara, zadnja pošta Kapela, — odgovorio sam kuražno i nisam pocrvenio.

— A šta je tvoj otac?

— Moj otac... on je... cimerman.

— Kakav cimerman?

— Tako. On gradi kuće, gradi škrinje za cure udavače, gradi kola i plugove. Što samo vidi, sve on odmah i napravi. A ima i pušku duplonku, pa ide i u lov. Lovac. I još kakav! Na što on digne pušku, to daleko ne trči i ne leti.

— A ima li on svoju kuću i zemljišta?

— Ima kuću, i štalu, i štagalj, i šest rali grunta. Ima i dva vola. Plàvotu i Pergu, i kravu Cvjètulju i junicu Mázu. I veliku crnu kuju, zove se Cìfra. Fina kuja. Samo je već stara. Starija od mene.

— Pa tvoj je otac seljak!

— Ne, on je cimerman. I lovac.

Starac se zagleda u mene, blago se nasmiješi i slegne ramenima.

I tako eto sve po redu: zaboravio materinje narječje, odbacio seljačko svoje ruho, zatajio rodno svoje selo, pa zatajio i rodjena oca. Kao da je to posve prirodno i razumljivo i kao da drugčije u obće i ne može da bude. I pisma sam stao otcu drugčije adresirati. Prije sam pisao: »Štovanomu gospodaru«, a sada: »Blagorodnomu gospodinu... cimermanu...« itd.

Tako sam se je eto za nepunu godinu dana »ugladio i uljudio«.

A medjutim se već i školska godina primicala kraju. Stari naš dobričina učitelj Šiprak mnogo se trudio i mučio, da nas što bolje spremi za gimnaziju, jer je znao, da će sva ta djeca iza svršene pučke škole onamo, u lov za gospodstvom. Tamo će se doduše već prve i druge godine prirodnom selekcijom prorijediti, pa što ne bude za školu, otići će u zanat ili u trgovinu. Za sirotinju je i to dobro. No »gospodska djeca«, — djeca velemožnih, poglavitih i presvijetlih, — s njima je već teže. Oni ipak treba da pošto po to svrše i visoke škole, jer oni »ne mogu« u zanat. I zato se on osobito trsio oko nekolicine takvih »odličnika«, kojima knjiga baš nikako nije išla u glavu.

I upravo tada, krajem školske godine 1891., na našem se razredu jednoga dana za vrijeme obuke otvore vrata i na njih udje žustrim korakom dosta sitan i nizak mladić u ponošenu gradskom odijelu. Moglo mu je biti 18—20 godina i okruglo mu seljačko lice posule tek prve smedje pahuljice. Pristupi učitelju Šipraku, pozdravi se i izrukuje s njime, te stanu nešto tiho razgovarati. A ja sam tek sada opazio, da se za njim na otvorena vrata provukao još netko: plavokos seljačić ozbiljna i suncem opaljena lica, u bijeloj, na prsima vezenoj i oko struka pripasanoj košuljici, i u dugačkim bijelim gaćicama sa isto tako bijelim razperušanim resama. Moglo mu je biti oko deset godina. Dakle naš vršnjak. No bio

je za te godine dobro razvijen, a u tom bijelom seljačkom ruhu, koje mu je po tanku struku u ravnim linijama padalo sve do zemlje, činio se još većim. U desnoj je ruci držao malen zavežljaj s knjigama, čime li. Stajao je na dva koraka iza svoga vodiča i upravo je bistrim plavim očima zaokružio po punim i radoznalim klupama u razredu, kad se njegov vodič okrene, prihvati ga za ruku i privede učitelju. Zatim se oprosti od učitelja i izadje.

— Kako ti je ime, mali? — upita učitelj maloga Posavca.

— Pavao Radić.

— Ti ćeš sada polagati izpit za četvrti razred.

Čitavim razredom zaleprša šapat i šuštaj. Moj susjed u predposljednjoj klupi, najgori nemirnjak i pravo ulično derište, grune me u rebra i šaptne:

— No, sad bumo vidli, kak se mužek vrti. Kak pajcek na ražnju.

— Znaš li ti, Pavle, što je to sklonitba? — pita učitelj Šiprak.

— Kaj zna muž, kaj je čokolada! — vikne moj susjed glasno, a čitav se razred okrene k nama i prasne u neobuzdan smijeh. Smijao sam se i ja.

Učitelj se prodere na izpadača i već zakorači, da će prema njemu, no u to Pavle stane lagano i promišljeno odgovarati, te učitelj stane.

— Sklonitba ili deklinacija je... mijenjanje oblika... kod substantiva i adjektiva.

Ja se lecnem. Deklinacija! Substantiv! Adjektiv!... Ja sam to već znao od gimnazijalaca Jureka i Tončeka. No odkuda to ovome seljaku? Kumeku. Mužeku.

— Substantiv i adjektiv, — prihvati učitelj. — A kako se to hrvatski kaže?

— Samostavnik i pridjev.

— Zašto?

— Jer samostavnik može da stoji i sam za sebe, a pridjev ne može, nego se nečemu pridaje i uz nešto se prislanja.

— No dobro je. Tebe je stric odmah učio i za gimnaziju. — A bi li ti meni znao reći koji substantiv?

— Plug, — odgovori mališ kratko.

— A znaš li ti sklanjati ili deklinirati?

— Znam. Nominativ: plug. Genitiv: pluga. Dativ: plugu...

Nominativ! Genitiv! Dativ!... I to sam ja već znao, ali sam ipak zinuo. A zinuo je i čitav razred. I zamro je šapat, smirilo se vrpoljenje.

— Znaš li ti, Pavle, što je to izreka ili rečenica?

— To je pravilno izrečena ili napisana misao.

— Na primjer?

— Ja sam seljak.

On je to, kao i sve drugo izgovorio lagano i mirno, zanoseći malo na nos, ali čvrsto i postojano. A meni odjednom udari krv u lice. — »Ja sam seljak!«... I on se toga ne stidi. Nije se ni malo smeo ni požario. Kao da je rekao: ja pišem, ili: čitam. A bi li i ja na to pitanje odgovorio istim riječima? Pred godinu dana svakako bih. I ne bih kod toga pocrvenio. A sada?... Ja, koji sam i svoga oca pretvorio u cimermana i lovca!... Zašto? I kako je to?... Ja ne znam.

I onda još nešto. Taj posavski seljačić stoji eno pred čitavim razredom gospodske i na gospodsku odjevene djece u svojoj bijeloj košulji i posavskim gaćicama. Možda zna, a sigurno barem instinktivno osjeća, kako čitav razred s omalovažavanjem promatra to se-

ljačko ruho i posprdno gleda na nj kô na bijelu vranu. Ti ga pogledi bodu, a gdjetko možda u nerazumljivoj zloradosti jedva čeka, da se taj mali seljačić smete, da prestane odgovarati na pitanja i da se »osramoti«. Čini se doduše, da je to jalova nada, no ti zlobni pogledići ipak ne prestaju da ga bodu i kao da mu govore:

— Dobro si nabiflal, kumek moj dragi, ali ipak — ne spadaš ti sim. Pure past, pure past, kumek moj dragi.

No on svega toga kao da ne primjećuje. A kad bi i primijetio, Bog zna, da li bi to u svojoj seljačkoj jednostavnosti i »prostoti« razumio. Mirno stoji i mirno odgovara, a na njemu se ljeska bijelo i ugladčano seljačko ruho. Ni toga se ruha on ne stidi. Kroz visok prozor udara jasan sunčani trak i pada baš na to bijelo ruho, pa se ono još jače blliješti. Gledam i ja to bijelo i blještavo ruho, a ono kao da mi se milo i blago podsmjehuje: — »Skini i ti, braco, te svoje odrpane cajgaste pantalone. Skini i taj gospodski kaput s podvinutim rukavima, koji ti je poklonjen, pa zato i predug i preširok. Skini i stani uza me u lijepoj svojoj lanenoj bjelini« ... Skini ... Da, pred godinu dana ja bih to zacijelo i učinio. No sad, — sad su na meni Tončekove gaće od žućkasta buhača, uzke ko ciglarske, i ... i ...

Oči mi se zamaglile, u mladoj mi se djetinjoj glavi splelo i zamrsilo nekakvo strašno klubko. I dug čas nisam ništa više vidio ni čuo.

Izpit se svršio i stari je Šiprak izašao. Odmah za njim pošao je i mali Pavle Radić. Poletio sam za njim i brzo ga stigao na širokom hodniku.

— Ti si Pavao ... Posavac ... No vidiš, — to mi je milo. — A ja, — ja sam Jandro ... Tamo od Bjelovara. Iz Domankuša. Ne iz Topolovca, nego baš iz Domankuša. Kuće broj 34 ... I ja sam seljak. I moj je otac seljak. Da. Nije on cimerman. Ni lovac ... To jest ... i cimerman je on, i lovac je, ... pa ipak nije ni lovac ni cimerman, nego seljak, baš seljak.

Tako sam nekako smućeno i nesredjeno brbljao, a iznenadjen posavski seljačić gledao me začudjeno i ne shvaćajući.

— Ne gledaj ti ovu šarenu košulju na meni. To je Tončekova, a ne moja. A ja imam drugu. Onu pravu, lanenu, što mi je mama odtkala i sama sašila. Od svoga vlastitoga prediva. Sutra ću je opet obući.

Osjetio sam, da me nečija blaga ruka gladi po djetinjoj glavi. I ogledam se: — On ... Stric ... Stjepan Radić! ...

Očito je stajao već podulje kraj nas i sve je čuo, što sam uzbudjeno i nesredjeno izbrbljao. Čuo i — razumio. Razumio je, pa idući izmedju mene i Pavla iz škole, odmah je pokušao, da to nedostižnim svojim načinom i meni objasni. I dugo je govorio, sjedeći medju nama na jednoj klupi pred sveučilištem, i zaista — objasnio. No ja sam onda još bio malen, pa sam mogao razumjeti samo **srdcem.** A godine su prošle, dok sam sve to dokučio i **umom.**

Tako Ga je i narod njegov shvaćao: najprije srdcem, a onda tek umom.

Tako je to redovno kod proroka. No u tome i jest najveća njihova snaga.

U Zagrebu, mjeseca rujna 1928.

Andrija Kovačević.

Stjepan Radić u Istri.

Jednoga vrućega ljetnoga dana godine 1904. oko 11 sati prije podne dočekah Ga na stanici Lupoglav. Bio sam onda kao djak bečkoga sveučilišta kod kuće na praznicima. Javna skupština bila je zakazana za dva sata poslije podne na Boljunskom polju, cestom dva sata hoda. Obćinskomu tajniku Josipu Vidošiću bio se rodio sin, pa je živo želio, da mu na krstitke dodje Stjepan Radić. To Mu saobćih, a On odmah rado i veselo prihvati. Stoga ne krenusmo cestom, nego podjosmo prijekim putem ravno u Boljun.

Istarski su putevi kameniti i naporni. Trebalo se spustiti u kotlinu, a onda ići uz brdo. Doskora se pokajah, što sam miloga gosta poveo tim putem. On je rodjen i odrastao u ravnici, gdje kamena nema, pa Mu je bilo težko verati se Krasom. Strašno Mu je smetala kratkovidnost: bio je tako slaboga vida, da nije vidio kamenja pod nogama, pa mu se nije mogao ugibati, nego se je svaki čas spoticao. Pobojah se, da ne ćemo moći stići k cilju. Vratiti se na cestu bilo je težko, stoga uzeh Ga pod ruku, pa mu kazivah, kako treba da stupa, upozorih Ga na svaki kamen, koji mu bijaše na putu. Ta muka, još na onoj žeži, trajala je jedan sat.

Na krstitkama bilo je vrlo veselo. Stjepan Radić vodio je glavnu riječ i zabavljao čitavo družtvo. Sve, što je govorio, bilo je poučavanje prisutnih, ali toga nije nitko opazio, nego su svi mislili da ih zabavlja. Izrekao je više zdravica. Ona krasnom spolu bila je ne samo iznenadjenje nego i neka nova objava. Govorio je o odnošaju muža prema ženi, pa tražio iskrenost, poštenje i ravnopravnost muža i žene. Svoje misli podkrepljivao je primjerima iz života. Probudio je neopisivo oduševljenje, a naročito su prisutne žene i djevojke bile izvan sebe od zanosa.

Medju ostalima, kućedomaćina je nazdravio i meni kao djaku i radniku na narodnom polju, pa me neobično hvalio. Radić je na to kratko rekao: »Šteta, što naša inteligencija nije produktivna.«

Ovo je bila jedina izravna pouka, koju je tom sgodom izrekao, a imade dvojaku vrijednost: pokazuje, da je On već onda bio na čistu sa školanom našom gospodom, a drugo, htio mi je pokazati put, kojim moram udariti, ako želim zaslužiti hvalu, koju mi je domaćina izrekao.

Sve nas je bio osvojio tako, da je čitavo družtvo bilo vrlo veselo i oduševljeno, a k tomu jednoga duha. Težko nam bijaše tu vanrednu radost prekinuti, ali morali smo, da narod na nas ne

čeka. Imali smo opet pol sata hoda po strašno strmom i kamenitom putu. Na putu sam Mu pripovijedao, kako u Istri nema kola kao u Hrvatskoj, nego da kod nas idu pješke svi, i seljaci i gospoda.

Skupština je bila na velikoj livadi. U sredini bila je lijepa govornica, a oko nje nekoliko provizornih klupa od dasaka. Ljudi je oko govornice bilo oko pet stotina, ali oko ograde ih je stajalo možda dva puta toliko. Bojali su se doći bliže, jer su talijanaši strašno agitirali protiv skupštine, a i vlast je stavljala dosta zapreka, prije nego je tu skupštinu pod vedrim nebom dozvolila.

Stjepan Radić naglasio je u svome govoru to, kako seljaci moraju vodjenje narodnih poslova uzeti sami u svoje ruke, jer gospoda ne će seljačtvo nikada moći dovesti do konačne pobjede.

Slušatelji nijesu s time bili zadovoljni. Ponajprije su držali, da seljak nije sposoban za vodjenje politike, nego da to mora prepustiti školanoj gospodi. Osim toga su mislili, da je govor uperen protiv Spinčića i Laginje, istarskih prvaka, kojima je hrvatski seljak u Istri u ono doba bio nepokolebivo vjeran i odan. Iza Radića javio se je za riječ jedan seljak, koji je kazao, da je govornik vrlo lijepo govorio, ali da se s njime ne slaže u svemu, ali uza sve to, da Mu je on, a i čitav ovaj narod zahvalan, što je iz Zagreba došao u Istru, jer do sada su samo Istrani išli u Zagreb, a iz Zagreba u Istru nitko nije dolazio.

Iza skupštine pozvali smo narodne prvake, da dodju na sastanak bivšem načelniku Jakovu Buretiću, na čijoj smo livadi držali skupštinu, i koji je mnogo radio za organizaciju čitave skupštine. On je svoju dvoranu lijepo uredio, u nju metnuo stolove u obliku podkove tako, da je bilo mjesta za preko petdeset ljudi. Radić je sjeo u sredinu na čelu stola, a do njega mjestna inteligencija, pa redom seljački prvaci. Predsjedao je načelnik seljak Tomo Ilijašić. Budući da nijesam mogao govoriti na javnoj skupštini, jer bi se bila odviše otegla, dobio sam sada prvi riječ. Govorio sam o tome, kako je čovjeku, kada prviput dodje u posve nepoznati i tudji grad, a kako mu je kasnije, kada ga malo po malo upozna. Tako je i čovjeku, kada se prihvaća novoga zvanja: iz početka ne razumije ono, što mu je posve novo, pa mu je i neugodno, ali kasnije malo po malo sve će to upoznati tako, da će ga veseliti. Stjepan Radić na današnjoj skupštini nas je uveo u jedan nama Istranima posve nepoznati grad. Nije ni čudo, što se neki nijesu mogli snaći, pa im je možda bilo neobično. Doći će vrijeme, da će nam svima u tom novom »gradu« biti ugodno i lijepo. Iza toga dignuo se Radić i govorio o seljačtvu. Govor mu je bio mnogo tiši nego na skupštini, a glas u neku ruku nježniji i mekaniji od prilike kao ono na krstitkama. Odmah je osvojio sve prisutne tako, da ih je obuhvatio jedan duh.

Na tom sastanku dogodilo se je nešto vrlo zanimljivo. Domaćina Buretij je za vrijeme moga govora stao donositi vino na stol. Za vrijeme Radićevog govora već su po svim stolovima bile čaše i dovoljno vina. Medjutim, ljudi su kao zanijemili, pa nijesu ni na što drugo mislili nego na ono, što je govorio, pa se nitko nije vina ni dotaknuo, premda smo svi u ono ljetno po podne bili žedni, a Istranin rado popije čašicu dobroga vina. Iza Radića govorilo je još nekoliko govornika, gospode i seljaka, a čitavo to vrijeme vino je stalo netaknuto, čaše prazne. To je trajalo jedan sat.

Kad su se izredali govornici, onda je Radić veselo rekao: »Sad smo svršili svoj posao, pa se možemo okrijepiti i poveseliti.« Na to mu natočismo čašu i sve se čaše napuniše, pa nastane veselo sveobće kucanje s našim učiteljem Stjepanom Radićem, koji je naša srdca i naše duše potpuno osvojio. Iza toga se razvila vrlo srdačna nevezana zabava.

Opazio sam, da On ima neobično jako djelovanje na sve ljude okupljene u uzkom krugu. Tome nije uzrok samo Njegova riječ, nego i neka tajna duševna snaga, kojom ljude osvaja. To je dokazao i ovaj dogadjaj s vinom, kojega se nitko nije ni dotaknuo. Tom je sgodom pokazao i vanrednu vlast nad samim sbom, jer nema sumnje, da je i On bio veoma žedan, ali se je savladao, jer je bio uvjeren, da je to za uspjeh potrebito.

Na noćištu je ostao kod Buretića. Tako smo imali, kad se ljudi razidjoše, dosta vremena da razgovaramo. Mnogo se je zanimao za istarske prilike. Sve sam mu morao pripovijedati. Napose je htio znati imena svih ljudi, koji se u javnom radu iztiču. Kad sam mu spomenuo Frana Flega iz Buzeta, koji je bio seljak, pa postao narodnim zastupnikom na istarskom zemaljskom saboru, bio je veoma razveseljen, pa mi reče, da će ga sutradan u Buzetu pohoditi.

Drugoga dana rano u jutro odpratih Ga pješice na kolodvor. Po noći je bio napisao članak za »Novi List«, u kojem je onda redovito saradjivao. Tu se srdačno oprostismo, a onda se vratih kući pun novih misli i pun uvjerenja, da je velik čovjek pohodio Istru, velik već na početku svoga djelovanja, a od onda je neprestano rastao, pa postao najveći čovjek od svijuh, što se je ikada u hrvatskom narodu rodio. Danas sjaje kao zvijezda prvoga reda na nebu ljudskoga roda. Ona će i Istru sa svim hrvatskim ujedinjenjem seljačtvom dovesti u luku spasa.

U Zagrebu, mjeseca rujna 1928.

Prof. F. Novljan.

Kakvo je ime mislila dati našemu Predsjedniku Njegova majka?

Iz povijesti čovječanstva saznajemo, da su veliki i znameniti ljudi imali obično umne i plemenite majke. Naročito pokretači novih ideja i kulturni preporoditelji dobili su klicu i pobudu za veliki umni i požrtvovni rad redovno od majke, a rijedko kada od otca. To nam uz druge primjere potvrdjuju sinovi plemenite Rimljanke Kornelije, Gajo i Tiberije Grakho, veliki prijatelji puka i agrarni reformatori u ono robsko doba, zatim u novije doba kod nas otac književnoga preporoda Ljudevit Gaj i poslije njega veliki i umni dobrotvor, biskup Josip Juraj Štrosmajer i napokon najveći Hrvat i mučenik, otac narodnoga preporoda, — Stjepan Radić.

Svi znademo, da je neumrli naš Predsjednik posjedovao ne samo zlatno seljačko poštenje i neobičnu darovitost i genijalnost, nego i osjećaj za pravicu i uz to, što je najvažnije, uztrajnu odlučnost, da pravicu brani. Sva ta izvanredna svojstva naslijedio je od majke i njezinim baš poticajem posvetio se politici t. j. osvješćivanju i organiziranju hrvatskoga seljačkoga naroda. Majka, nepismena ali bistra seljakinja, brani pravicu pred županom i pred banom i ostavlja svojim školovanim sinovima: Anti i naročito Stjepanu, koji se sav na nju uvrgao, ovaj zavjet: »Učite i branite hrvatski narod! On je veliki slijepac. Istom kad on progleda, nestat će zla i krivice.«

Naš Vodja i Učitelj spominjao je često svoje roditelje, a osobito majku, ali uvijek s takvim ponosom i sinovskom zahvalnošću, kakvoj nema premca. I baš u tom osjećaju leži početak Njegove veličine i u tom nam je svima nedostiživi uzor.

Jednu takvu svetu uspomenu, koju možda mnogi ne znaju, iznosim ovdje.

Koncem travnja 1911. držao je naš Predsjednik sastanke u županjskom kotaru i tom prilikom u selu Soljanima na pouzdanom sastanku došao u oštar sukob sa predstojnikom Sokolićem. Po želji bana Tomašića udešeno je sve tako i prikazano krivo i lažno, da Predsjednika mogu strpati u zatvor i zaprijećiti mu Njegov daljnji apostolski rad medju narodom.

U prvoj polovici svibnja iste godine prebivao sam radi svojih izpita u Zagrebu. Tom sgodom zalazio sam često u Seljačku Tiskaru, gdje sam obično susretao dra. Antu Radića i s njim razpravljao o politici. Jednoga dana (11. svibnja 1911.) Predsjednik razgovarajući s bratom na telefon od svoje kuće u Medjašnoj ulici sazna za mene i pozva me na čaj. Te večeri nalazio sam se u krugu samo Njegove obitelji i prijatelja Josipa Predavca. Kad sam došao, još je Predsjednik diktirao svojoj neumornoj i požrtvovnoj supruzi odgovor, odnosno razjašnjenje, za novine u stvari tobožnjega javnoga nasilja proti Sokoliću.

Premda se spremala od vlastodržaca težka obtužba, a tadašnji frankovci takodjer snovali uvijek neke napadaje, ipak Predsjednik nije bio ni najmanje potišten, nego je cijele večeri i Njegov razgovor i Njegovo držanje bilo protkano jednim vedrim optimističkim duhom. Riječ mu je kao uvijek tekla gladko i umiljato, a sve redom sama živa pouka i jedna duševna naslada. Trebala bi doduše Njegova glava, da čovjek sve točno upamti i shvati.

I počeo je Predsjednik prikazivati slučaj u Soljanima i nadovezao po prilici ovako: »Da nije naš svijet dolje onako mekan i dobroćudan, ne bi se Sokolić usudio nepozvan stupiti u sobu i mene izazivati. Ja sam se sbog svoje kratkovidnosti približio k njemu... Da, da, radi moje kratkovidnosti više puta se moja majka — Bog joj duši dobar bio! — razžalostila i zabrinula. Znala je govoriti: »Dijete, brat Ante dobio je ime najbližega svetca, tako si i ti trebao dobiti ime Vid. Moja je volja bila, ali rodbina i kumovi odlučiše drugčije. Bojim se, da tu nije prst Božji...«

Sjećao sam se često ovih riječi. Jest, po volji Božjoj Predsjednik naš bio je zaista tjelesno vrlo kratkovidan, ali zato po istoj toj volji bio je duševno izvanredno dalekovidan, bio je vidovit i kadkada pravi prorok. To smo mi svi vidjeli više puta, a ja naročito iznosim jedan svoj doživljaj.

Usred rata, naime u kolovozu 1916., dodjoh na kratko vrijeme u Zagreb i potražih Predsjednika u knjižari. Uz drugo htio sam saznati Njegovo mišljenje o svršetku rata. On reče: »Antanta će pobijediti, jer je savjest Evrope. Vilima sam već poslao na Sahalin. Mi Hrvati imat ćemo svoju državu. Ako budemo pametni, možemo se složiti sa Slovencima, Srbima i čak s Bugarima...« Ja upitah: »Odakle imate vijesti?« — »Iz zraka... fluid izmedju mene i antante«, bio je Njegov odgovor. Zatim se nasmiješi blago i nastavi dalje razgovor s prijateljem seljakom iz Zagorja.

Pogotovo proročanskim očima gledao je bezsmrtni Vodja dne 24. studenoga 1918., kad je znamenitim svojim govorom u Narodnom Vijeću apelirao na savjest naše gospode, da ne zaboravljaju Hrvatske, da ne stvaraju centralističke države u Beogradu i da ne vode hrvatskoga naroda iz ratnoga pakla u politički. Nažalost, tadašnja gospodska većina nije Ga poslušala.

*

I ako je naš Predsjednik bio tjelesno kratkovidan i nije dobio po želji majke ime Vid, ipak je po Božjoj Promisli Njegov duh osvijetlio put hrvatskom narodu tako, da sada koraca smjelo otvorenih očiju prema konačnom cilju. Njegov duh kao jak krijes ne samo da će svijetliti nego će i grijati sva hrvatska srdca, dok bude svijeta i vijeka!

U Novoj Gradišci, mjeseca listopada 1928.

Imbro Štivić,
učitelj i narodni zastupnik.

Najveći seljački Vodja i Učitelj.

I.

Kad je Stjepan Radić osnovao Hrvatsku Seljačku Stranku, ja sam već onda bio u protivnom taboru. — Bio sam oduševljeni pravaš. Čisti hrvatski nacionalizam, hrvatstvo — bilo je moj ideal nada sve. Tada je bilo moje mišljenje: Gospoda neka vode politiku, a mi ćemo im seljaci pripomagati svojim pristajanjem, glasovanjem i t. d. Za to nam nije potrebna seljačka stranka i borba, što ju je Stjepan Radić pokrenuo protiv gospode, a za čovječnost, poštenje i pravicu. Svi su ljudi dobri, sav je hrvatski narod čovječan i pošten, a za pravicu i slobodu od vajkada se bori. Tako sam si ja zamišljao ljude i političku situaciju u moje mlade dane...

Ovo svoje uvjerenje iznašao sam na mnogim sastancima i skupštinama protiv Stjepana Radića i Seljačke Stranke. I danas mi je u pameti skupština Seljačke Stranke u Čazmi pred dvadeset i više godina. Čitave čete braće seljaka u redu četiri i četiri dolažahu sa svih strana na tu skupštinu, ma da je dan iz jutra bio vrlo kišovit. Govorio sam na toj skupštini i mirno i objektivno tumačio pravaški program. — Izpočetka narod me je mirno slušao, a onda je provalilo ogorčenje. Narod je podigao ruke i kišobrane protiv mene i tražio da prestanem govoriti... — Čudio sam se i nije mi bilo jasno, zašto je taj narod bio protiv mene, — a ja sam mu htio — dobro.

Došao je veliki svjetski rat. Krvava bujica zahvatila je i mene. Nigdje kao u ratu tako brzo ne izpoljava duša čovjeka, njegov odgoj njegovo nagnuće na dobro ili zlo. Nigdje kao u ratu ne može čovjek na svoje oči vidjeti toliko zla, nečovječnosti i nepravde. Tu sam bolje upoznao ljude. Za mene, koji nisam nikada bio prijatelj oružja koji sam sve ljude, osim odsudjenih zločinaca, držao za dobre pravedne — bilo je to gorko razočaranje. U tim težkim časovima — često sam pomišljao na Stjepana Radića, ma da Ga nisam lično poznavao... Kako je On tada, na jedan put, pred mojim očima uzkrsnuo velik radi svoje borbe za čovječnost i pravicu! Videći, što sve rade od naroda ljudi, koji se rado udarahu šakom u prsa dokazujući kako su veliki Hrvati, — uvjerio sam se, da hrvatstvo bez čovječnosti nije podpuno...

Tada sam uvidio potrebu, da kod mnoge naše gospode na podlogu hrvatstva treba ukalamiti plemenku čovječnosti, pravednosti i socijalnog razumijevanja i osjećaja.

Stjepan Radić bio je eto velik i dalekovidan, kad je osnovao Seljačku Stranku. Seljački narod je najbrojniji — ali najpotišteniji. Svi ga tjeraju, svi mu oduzimlju — svi ga pritištu. — Stjepan Radić najveći je apostol pravednosti i ljubavi prama čovjeku, kad je toga potištenoga seljaka, za kojeg nitko nije mario, okupio u Seljačku Stranku, prigrlio ga, poveo iz tmine k svijetlu i pokazao mu pravi put i izlaz iz te vječne zapostavljenosti i potištenosti.

Eto, to je bio podpuni preokret u mojoj duši...

II.

U to je došla historijska godina 1918. Te godine nastao je podpuni slom gospodske politike. Naši vodeći gospodski političari, koji su sačinjavali većinu u hrvatskom saboru, prerano i prenaglo odoše u Beograd. Opozicija (pravaši) izjaviše, da se razilaze kao stranka, jer da je njihov program izvršen.

U toj zabuni, metežu i klonulosti — Stjepan Radić izpoljava kao gorostas. Jedini On imao je snage, da na sjednici od 24. studenoga 1918. dovikne njima svima: — Kud srćete kao guske u maglu? Hrvatska je bila, Hrvatska jest i Hrvatska će biti do vijeka! Znao je, da su već onda tražili Njegovu glavu; no On nije zato mario. Gospoda Ga nisu razumjela i nisu Ga poslušala. No zato Ga je seljački narod razumio i okupio se oko Njega kao pčele oko svoje matice.

I tada počima Njegova kalvarija. Progoni, zatvori, križni put za narod seljački.

Sjećam se skupštine HSS na trgu u blizini tvornice konjaka u Zagrebu. Bilo je to — čini mi se 1919. Tada sam prvi puta Stjepana Radića čuo javno govoriti. On je onda bio istom pušten iz zatvora. Stajao sam medju narodom, medju gradjanima i seljacima, što su se bili natisli na onom prostoru. Svi su pobožno slušali svaku Njegovu riječ. — Gle, sad govori ruski — reče jedna gospodja. A sad francezki — primijeti neki gradjanin. Predsjednik je na ime u svom govoru upleo nekoliko ruskih i francezkih izreka. I svi oni gradjani i seljaci, Podravci i Zagorci, Posavci i Moslavci razumjeli su Ga i onda, kad je govorio ruski i francezki. Toliku vjeru imao je narod u Njega i toliku moć nad narodom imala je Njegova riječ.

Zaredale su skupštine HSS. Vlastodržci nisu znali — što da učine sa Stjepanom Radićem. Da li da Ga drže u zatvoru — ili da Ga puste na slobodu. Za Njegov zatvor nije bilo opravdanja, jer Radić nije bio ništa kriv, nego što je tražio pravicu, mir i samoodredjenje naroda hrvatskoga. A kad su Ga pustili na slobodu — kao da si pustio lava iz kaveza. Narod je grnuo za Njim po skupštinama, a to je vlastodržce smetalo. Zato su Mu podmetali komunizam, da Ga pod tom izlikom mogu zatvarati i sprečavati u radu. I sprečavali su Ga, ali On je bio neslomiv i nije bilo te sile, koja bi valove seljačkoga pokreta mogla zaustaviti. Poznato je, kako su god. 1920. bile zabranjivane skupštine HSS u Zagrebu. Moralo se povlačiti u Podsused. Vlasti, koje su znale, da na Radićeve skupštine dolazi na desetke tisuća hrvatskoga seljačtva, nisu dale, da se to seljačtvo sakupi u svom glavnom gradu... A i samo gradjanstvo kao da nije poznalo svoga naroda i kao da se bojalo njegovoga dolazka u grad. Palo mi je u oči, da je kod znamenite skupštine 8. prosinca 1920., na koju je došlo preko 80 hiljada seljaka, sve u gradu bilo pozatvarano. Na nekim kućama iza zatvorenih prozora provirivalo je nepovjerljivo po

koje uzplahireno lice. Zato je Stjepan Radić na dan skupštine, što se obdržavala pred sveučilištnom bibliotekom u Zagrebu, na koju je u uzornom redu dohrlilo na desetke hiljada seljaka, a držalo se do zadnjeg časa, da će ju vlast zabraniti — doviknuo vlastodržcima i gradjanima: »Ne bojte se — andjeli će doći u grad ...« Danas je u tom pogledu sve u redu. — Život i rad Stjepana Radića je sav hrvatski narod, gradjane i seljake upoznao, sbližio, složio i pomirio.

III.

Nekako pred svršetak rata kupio je Stjepan Radić u zajednici sa svojimi rodjaci Kovačići zapušten vinograd u brdu Kozinšćaku u Moslavini. Kako je moj vinograd odmah na drugom brijegu, postali smo tako rekuć medjaši. Put u Predsjednikov vinograd vodio je mimo mog doma, pa se je Predsjednik kadkada svratio i u moj dom. Za svakoga je našao lijepu i dobru riječ, svakoga je odmah osvojio svojom jednostavnošću i izkrenošću. I ako je čovjek prije bio potišten ili turoban, u Njegovom družtvu postao je bodar i kao preobražen. — Za kratko je vrijeme postao podpuno naš, te nam se činilo, kao da je odrastao zajedno s nama, u našem domu i u našim prilikama. Znao bi skinuti sa zida moju tamburu i odsvirati koju narodnu pjesmu. Takvom sgodom jednom mi je pripovijedao, kako je došao Božić, a on u zatvoru. Sam samcat medju četiri zida. Nikoga nisu k Njemu pustili, pa ni žene ni djece. Njegovima je ipak nekako uspjelo, da mu u zatvor pošalju veliki zimski kaput. Kako se obradovao, kad je u podstavi kaputa primjetio prokriomčarenu tamburicu. Odmah se kaputom poklopio, da glas ne ide daleko i da stražar ne čuje, pa tiho odsvirao pjesmu: »Narodi nam se sin Djevice« .... I na to je osjetio, da u onoj samoći nije posve sam...

Eto, On je tu pjesmu svirao i u zatvoru, jer je bio dobar kršćanin. Mnogi naši popovi ne znaju, kako su težko sagriješili, kad su Ga u narodu ocrnjivali i prikazivali kao bezvjerca za to, što je kod mnogih odsudjivao njihov postupak sa narodom i što je pobijao protunarodnu popovsku politiku.

I kad smo se uz polja i oranice vozili u vinograd, seljaci su ostavljali posao, prilazili kolima i pozdravljali Ga. A On bi im podijelio »Dom« i našao uvijek toplih i izkrenih riječi, koje su prodirale ravno u dušu tih ljudi. Tako je On osvajao ljude, pojedince, sela, krajeve, a na koncu hiljade i milijune seljačkoga naroda. I kad smo se vozili dalje, pripovijedao mi je, što mu je još u mlade dane govorio starac pastir — njegov stric Luka. On je tada već bio izagnan iz škole radi spaljenja madžarske zastave, zadržavao se kod kuće, dolazio k stricu Luki na pašu i proboravio s njim po koje vrijeme. Stari mu je govorio: — Vidiš, ti se boriš za narod i za seljaka, za pravo i pravicu, ali se čuvaj. Ima mnogo krivičnih ljudi, koji mrze borbu za narod, za seljaka i za pravicu. Ovi ti budu glavu skinuli...

Predsjednik je to govorio glasom i riječima strica Luke tako vjerno, kao da to ne govori On, nego sam stric Luka. A ja sam kod toga mislio ovo: Već je od onda mnogo godina prošlo, stric Luka davno je u grobu, a On, Predsjednik, tako se dobro sjeća njegovog glasa i njegovih riječi. Ni vrijeme, ni škole, ni Pariz, ni Prag, ni London, ni Moskva, sve to nije djelovalo, da bi Stjepan Radić mogao zaboraviti svoj dom, svoje starce, svoje selja-

Predsjednik Stjepan Radić sa svojom suprugom u Londonu, mjeseca rujna 1923.

ne i susjede, a prema tomu i sav svoj seljački narod. Čim je više učio i putovao po svijetu, tim više je ljubio svoj dom, svoju zibku, svoje selo i sav taj potišteni seljački narod. — Eto, u tom je najveća Njegova veličina. Mnogi naši seljački sinovi, školani ljudi i dobri talenti ostali su izgubljeni za svoj dom, selo i narod baš za to, što su onda, čim su više učili, tim su jače nabijali na glavu cilinder i na ruke navlačili rukavice, pa ni blizu ni k domu, ni k rodbini, ni k selu, a po tome ni k narodu. Kao da su se sa svim tim za uvijek posvadili. Ali Radić ne bi bio Radić, kad bi tako radio. Sam Ga je Bog dao narodu, da pokaže, kako školani ljudi imadu samo onda pravu vrijednost, kad se povrate k narodu, k Njegovoj duši i k onoj zibci, iz koje su potekli...

Kad smo došli na mjesto, gdje počima Njegov vinograd, uvijek je skinuo šešir i prekrižio se. To je stari slavenski običaj — govorio je, — da se čovjek, kad stupi na svoju zemlju prekriži... A kad smo dolazili pred klijet, nastalo je klicanje Njegovih rodjaka: — Vujček (ujak) ide! Vujček je došel! I iztrčavaju: Imbrek, Miško, Gjuka... Iztrčavaju sa razgaljenim prsima i zasukanim rukavima, kako su čas prije radili u vinogradu. Pružaju ruke, pomažu mu silaziti iz kola, a On sav sretan i blažen pada im u naručaj, sa svima se grli i ljubi...

— Dragi moji, mili moji, — oslovljuje On svoje rodjake...

Medjaši Njegovi, mužko i žensko, ostavljaju posao, prilaze i kupe se oko Njega, da Ga vide i čuju... A On za svakoga ima smiješak i toplu riječ... Kod odmora najprije je svima prisutnima u kratko razložio političko stanje onih dana i onog vremena. Za tim smo svi pošli s Njim, da pogledamo vinograd.

— Gledajte, koji bolje vidite, ima li gdje peronospore na lišću — reče nam jednom — kad smo tako obilazili s njim kroz trsje. Mi gledamo — nema nigdje... A On se sagne pod trs pred nama i odkine pero puno peronospore i donese nam ga pred oči. — Evo, gledajte, tu je... Mi se pogledamo. Kako to, da mi toliki i dalekovidni nismo to opazili, a On kratkovidan, odmah je opazio? On kao da je pogadjao naše misli — nasmiješio se i pošao dalje... Trebalo bi špricati — reče on, i ovu travu sa puteljka pokositi... A najprije ovu lozu s nje odstraniti... I On se brzo sagibao, pobirao lozu sa puteljka i nosio van. Vidjevši Njega i mi se primismo posla. Nije se On žacao ni pravoga fizičkoga rada. Pripovijeda mi Tomo Gorički iz Okoli, koji medjaši sa Predsjednikom u vinogradu, da je On gledao i čudio se, kako je Stjepan Radić kopao u svom vinogradu za vrućeg ljetnog dana. Kažu, da je Tolstoj kopao, no ne veli se — da li je to bilo u vrtu, cvijetnjaku ili polju. Stjepan Radić kopao je u svom vinogradu i to ne za šalu nego za sbilju, ulicu za ulicom — red za redom... To svjedoče i o tom pričaju i danas živi očevidci...

Kad je tako sve razgledao, znao nam je reći: — Eto, koliko to vrijedi, doći ovamo, sastati se i porazgovoriti sa svojima. To je odmor, užitak, — veselje. Kažu mi, da prodam taj vinograd, pa da se riješim brige, ali ja ne ću. Pa najposlije, kakav je to muž (seljak), koji zemlju prodaje...

A nije mu taj vinograd nosio skoro nikakve materijalne koristi. Njegov vlastiti vinograd u Kozinšćaku znao bi zarasti i travom, — jer je bio previše zaokupljen obradjivanjem velikog narodnog vinograda — seljačkog pokreta...

IV.

Zaokupljali su Ga sve veći narodni poslovi.

Kako je Hrvatska i Dalmacija bila probudjena i okupljena u seljačkom pokretu, ulazi On sa hrvatskim seljačkim programom u Bosnu, pribire hrvatski živalj — probudjuje narod i otresa ga straha od Beograda. Kad je taj posao obavljen u Bosni — etc Ga — opet sa hrvatskim seljačkim programom u Vojvodini. Tu u našim Bunjevcima nalazi preko 250 hiljada Hrvata, koji se pridružuju seljačkomu pokretu. Nijemci i Madjari takodjer se bude i priključuju. Svima On donosi grančicu mira, svima propovijeda pobjedu pravice i ravnopravnosti... Sve ih otresa straha... Ali čim se više otresao straha narod — tim je veći strah spopadao radikale u Beogradu. Opet ih zaokuplja briga — što će s tim Radićem. Da Njega nema — sve bi bilo drugačije. Oni hoće pošto poto nastaviti svoje gospodstvo nad svim prečanima, nad svim Hrvatima i Slovencima. Ali taj Radić, ta Seljačka Stranka, što se toliko preči za nekakvog seljaka, za pravicu i jednakost? Dok Korošec pokorno vrši našu volju, taj Radić previše je jak i neslomiv...

Išlo se u zadnje izbore sa tajnom devizom i željom, da se Radića i Seljačku Stranku — ako ne može uništiti, a ono bar — prepoloviti... No narod hrvatski pokazao se je svijestan i odlučan. Izabrao je opet skoro same Radićevce. Nastala je velika borba. Narod jaduje i gladuje, a većina za to ne mari . Stjepan Radić prednjači u borbi. Najneumorniji, najradiniji medju nama svima, radi dan i noć. Pravi veliki Vodja. U svakom svom govoru opominje vladu i većinu, da krene pravim putem i da seljačkome narodu olakša pretežko breme pod kojim već posrće... Ako ste pridigli seljaka — pridigli ste državu — tumači im On... Ako ima seljak, onda imadu svi: i obrtnici, trgovci i gradjani ... Nema li seljak — nema nitko.

No reci drvu ili kamenu... Nisu Ga htjeli razumjeti, premda su se za Njegovog govora i mnogi radikali skupili oko njega i slušali... Izlaze šumske afere, dolaze glasovi o zajmu, glad u narodu — Nettunske konvencije itd. Borba se zaoštrava. Podnašamo obtužbe i stotinu hitnih predloga. Stjepan Radić obara se na većinu kao grom. On je bič božji; željezni bat za razbijanje korupcije. Svojim govorima i upadicama elektrizira čitavi parlamenat. On je za pravedne — andjeo nade i utjehe, a za krivce — gorući mač. Znalo se, da je neslomiv; ne da se nagovoriti ni prevariti, ne da se podmititi ni zastrašiti. I vide: nikada ne će popustiti, jer je previše vjeran narodu.

Pa što bi s njim?

— Ubiti ga? — sinulo je u njihovoj glavi.

— Predsjedniče — kad ćeš pogledati u vinograd? — upitao sam ga nekako pod konac svibnja. Već nekoliko mjeseci nije ga bilo ni pogledati...

— Doći ću, čim mi bude moguće, — reče On... — Vidiš, kako su veliki narodni poslovi. A ovo je najpreče. Sad će eto biti skupština u Osijeku i Subotici... Doći ću tamo pod konac lipnja.

Ove je naime godine bio obradjivan vinograd bolje nego li iko-

je godine. Čovjeku, koji ga je je obradjivao, rekao sam više puta: Obradjujte čim bolje, da se Predsjednik, kad dodje, razveseli... Nije Mu bilo sudjeno to veselje..

Približava se vrhunac Golgote. Nastaju prijetnje, javno i otvoreno. Prijatelji Ga upozoruju da se čuva... No on je neustrašiv. Tijelo moje mogu ubiti, ali moga duha ubiti ne će — veli On ... Dolazi 20. lipanj. Taj dan, ja sam bio nevjerovani Toma. Nisam vjerovao, da će Račić pucati. Pa ni onda, kad je iz džepa potegnuo revolver. Nismo u šumi ni u birtiji, nego smo u parlamentu, na zakonitom mjestu, gdje se zakonitim putem borimo za prava naroda. Pa kako bi pucao? Takova šta nije se dogodilo nigdje na svijetu.

Trenutak pred strijeljanjem Dr. Pernar je prebacivši desnicu preko grudiju mirno gledao u cijev Račićevog revolvera. Dr. Basariček kao začudjen od stenografskog stola gledao je u Račića. I Grandja je mirno gledao prema ubojici. A naš Predsjednik, koji je osjećao, da su sve te prijetnje Račićeve uperene protiv Njega i Njegovoga života, mirno je nešto čitao, kao da Ga se cijela stvar ništa ne tiče... On je i u taj čas bio sabran, miran i velik...

V.

Nikada — odkad bilježi povijest — nije zabilježila, da bi seljak imao ovakovog branitelja, zagovaratelja i prijatelja... Nije žalio ni truda, ni hoda od kuće do kuće, od sela do sela, da probudi i osvijesti svoj seljački narod. Kud god je išao, tumačio je program Seljačke Stranke, branio seljaka i propagirao seljačku politiku. I ne samo kod kuće u narodu, nego i svagdje, gdjegod je bio u svijetu, u Londonu, Ženevi i Pragu... Nigdje se nije žacao prikazivati život seljaka i dokazivati svima i svakomu, kako je seljačka politika zdrava i spasonosna za sve države, gdje je seljačtvo u većini.

Slušao sam Ga proljetos u Pragu, kako je u dubkom punoj dvorani u »Obecním Domu« govorio o seljačkom životu, naglasivši, kako se seljak rosom umiva, a suncem briše... Vidio sam, kako su mnogi prisutni seljaci poustajali sa stolica i pohlepno slušali svaku Njegovu riječ. I oni su Ga shvaćali...

Stotine hiljada podigoše se iz svojih domova, ostaviše svoju polje i plugove i pohrliše, da Ga još jednom vide i izprate na vječni put... Stotine hiljada podigoše se i pohrliše, preko Velebita, mnogi siromašniji seljaci pješice, preko gora i planina... Ne smeta im nikakav hod, trud i put. Stotine hiljada beru cvijeće, lišće i trave sa svojih cvijetnjaka, šuma i polja i pletu vijence i nose Njemu... Iz harnosti prema Onomu, koji je njima za ljubav proputovao svijet, trpio progonstvo i napokon dao svoj život... Da Mu se oduže na vjernosti i ljubavi, na nadčovječnoj ljubavi...

U Vidrenjaku, dne 15. listopada 1928.

Mijo Stuparić,
seljak i narodni zastupnik.

Uspomena na prvi sastanak i sjećanja na dragog mi Predsjednika.

Odmah poslije pada i sloma bivše Austro-Ugarske, kada su svi naši krajevi zajedno sa Hrvatskom proglasili nezavisnost i slobodu i kada su hrvatski narodni zastupnici u hrvatskom Saboru i naše vojvodjansko Narodno Vijeće donijeli onaj historijski akt za ujedinjenje sa Srbijom, počela je ona poznata borba protiv Stjepana Radića i Hrvatske Seljačke Stranke. Tu su borbu vodili oni, koji nisu poznavali srbijanske političare, koji su uvijek nastojali izkriviti naše pravo i tako stvoriti Veliku Srbiju, to jest oduzeti hrvatskome narodu njegovu hiljadugodišnju državopravnost i na taj način stvoriti u našim prečanskim krajevima vjerne robove srbijanskoj cincarskoj hegemoniji.

Kada su se ovi historijski i po hrvatski narod sudbonosni časovi odigravali, bio sam mladić od svojih 18 godina. Od svoga djačkog doba uvijek sam čitao novine, za onda »Prijatelj naroda«, kojeg je pokojni moj otac dobivao sve do sloma bivše monarhije, kada je i umro. Za »Dom« mi u Banatu nismo tada ni znali kao ni za Hrvatsku Seljačku Stranku, a još manje za njezinoga Vodju Stjepana Radića. Ali kako je nakon svega ovoga nastala velika borba za prava i slobodu seljaka i čovjeka i kako sam tada još više pratio novine, naidjem u jednom kratkom članku na ime Vodje hrvatskoga seljačkoga naroda, — Stjepana Radića. Čitanje toga članka, koji je bio pun napadaja protiv Njega, jako me je zanimalo. **Nastalo je u meni pitanje: Zašto? Zašto... ta gospoda mrze toga seljačkoga Vodju? I zašto su Ga strpali neosudjenoga u zatvor? Što im je kriv?** I ne mogavši naći odgovora, svaki dan me je to pitanje mučilo. Zaputim se ja onako mlad u zimi godine 1919. u Srijem svojim rodjacima, ne bi li tamo našao odgovor na svoje pitanje...

I zaista ga nadjoh. Skupivši tamo nekoliko brošura, starih brojeva »Doma«, koliko god sam ih našao, dodjem kući. I stanem to dobro čitati i proučavati, što u njima piše **i tu prvi put spoznam našu seljačku snagu. »U seljačkoj slozi leži spas seljačkog naroda«, veli sam Vodja u jednome članku.**

Te su mi se riječi duboko zavezale u dušu, koja i ako mlada uvijek je težila za pravicom. Nadjem u pojedinim brojevima »Doma«, gdje Predsjednik i Vodja hrvatskog seljačkog naroda preporuča razne

knjige, koje temeljito obradjuju seljačku politiku i način njezine borbe za seljačka prava, te odlučim 1923. godine naručiti iz »Slavenske Knjižare« nekoliko dobrih seljačkih političkih knjiga, koje su sve izišle iz pera sada već blagopokojnog Predsjednika Radića i »Seljački Pokret« od Hercega. Proučavajući ta djela spoznao sam taj veliki duh, koji hoće dobra napaćenom i sgaženom seljačkom narodu. Godine 1924. naručim si još nekoliko važnijih knjiga iz iste knjižare, jer sam sve više imao razumijevanja za seljačku ideologiju, koju je naš dragi Predsjednik naučavao. Predplatim se iste godine i na seljačko glasilo »Nova Hrvatska Banovina«, koja je onda izlazila u Petrinji. Skupivši sve to u duši i razumu, počeo sam u užem krugu svojih prijatelja tumačiti seljačku državnu politiku i širiti seljačku političku misao. I ta se misao brzo razširila po svim mojim okolišnjim selima i to tako, da se u izborima za godinu 1925., prije same Obznane, skupilo dvije sto podpisa i bila potvrdjena lista Hrvatske Seljačke Stranke, na kojoj je bio nosioc liste sadašnji predsjednik Hrvatskoga Narodnoga Zastupstva Dr. Vladko Maček.

Prvi moj pritvor za Seljačku ideju.

Baš na samu Novu Godinu 1925. dodje po mene obćinski služitelj s riječima: »— Odmah da dodješ u obćinsku kuću. Pozivaju te žandarmi kod gospodina beležnika«.

Spremim se i podjem odmah s njime. Na obćini me dočekaju žandari sa gospodinom »beležnikom« i stanu me izpitivati na široko i dugačko. A ja ću reći: »Molim, gospodine, ne morate me tako izpitivati, jer ja ne ću ništa kriti. Zašto da krijem, kada se ne osjećam krivim. Ako sam kupio podpise, činio sam to po izbornom zakonu, čemu je najbolji dokaz, što je to i okružni sud primio, jer da nije lista bila sastavljena po izbornom zakonu, okružni je sud ne bi bio potvrdio! Priznajem, da sam učinio sve, da se ta lista potvrdi i da dobije što više glasova«.

Staviše me u pritvor u obćini tri dana, i stalno su izpitivali mene, pa napokom ženu i staru mater, dok me na kraju krajeva ne pustiše kući pod nadzorom obćinske vlasti.

Dodju i prodju ovi strahoviti izbori, koji su zadali strah i trepet svakom onom, koji je htio glasovati za listu »Radićevu«. **Javno na sboru vikali su četnici, držeći revolver i bombe u ruci: »S ovim ćemo ubiti i dom razrušiti svakomu, tko glasa za Radića«, i opet je u mom selu palo u kutiju HSS osam kuglica, ma da su i četnici na sam dan izbora tukli i upirali revolver u čelo svakom onom, tko im nije bio po ćudi.** A u kovačićkom srezu, u selu Padini, palo je više nego sto glasova, dok u ostalim selima svuda po 5 do 10, što je za onda bilo mnogo.

Poslije tih izbora dodje do poznate izjave, koju je pročitao sada već blagopokojni Pavle Radić, (kojeg ja nikad zaboraviti ne ću), a koju je stilizirao sam predsjednik u zatvoru. Poslije sporazuma izidje iz zatvora naš dragi Mučenik sa cijelim vodstvom, i odpočne borba u narodnoj skupštini, da bar tamo nešto postigne za taj izmučeni seljački narod.

Odlučim tada pisati jedan list dragome Predsjedniku, i na taj način da mu javim, da ima vjernih sljedbenika i u našem ravnom Banatu, koji su za seljačku politiku. Od tada sam dragome Predsjedniku stalno pisao za sve naše nevolje, a isto tako i za njegovu seljačku misao, kako sve više imade pristaša i da će doći čas, kada ću moći i ja odpočeti raditi i organizovati narod na temelju njegova programa. No bješe mi čudno, kako na tolika moja pisma, da mi nikada ne odgovara, ali nisam klonuo, radio sam i dalje. Mislio sam, da me još ne poznaje, pa zato mi ne će pisati. Odlučim iste godine u jesen, kada je naš dragi Vodja postao ministar prosvjete, da dodjem k njemu u Beograd.

Ali kako nisam još nikoga poznavao od zastupnika, bilo mi je dosta težko doći do njega. U taj čas počeše izlaziti narodni zastupnici iz Narodne skupštine. Izadjem pred jednu grupu samih seljaka i zapitam, jesu li moguće zastupnici Radićeve stranke. Odgovori jedan, da jesu i to bješe po imenu zastupnik Rajković iz Srijema. Pozdravim se s njime i upoznam, tada prvi put. Zapitaše me, što bih želio? Velim, mu, da sam došao, da se upoznam sa našim dragim Predsjednikom i da želim odpočeti politički rad za Hrvatsku Seljačku Stranku. Podje sa mnom zastupnik Rajković kroz dvorište Narodne Skupštine u prijateljskom razgovoru i kroz skupštinske kuloare dodjemo do sobe Predsjedništva kluba H. S. S. Zapita zastupnik Rajković, je li još ovdje gospodin Predsjednik? On sam odgovori, da jest i tko da ga traži! Zastupnik Rajković mu reče, da ga traži jedan prijatelj iz Banata. »Nek unidje unutra!«... glasio je odgovor. Stupim u sobu, pozdravim sa Hvaljen Isus, i glasno izkažem svoje ime i odakle sam. Predsjednik se sjetio mojih dopisa... »A Bog Vas živio, dragi Brajac! Baš prije nekih par dana primio sam vaš list. Drago mi je, da ste došli, da se i lično upoznamo«. Ostadosmo par časaka u razgovoru o svim našim prilikama u Banatu, koje su Predsjednika jako zanimale. Na kraju se pozdravimo i on reče: »Pozdravite mi svijestno banatsko Seljačtvo! I ja odoh. Od tada sam se često s njime sastajao, a ja sam uvijek onda radio na tome, da se provedu organizacije u našemu Banatu, a naročito u mom selu, do kojih je tek došlo godine 1927.

Godine 1927. pred samu sjednicu glavnog odbora H. S. S. osnujem u mom selu ogranak »Seljačke Sloge« i prvi put predju nama u Banat javno zastupnici H. S. S., što se kod nas do onda smatralo nemogućim. Pred sam osnutak pišem dragome Predsjedniku, da mi pošalje kojeg od zastupnika, da bi što uspješnije mogao osnovati ogranak »Seljačke Sloge«, i on to učini. Došla su dvojica zastupnika Tuna Babić i Joža Zagorac, s kojima sam se već i prije poznavao. Osnujem ogranak »Seljačke Sloge« i odmah zatim osnujem i mjestnu organizaciju H. S. S., pa poslije i u selu Opavi, a u ostalim selima sam skupio dosta prijatelja za našu narodnu stvar. Sada su već i oni počeli organizirati. I počesmo se spremati za izbore, koji su tada bili pred vratima.

Pišem dragome Predsjedniku dne 10. svibnja 1927. pred samu sjednicu Glavnog Odbora, da li bi i mi iz Banata mogli poslati izaslanika na sjednicu, koja je bila odredjena za 22. svibnja prošle godine. Četvrti dan dobijem već odgovor, u pismu, gdje su izmedju ostaloga bile napisane i ove riječi: »Možete poslati predstavnike, koji će ima-

ti i pravo riječi i pravo glasa na sjednici glavnoga odbora HSS«.

Sazovem odmah sastanak i pročitam na sastanku Predsjednikovo pismo, na kojoj odrede mene, da podjem. Spremih se i podjoh prvi puta u Zagreb i to za političkim poslom! Stigoh na vrijeme i posjetih dragoga Predsjednika. A na sjednici glavnoga odbora govorio sam o svim našim banatskim prilikama i nevoljama, dok na popodnevnoj sjednici na predlog samoga Predsjednika budem izabran za člana Izvršnog Odbora HSS, i s time dobijem sva prava a i dužnosti za organizatorski rad.

O, kako se još živo sjećam svih mojih sastanaka sa dragim mojim Predsjednikom, pa ću spomenuti ovdje samo jedan, koji je na mene najviše djelovao. Za to, što sam tada spoznao svu širinu i dubinu Njegove duše, koja je do temelja poznavala naš seljački život, pa je i zato bila kadra , da seljački narod vodi čitavoga života, a voditi će ga uvijek i poslije Njegove fizičke smrti.

Bilo je to jednog zimskog dana, u mjesecu prosincu, prošle godine. Kako je bio uvijek zaposlen, rijedko se kad moglo s njime više govoriti, pa došavši u Beograd u klub HSS, da s njime malo razgovaram, On mi reče: »Čekaj, dragi moj, pa ćeš poći sa mnom k mome Pavlu na objed i tamo ćemo se razgovarati«. Fodjem s njime pod rukom pješice jedan kilometar iz Narodne skupštine do stana moga dragog intimnog prijatelja Pavla Radića. Na tom prijateljskom putu i skromnom objedu izpričao mi je moj dragi Predsjednik cijelu političku situaciju i naš hrvatski seljački položaj u toj državi, a uz to mi je tumačio politiku raznih drugih kulturnijih naroda. Za stolom i kod objeda obišao je u razgovoru cijeli svijet. A ja i dragi njegov Pavle samo smo gutali one zlatne riječi našega dragog Mučenika, jer su dolazile iz ustiju čovjeka, koji je čitavu svjetsku politiku imao u malome prstu. Dragi Pavle i ja živo smo pratili Njegovo razlaganje, koje je napunilo moju seljačku dušu Njegovim naukom.

Nakon svega oprostim se sa dragim Predsjednikom i milim Pavlom, koje sam od tado duševno poznavao i podjem kući, razmišljajući o svemu, što sam toga dana čuo. I danas Ga još u duši gledam, kako mi uz put i na objedu tumači o seljačkoj državi, do koje će moći doći samo svjestno i organizovano seljačtvo.

Posljednji moj sastanak sa dragim Učiteljem i Vodjom bio je u beogradskoj bolnici, kada sam Ga posjetio i posljednji puta izljubio. Nisam znao, da nosim Njegov zadnji s Bogom i pozdrav Njegvom dragom seljačkom narodu.

Vidio sam još zadnji puta Njegovo umoreno tijelo u Seljačkom Domu, Njegove blage za navijek zaspale oči. Njegovo vječito nasmijano lice mi je probudilo sva sjećanja i uspomene na Nj, u duši živo sam se sjetio svih mojih sastanaka i razgovora s Njime. A ustne su mi šaptale: »— Nema Tebe živa dragi Predsjedniče, ni dragog mi Pavla Tvoga! Ali živi duh Tvoj u meni, kojeg si Ti, dragi Predsjedniče, obogatio Tvojim riječima i djelima. Ostajemo Ti vjerni do groba, veliki Vodjo i Mučeniče, jer smo Tvoji učenici! . . .«

Tebi Tvoj učenik na vječnu uspomenu

Starčevo (Banat) mjeseca rujna 1928.

Miško Brajac,
seljak i član izvršnoga odbora HSS.

Što je bio i što će ostati Stjepan Radić za Hrvate.

Stjepan Radić — Preporoditelj Hrvatske.

Hrvatska je stradala kroz vijekove. Harali su ju Avari, Tatari i Turci, a gazili i Mletčani, Nijemci i Madžari. Hvala Bogu, nisu ju uništili. Kraj svega zla najviše je ipak stradao seljački narod, jer ga je uz tudju silu tlačila i domaća krivica.

Zlo se je još pogoršalo poslije rata. Radi taštine — a taština je mati svakoga grijeha — i iz političke kratkovidnosti predadoše hrvatska gospoda godine 1918. svu vlast nad svojim narodom beogradskim prepredenim cincarima i nasilnicima. Jedini, koji je predvidao to zlo i radi toga apelirao na savjest naše gospode u svom znamenitom govoru u Narodnom Vijeću dne 24. studenoga 1918., bio je neumrli naš vodja i prorok Stjepan Radić. Ali tadašnji odgovorni političari iz posebne pakosti i prijezira ne poslušaše genija hrvatskoga naroda.

Nastadoše stradanja seljačkoga naroda. Nasilje i pljačka zavlada po našim domovima. Ali od Boga poslani Stjepan Radić neizmjernom duševnom snagom i neumornim radom kraj nečuvenih patnja i progona okupio je sav hrvatski narod u jednu jaku i svijestnu organizaciju: Hrvatsku Seljačku Stranku. Ta nesavladiva vojska pod zastavom sa svetim geslom: Vjera u Boga i seljačka sloga! poče vojevati protiv nasilja i pljačke, a za slobodu, čovječnost i pravicu, za pobjedu te velike Božanske ideje.

Jest, za te velike ideje vojuje se već deset godina. Ali velike ideje traže velike žrtve, nosioci njihovi stradaju i postaju Mučenici, jer se opaki ljudi protive preporodu čovječanstva na temelju etičnih ideja. Tu nam je najsvetiji primjer Isus Krist. Istom poslije njihove smrti pobjedjuju ideje podpuno. Tako je sigurno po Božjoj Providnosti morao stradati zemni život našega dragoga Predsjednika, da svojom krvlju odkupi hrvatski narod od grijeha, učinjena godine 1918. i da odanle, gdje nije više na dohvatu opakih ljudi, nesmetano ravna sudbinom hrvatskoga naroda i uvede ga u luku sretnije budućnosti.

Stjepan Radić simbol neumornoga rada.

Od najstarijih vremena do danas bilo je radinih pojedinaca i naroda, a bilo je i lijenih. Bilo je vremena i naroda, koji su poštivali rad, a bilo ih je dakako, koji su ga žestoko prezirali. To je obično bio početak njihove propasti.

Za prvih vremena rimskoga carstva svaki rad je mnogo poštovan, a osobito ratarski. Za Rimljanina je bilo veliko odlikovanje, kad je bio nazvan dobrim ratarom. Seljaci su imali dapače prednost pred gradjanima, jer su gradjane smatrali neodlučnima i tromima. Za to se i dogodilo, da je seljak Cincinat od pluga doveden na senatorsku stolicu.

Ali kasnije, kad su robovi zamijenili gradjane u poslu, počela je venuti slava rimskoga carstva. Pokvarenost i zločin, ta djeca lijenosti, dovedoše ponosno carstvo do propasti. Tjelesni rad postade u Rimu tako odvratan, da je znameniti govornik Ciceron nazvao nepoštenim posao jednoga obrtnika, a grčki filozof Aristotel držao je nemogućim, da sluga ili obrtnik provodi valjan život. Najbolji gradovi nisu jednostavno dopustili, da radnik postane gradjanin, izjavivši, da su neki ljudi upravo za to rodjeni, da budu robovi.

No doskora pojavi se Onaj, koji je bio moćniji od Rima, Cicerona i Aristotela. Onaj, koji je radu priznao najveću vrijednost i najmanju pomoć nazvao častnom. To je bio Isus Krist.

Isus ne kaže: »Dodjite k meni, tromi i lijeni«, već kaže: »Dodjite k meni svi, koji ste umorni i obterećeni!«

Rad je dakle temelj boljega i naprednijega života, a lijenost izvor svakoga zla i opačine. Jedino radom može pobijediti istina neistinu, ljepota rugobu, dobrota zlo.

Svi veliki ljudi bili su radišni. Bez neumorna i stalna rada nema naime ni talentu ni geniju osobita razvoja, napredka i uspjeha. To dokazuju životopisi svih velikih ljudi, učenjaka i političara.

Od mnogih znamenitih ljudi, koji su se odlikovali neobičnom radinošću, spomenut ću samo dvojicu. To je Thomas Alva Edison i Stjepan Radić.

Edison, najveći izumilac na polju elektrotehnike, starac u 81. godini, radi i danas neumorno u svojim radionicama kod New-Yorka. Nebrojeni su njegovi izumi — najvažniji su fonograf i električno svijetlo — a do svih je došao samo uztrajnim i neprekidnim radom. Kadkada je radio s tolikim interesom i napetošću, da je zaboravio cijeli dan i na jelo.

Kad su mu lani neki odličnici čestitajući 80 godišnjicu života spomenuli i iztaknuli genijalnost, on, Edison, skromno reče: »Nemojte, gospodo, toliko iztivati genijalnost; dva je postotka genijalnosti, ali 98 postotaka znoja«.

A istom što da kažem o našem neumrlom Vodji i Učitelju Stjepanu Radiću?

On je od rane mladosti pa do tragične svoje smrti proveo život samo u radu, i to, ne za sebe, nego za druge, za neuke i potlačene — za svoj hrvatski seljački narod. Kao apostol Pavao išao je od sela do sela, od čovjeka do čovjeka, punih 30 godina, i učio narod novu vjeru — vjeru, kojoj je temelj: čovječnost, pravica i sloboda. Nebrojeni su govori, koje je on izrekao, i po ljeti i po zimi, i u sobi i pod vedrim nebom, nebrojeni su njegovi članci u »Domu« i drugim novinama, a da ne spominjem, kolike je umne knjige napisao i koliku je težku brigu u svojoj glavi nosio za hrvatski narod kraj svih patnja i progona.

Stjepan Radić bio je i ostaje nam živa slika rada, simbol neumornoga rada, kako mu i samo prezime kaže. Radi neumorno i bori se odvažno sav svoj život za hrvatski seljački narod i kad konačno pada u toj pravednoj borbi sa pretežkom ranom misli samo na njega, na njegovu budućnost i veli: »Nije meni do života. Ja moram živjeti radi rada, jer ima još mnogo raditi«.

Duh Stjepana Radića osloboditi će Hrvatsku.

Hrvatska je gažena, ali nije uništena, jer ima dubok i snažan korijen, a to je seljački narod. Stjepan Radić je taj seljački narod, a po njemu i Hrvatsku preporodio, a obnovu i oslobodjenje Hrvatske moći će izvesti jedino složan i organiziran hrvatski narod, kad se sav prožme duhom velikoga svoga Vodje i Učitelja.

Njegov duh, koji je sada utjelovljen u svemu hrvatskomu narodu i koji je neumornim i požrtvovnim radom stvorio slogu i organizaciju toga naroda, povesti će taj narod k oživotvorenju Njegovoga programa i k pobjedi Njegovih ideja u slobodnoj i nerazdjeljivoj Hrvatskoj. Sloga i organizacija uz rad i uztrajnost stvorit će poštenu i narodnu hrvatsku vladu, koja će pod vodstvom Njegova duha štititi i unapredjivati najviše interese sela i seljaka. Sve će biti u službi naroda i u radu za narod, pa i oni, koji imadu vlast novca i oni, koji imaju moć uma.

Hrvatska će — ako Bog da — biti opet puna i jaka košnica, a bez ljutih osa. U njoj će kao u hramu biti žrtvenik mira i ljubavi, gdje će se slaviti duh Stjepana Radića, a poštovati njegovo miljenče — rad, neumorni i požrtvovni rad: početak i svrha i Njegova imena i Njegova života.

Nova Gradiška, mjeseca rujna 1928.

Imbro Štivić,
učitelj i narodni zastupnik.

Tijelom mrtav, duhom živ . . .

Zar Te, Otče, nema više
I nikad' Te ne će biti?
Zar Tvoj narod morati će
Vječno gorke suze liti? . . .

Ti bje borac neumrli
Od nebraće često tjeran,
Borio si s' za svoj narod
I ostao njemu vjeran.

Tvojom smrću postigo si
Vječnu ljubav svoga roda,
Kletom sudbom prerano si
Upoznao Višnjeg' Boga.

Silni Vodjo, Ti još živiš,
Vječno narod Pravu vodiš,
Tijelom mrtav, duhom moćan,
Da nas sile oslobodiš.

Slava Tvomu mrtvom' tijelu,
Vječni život duhu Tvome,
Neka vječno pute kaže
Hrvatskome rodu svome!

U Osijeku, mjeseca kolovoza 1928.

Anica Elšleger.

Tri nezaboravne uspomene sa pohoda Stjepana Radića u Gračane.

Ljeta 1920. prvi puta je došao naš veliki Učitelj u malo seoce zagrebačkoga Prigorja, izpod zelenoga Sljemena, u Gračane.

Došao je osnovati organizaciju Hrvatske Seljačke Stranke, i tu se sakupio narod, do tada neorijentiran i krvavim ratom raztrovan.

Počima govor, a narod pozorno sluša, brzo shvaća i oduševljeno prihvaća Njegov program i nauku. Odmah je bio i osnovan prvi odbor organizacije Hrvatske Seljačke Stranke, a u organizaciju pristupaju svi, koji su u velikom broju prisustvovali sastanku.

Vodja Radić triumfira, Njegov je uspjeh bio podpun već nakon prvog govora, i narod Ga oduševljeno izpraćuje u Zagreb.

Godine 1922. bio je drugi pohod našega Predsjednika u Gračane. Pod stoljetnom lipom kod sv. Mihalja, bila je velika skupština HSS. Predsjednik Radić dolazi, narodna konjica Ga dočekuje, pucaju mužari, sve je u cvijeću, svuda su hrvatske trobojnice, Odbor mjestne organizacije Ga pozdravlja.

Bio je tada predsjednik mjestne organizacije pisac ovih redaka, koji otvara skupštinu i predaje riječ Predsjedniku Radiću. Ljudi slušaju pažljivo, da im ne uteče ni jedna riječ, sve razumiju, te nakon svršetka govora burnom oduševljenju i odobravanju nema kraja.

Poslije skupštine bila je priredjena narodna veselica, seljački tamburaški sbor svira, Hrvatsko pjevačko družtvo »Podgorac« pjeva pjesmu »Volga, Volga . . .« Svi daju počast svom velikom Vodji i Učitelju Stjepanu Radiću, koji uzima riječ, okružen mjestnim odborom organizacije Hrvatske Seljačke Stranke i pozdravlja najprije sve prisutne, pozivajući ih, da svi rade složno i stavlja svima na srdce program HSS.

Godine 1923. bila je velika skupština HSS opet pod stoljetnom lipom kod sv. Mihalja i posveta zastave mjestne organizacije Gračani. Vrijeme bijaše divno. Veliki Vodja dolazi u pratnji narodnoga banderija, svi su okićeni hrvatskim trobojkama, lijepi i stasiti momci u narodnoj nošnji dočekuju Ga na gradskoj granici i pozdravljaju pod prvim slavolukom.

Cijelo selo izkićeno je zastavama i cvijećem. Slavni Učitelj odzdravlja sa: Živilo hrvatsko narodno domobranstvo!

Izpod škole bijaše postavljen drugi slavoluk, gdje mala djevoj-

čica Miholić pozdravlja Vodju i predaje Mu kitu cvijeća uz riječi: Dao Bog, gospodine Predsjedniče, da Vaše djelo i riječi, procvatu kao ovo cvijeće.

Predsjednik se zahvaljuje i poljubi djevojčicu, te se veselo uputi do govornice i počima svoj govor. Narod je oduševljen, svaka riječ se upija u mozak, a pogled veličanstven: s jedne strane zeleno Sljeme, s druge Zagreb, a pod stoljetnom lipom hrvatski Prorok uči i bodri svog seljaka na rad i slogu na obranu naše drage domovine Hrvatske.

Taj treći pohod ostat će nezaboravan. Bile su tu zastave svih organizacija HSS kotara Zagreb i sedam narodnih zastupnika. Na koncu skupštine zapjevalo je domaće pjevačko družtvo »Podgorac« »Hrvatskoj«, a »Sljeme« himnu Zvonimira. Hrvatsko pjevačko družtvo »Orač« zapjevalo je »Volga, Volga...« Predsjednik HRSS protumačio je u kratko ovu pjesmu i završio poklikom živila seljačka Rusija i seljačtvo cijeloga svijeta, jer u seljačtvu je preporod i spas čovječanstva.

Mužari grme, narod pozdravlja svoga velikoga Vodju i obećaje Mu vjernost odpraćujući Ga kući u Zagreb. Ostao je i ostati će vjeran svom velikom Učitelju!

Gračani, 8. rujna 1928.

Stjepan Kos,
predsjednik organizacije HSS

Najveći hrvatski seljak.

Kad sam pred izbore 1923. u Sošicama kod Žumberka na javnoj skupštini, koju sam tamo održavao, spomenuo pokvarenu — nenarodnu gospodu, poviknuo mi je jedan pop: »Pa i vaš Radić je gospodin!« Odvratio sam: »Po odijelu, — ali srdcem i dušom, svojim cijelim bićem jest seljak!«

Jednom sam se, kratko vrijeme iza te skupštine sastao s pokojnim Predsjednikom u privatnoj kući u Jaski u družtvu gradjana.

Kad sam stupio u sobu pa rekao, tko sam, odmah se je obratio k meni, i šta mislite, šta me je najprije pitao?

Imam li braće i koliko, i živimo li zajedno. Koliko imamo zemlje? Kako duboko orem svoju zemlju i na kakove slogove — široke ili uzke. Rabim li sijalicu?

Odmah sam se sjetio, da sam pravo odgovorio onom popu u Sošicama.

Nastavio je dalje svima: »Vidite, gospodo, samo složni, prosvijećeni, napredni i slobodni hrvatski seljaci mogu učiniti Hrvatsku slobodnom. — Svima nam je dužnost, da unapredimo seljačtvo jer samo s njim i po njem postajemo jaki i neslomivi!«

Da, kao seljak se je rodio, kao seljak upoznao je već u najranijoj mladosti težki seljački život, upoznao je muku i uztrajnost seljaka, s kojom seljak strpljivo i vječno s nova počima, iza poplave, iza suše ili iza tuče.

Njega je takodjer u Njegovom mukotrpnom životu nebrojeno puta snašla poplava, suša i tuča, ne s neba, nego od zlih i pokvarenih ljudi, opakog svijeta, te nasilne vlasti. Ali On nikada nije klonuo, nikada se pokolebao, nikada sustao. Uvijek je na mnogo strana s nova započimao, na mnogo strana započeto nastavljao.

Nije na žalost doživio slobodnu Hrvatsku, slobodan svoj hrvatski narod, ali je ipak doživio silan uspjeh svoga neumornoga rada. Doživio je nepokolebivu slogu svega hrvatskoga seljačtva i jaku svijest i slogu svih Hrvata.

Mi hrvatski seljaci možemo i moramo biti ponosni, da je iz naših hrvatskih seljačkih redova izašao On, seljak, mudrac, mudriji od najmudrijih gospodskih mudraca. Bezprimjerni borac, heroj i Genij svoga hrvatskoga naroda, o kom znadu i pišu svi kulturni narodi u svim svjetskim jezicima. On je još za života pronio i razširio hrvatsko ime cijelim svijetom, gdje se do Njega za hrvatsko ime nikada ni čulo nije. On je svojom junačkom borbom i smrću postigao to, da danas čitav kulturni i civilizirani svijet stoji na strani hrvatskoga naroda u njihovoj velikoj borbi za velike ideale čovječnosti i slobode.

Mi hrvatski seljaci izgubismo u Njemu najvjernijeg tumača našega života.

Stotine hiljada hrvatskih seljaka gledalo je u Njemu svoga spasitelja, koji će ga izbaviti i spasiti iz pandža stoglave aždaje — nepravde. Hiljade i hiljade seljaka izpovijedali su Njemu svoje jade, te je On znao jade nas sviju, a mi smo znali svaki samo svoje.

Mi hrvatski seljaci izgubismo u Njemu najvećega našega Učitelja. Svakim danom, svakom sgodom, i perom i govorom, učio nas slogi. Odgovarao nas od svadje — parničenja. Upućivao nas je, kako možemo mnoge svoje poslove sami voditi i urediti. Neka ne nasjedamo i ne vjerujemo svakoj sladkoj riječi, kao da nam govori: Znam ja, kako ste vi popustljivi, predobri, a i lahkovjerni.

Mi hrvatski seljaci izgubismo u Njemu obožavatelja našega doma, našega sela, naše narodne nošnje, naših narodnih običaja.

Živio je u gradu, no srdce i duša bijahu mu u selu. Odijevao je kaput, a u duhu gledao seljačko šareno odijelo. Pisao perom, a u duhu gledao seljaka — orača. Pa zar nije bio najveći seljak?

Učio nas je, mnogo naučio; a sada je na nama, da taj Njegov sveti Nauk slijedimo i što prije u djelo privedemo!

Zato, hrvatski seljače, čuvaj ovu Božićnicu, bit će ti najljepša uspomena na najvećega hrvatskoga seljaka, borca, mučenika, heroja i velikana hrvatskoga naroda.

Rijeka (Jastrebarsko), mjeseca rujna 1928.

Franjo Novosel,
seljak i narodni zastupnik.

Sjećanja na našega Mučenika i Učitelja

„Malo ruku malena je snaga,
Jedna slamka medju vihorove,
Moje pleme snom mrtvijeh spava“.
Njegoš.

S ovim i ovakovim riječima označio i opisao je veliki pjesnik sa Cetinja borbu Crnogoraca i crnogorskoga naroda proti Osmanlijama. U ono strahovito i težko doba po Crnu Goru zaista su te riječi bile istinite obzirom na položaj Crnogoraca prama Osmanlijama.

U isto takovim prilikama, ako ne i gorim, borio se naš neumrli Vodja i Učitelj protiv svojih protivnika. Crnogorci su se borili proti Osmanlijama rame uz ramenu, nož proti nožu i puška proti pušci, zato je i Vladika Rade uzkliknuo: »Malo ruku malena je snaga«, jer njemu se htjelo što moguće više fizičke snage i ljudske smjelosti u toj vječitoj istini, strahovitoj i svakodnevnoj borbi. Pa i za nas i za našega Vodju, kako rekoh, vrijedio je taj Vladičin uzklik, ali samo s tom razlikom, da mi nismo trebali smjelosti i odpornosti crnogorske na fizičkom i stratežkom polju, nego mi u ovo novije doba trebali smo imati što više ljudi razumnih, odvažnih i čeličnih, jer samo su onda sigurni rezultati političke i kulturne borbe, a to je i bio poziv našega Vodje na nas.

Pošto je naš veliki Vodja imao jedan od najnaprednijih ciljeva i programa u današnjici političke i socijalne spoznaje, zato je on uzeo uzprkos raznim teroristima i batinašima način i put borbe umom, riječju, djelom i perom u mirotvornom pravcu, jer je ta borba i njezini rezultati mnogo stalnija i postojanija, nego borba, koja se osniva na sili. U tom duhu vodio je i osnovao borbu čitavoga našega seljačkoga i hrvatskoga boljitka i misli.

Protivnici naši god. 1927. udarili su skoro kao bijesne hijene svi složno i kao po dogovoru na našu Hrvatsku Seljačku Stranku, osobito pučkaši. Nije bilo klevete, laži i infamije, koja nije bila proturana sa strane svih naših protivnika, koje mu bilo stranke od radikala do pučkaša. Svoje su razloge vješto uvijali u debele povoje laži i opačine: Radić ti je proti Bogu, vjere, on će nas odvesti na pravoslavnu vjeru, on ne vjeruje u

Gospu, on ništi Isukrsta i gradi se viši od njega — govorili su pokvarene sluge Božje. O radikalskim i demokratskim parolama ne ću ni govoriti, jer su bile suviše podle i lažne, ali, hvala Bogu, za nas bez ikakove pogibelji i opasnosti u našim hrvatskim, a poglavito seljačkim redovima.

Smijao sam se i zgražao nad svim tim klevetama i opadanjima na našeg seljačkog Mesiju i u obće Učitelja i Prosvjetitelja. Žao mi je bilo onih neukih i neupućenih, da se oni proti čovječnosti, koju mi propovijedamo, proti pravdi, koja se bije i za njih, proti moralu, bez kojega je i njima opasnost obstanka, da se ti isti proti Njemu bore. E, pa ovi su zavedeni ili moraju da govore, kako im drugi nalaže, ja sam sâm sobom govorio, pa oprosti im Gospodine, ne znadu, što čine — rekao je Isukrst.

Dana 5. rujna 1927. odredjena je bila skupština u Ružiću i Miljevcima u našoj obćini. Sviieta seljačkoga i nekoliko naprednih gradjana, došlo je dosta. Pitaju: Je li došao u Split, hoće li doći amo? Odgovara se radoznalom narodu, jest, došao je čil i zdrav i javio je, da će i nas posjetiti.

Automobil zuji, diže prašinu, vidi se od nekoliko kilometara daljine za vrijeme odredjenoga sata dolazka. U žarkom izčekivanju narod se je propitkivao medjusobno: Je li On došao i da li ide? Malo iznenadjenje je bilo, kad je narod htio pozdraviti njega u prvom autu, dočim u tom autu su bili predstavnici iz drniške krajine, ipak smo i njih pozdravili burno. Drugi automobil vozi Njega. Svatko se suztezao, da ne viče, pa da se napuni dosta zraka, e da Mu može doviknuti, kad dodje, što moguće jače gromki: Živio! Ulazi automobil Njegov, ne znadu ljudi, koji je On, On, kome se viče: Živio! Ali se više napred grlato, oduševljeno, ono u ekstazi, kako se kaže u nas: »U slog puka«. — Pa to vičemo i na sastancima, gdje Ga nema niti na daleko, zato smo to vikali, jer svaki je od nas bio uvjeren, da pridonosi svojim glasom i svojim klicanjem ono, što može najbolje da pridonese. Veliko mnoštvo uzvikivalo je sve moguće poklike u slavu i čast njemu. U isto vrijeme počela je plaćena šačica ljudi sa svim mogućim nedostojnim izrazima i uvredama vrijedjati Njega i Njegovu Veličinu.

Onako blag i tih, pravi andjeoski tip, nakon što smo ja i Paško Kaliterna odstranili pokvarenog slugu božjeg Fra Plepela u Ružiću, počeo je svoj govor. Njegov i ako kratak vid, ali silno velik i pronicav, uvidio je odmah, da je plaćeno-koritaško-beogradska banda u svom očaju upela sve sile, da Mu omete skupštinu. Počeo je riječima Kristovim: »Tko god jednog od ovih nevinih zavede, bolje bi mu bilo, da objesi kamen vodenični o vrat, te da se baci u dubine morske«. Odmah sam uvidio, s koje visine i u kojem pravcu bije svoje protivnike, na čelu sa pokvarenim slugom božjim Fra Luigiom Plepelom. Nastavio je dalje o radu Njegove stranke u parlamentu i ciljevima Njegovim, pa o svećenstvu, tumačeći razliku izmedju popa i Boga, samo na Njemu svojstveni način.

Takovu ljubav i privrženost nijesam vidio ni u školi, kad smo mi bili djaci ili od najposlušnije djece prema roditeljima. I vidio sam, da to ne govori samo naš politički Vodja, nego Prorok i Učitelj. Govorio je tako milo i ljubko, tako sugestivno i privlačivo, da se ne može opisati. Poslije Njega govorio je vrlo lijepo u uvjeravajućem tonu punih golih činjenica naš vrijedni zastupnik Matijević. Poslije govorio je naš tajnik kotarske organizacije. U najvišem oduševljenju i klicanju Njemu završena je veličanstvena skupština. Najoduševljenijim poklicima i žarkim željama Njega je Narod izpratio tako, kako ne može da se izprati niti kralj, niti biskup, niti ikakav vojskovodja, nego samo Vodja i Prorok.

Na sve izazove naših protivnika naši su odgovarali dvostrukim oduševljenjem, a izljevu žarke ljubavi nije bilo kraja ni konca. U oduševljenju, koje se ne da opisati. On se zaputio prema našim i Njegovim tvrdim Miljevcima.

U Miljevcima bio Mu je tako veličanstven doček, kakav narod ne pravi nego samo svom Učitelju i Odkupitelju. E da mu izkaže njegov seljački narod svoju preveliku ljubav, počeli su zvoniti zvona, što se čini samo kad dolaze kraljevi, biskupi ili vojskovodje, ili kad se diže buna, pa je u opasnosti život i imetak gradjana. Mislim od 1500 ljudi, koji su bili prisutni na tim skupštinama, kakvom su ljubavlju i pozornošću Njega slušali, mogla je i muha proletiti, a da se čuje. A On, veliki Učitelj, Prosvjetitelj, samo razlaže i širi svoje velike i genijalne misli od najzapletenijih medjunarodnih pitanja pa do najsitnijih seljačkih poslova; govorio je o pravu i značaju seljaka, gradjanina i svakog poštenog čovjeka, o mirotvornoj akciji, o gospodarskom stanju i privredi u državi i svijetu. Tu je medju našim kremenitim Miljevčanima večerao, kad su Ga u večer lijepe i čvrste Miljevčanke odpratile sa pjesmom: Oj Radiću, naša mila diko, pozdravlja Te malo i veliko! Nije bilo Miljevčanca ni Miljevčanke, koja Ga nije došla vidjeti, bilo staro ili mlado, čak su Ga i mala djeca dolazila gledati i promatrali Ga kao neko nadnaravno biće, što je njega naročito ganulo.

Uzgred sam došao u razgovor sa našim velikim Vodjom, pa smo došli do pitanja bosanskih Muslimana, jer me to vrlo interesira kao čestita Hrvata. Ja sam mu rekao: »Gospodine Predsjedniče, (mogao sam Ga i drugačije osloviti, ali znao sam, da mu je to najdraže) naši protivnici, a osobito u hrvatskim redovima kažu, da smo mi izgubili za navijek našu braću Muslimane.« On mi na to odgovori: »Svi oni, koji tako govore ljuto se varaju, jer ne poznaju naših Muslimana i njihovu dušu, a osobito seljački narod, pa i njihovu inteligenciju, koja je u svojoj duši za našu hrvatsku, t. j. u sadašnjem vremenu čovječansku i evropsku politiku«.

Mladi kršni Miljevčani, njih oko 20 na broju, čuvali su Ga čitavu noć. Nijesu vjerovali ni samoj prazdnoj kući, a niti mirnoj i tihoj noći, da mu se ne će što dogoditi. Ja sam sebe i njih pitao, zašto baš da Ga toliko čuvate, ali njima je to bilo lahko i drago, jer su se bojali, da se ne bi dogodilo štogod našem najdražem stvorenju za onda živućem na zemlji. I tamo smo Ga očuvali i sačuvali, da naš hrvatski seljački narod štiti i brani od beogradskih vlastodržaca, dok nam ga ne ote zločinačka ruka radikalskog razbojnika.

Dragi Vodjo i Učitelju! Nema te riječi ni izražaja, koja može izreći i opisati našu bol nad gubitkom Tvojim. Danas, sve što jesmo mi, seljaci, po Tebi smo.

Dragi Učitelju, ako su mi vrijedile škole, koje su mi proširile spoznaju i znanje, ali su mi više vrijedili Tvoji naputci i upute, koji su me uputili čovječanskoj pravici i seljačkom i narodnom oslobodjenju. Bio si čitavom seljačkom narodu

Vodjom, Učiteljem i Prosvjetiteljem, pak ćeš za to ostati u vječitoj uspomeni medju nama, a predajom i medju našim potomcima.

Neumrli Vodjo naš! Ako su vodje ostalih naroda bili njima vodje, to ćeš i Ti ostati nama za sve vjekove vječni putokaz u našoj hrvatskoj narodnoj politici i u našoj seljačkoj i gospodarskoj prosvjeti. Za Tvoje velike ideale i Tvoja načela, spremni smo dati svoju krv, jer ako to ne bi bili gotovi žrtvovati, onda se ne bi odužili Tvojoj krvi i Tvome mukotrpnome radu!

A Tvoje nasljednike molimo, da nas povedu što kraćim i boljim putem cilju našega Velikoga Neumrloga Učitelja i Mučenika.

Neka Ti je vječna slava Vodjo, Učitelju i Mučeniče naš!

U Kadinoj Glavici kod Drniša (sjeverna Dalmacija), dana 14. rujna 1928.

Zvonimir Nakić-Alfirević.

Stjepanu Radiću neumrlomu Vodji hrvatskoga naroda.

Posvećuje: *Malovan Pavičić-Šunjić.*

Plakale su bijele vile,
Hrvatice moga roda,
Vapile su do nebesa,
Tražeć slogu svog naroda.
Dozivaše Ljudevita
Posavskoga, silnog bana:
»Ustaj bane i zajaši
Svoga konja od megdana!«
Al' ban, jao! — vijekom spava,
Grob mu hladni krije trava...
Dozivaše Domogoja,
Da na čelo rodu stane,
Kada dušman po Jadranu
Hrvatskomu moru pane:
»O Jadrana zatočniče,
Domogoju, ustaj kneže...!«
Jadranom se glas razliježe,
Ali junak se ne miče...
Dozivaše Tomislava,
Kralja silnog' hrvatskoga:
»Tomislave, ljuti lave,
Stan' na čelo roda svoga!
Ustaj, kroči konja bojna,
Britku sablju ti povuci,
Razvij barjak, tvoje stado
Raztjeraše gladni vuci!«
Al' i kralju vijekom snije,
A Jadranom bura vije.
Dozivaše plačne vile
Tvrtka, kralja bosanskoga
I junake izumrle
Nebrojene i Zrinskoga.
Zvaše vile vojevode
I hrvatske vitezove:
»Ustanite, hrabri sinci,
Hrvatska vas majka zove!«
Ali, jao! — tužna mati,
Možeš vijeke suze liti,
Možeš vijeke uzdisati,
Mrtva sinka ne'š dozvati...
Kog' zelena krije trava,
Tomu samo spomen, slava.

— — — — — — — — — —

Pa kad jedne kasne noći,
Hrvatica, kad je vila,
Tako posred mrtvog groblja
Za junacim' suze lila,
Do groba je dolazila
Gubca, kralja seljačkoga.
Tad joj Gubac progovori
Iz dna groba hladjanoga:
»Ti ne traži, bijela vilo,
Spas ni slogu roda svoga
Po grobovim hladnim pustim
Naraštaja izmrloga.
Grob je samo uspomena,
Slavom svojom da potiče
Praunuke na rad, borbu
I zaborav da nadviče.
Po grobovim cvijeće cvate
Zaborava ili slave,
Robske lance samo krše
Jake ruke, žive glave.
Već ti traži medju djecom,
Što iz krvi ponicaše
Praotaca, koji majku
Zemlju krvlju pokapaše.
Medju narod lutaj, vilo,
U njemu je snaga, sila,
Ljubav, nada, pusto blago,
Domovina tu je mila.

Ne zovi nas iz grobova,
Zar mi rodu nismo dali
Srdce, dušu i desnicu,
Krv i suze prolijevali?!
Ne zovi nas bijela vilo,
Zar iz krvi nije naše
Niklo novo šaro cvijeće,
Što ju za dom sinci daše?
Ostavismo našoj djeci
Slavu, da ih vijek potiče,
Vjeru, da ih stalne drži,
D a s e n i k a d n e u z m i č e !
Medju narod, u rod, vilo,
Skupi djecu oko sebe,
Ima diva i junaka,
Okrunit će, majko, tebe;
Samo, vilo, u rod mili!«
Kralj iz groba reče vili.

— — — — — — — — — — —

Opet prodje mnogo ljeta,
Jedne divne rujne zore
Zakliktala bijela vila
S Velebita puste gore,
Da se tresu puste gore,
Jekom ječi Jadran more.
Grobovi se pradjedova
Potresoše s njena zova.
Jer, što ono vila kliče,
Čudo, eno mrtve viče.
Najprvoga Gubca zove,
Tužnog kralja seljačkoga,
A za njime po jednoga
Mučenika hrvatskoga:
»—...Iz vašijeh suza, krvi,
Muke, patnje, boli, sreće,
Iznikli su sokolovi,
Koji nikad klonut ne će.
Ustanite, da slavimo,
Sad su meni u krioću,
Kao djeca sitna, mala,
Uz koljeno svomu otcu.
Nakon evo tisuć ljeta,
Kako umri Tomislave,
Rod hrvatski sav okupi
Stjepan Radić, umne glave.
R'ječ njegova zemljom trese,
Kao jeka groma ori,
Kao iskra str'jele ljute
Sva mu zemlja s r'ječi gori!...

Od štita je plug sakova,
A od koplja pero lako,
A od sablje kosu britku
I orudje svakojako«.

— — — — — — — — — — — —

Tvoj duh, Vodjo neumrli,
Nadmašuje graktaj vrana,
U sred zime Tvoja će se
Zeleniti rodna grana.
Ti se digni, siv' sokole,
Na krilima pod oblake,
Vidiš doma ti dušmane,
Vikni hrvatske seljake!
Ne daj pedlja zemlje naše,
Ne daj kapi našeg mora,
Za Tobom je rod hrvatski,
Sivi ptići Tvojih gora.
Čuje li se braće naše
Negdje jecaj u tudjini,
Vikni, digni morske zmaje,
Sokolove po planini.
Oj Radiću, mi ćemo Te
Do nebesa sl'jedit', stići,
Narasti će naša krila,
Sokolova, jer smo ptići.
Ti uzkrisi Domogoja,
Jadranskoga zmaja ljuta,
Doseći Te već ne može
Dušmanina ruka kruta...
Neumrli Mučeniče,
Duh Tvoj vječno neka bdije
Nad sudbinom roda svoga,
Za Tobom, što suze lije...
Za Tobom su svi Hrvati,
Za Tobom su svi seljaci.
Čujem duh Tvoj, koji zove:
»U boj ljuti, oj junaci!
Za slobodu roda svoga,
Za slobodu domovine
I naroda hrvatskoga,
Da nam novo sunce sine!«
Dični Vodjo, Učitelju,
Duh Tvoj vodi brod svog' roda
Kroz valove uzburkane!
Ne ostavljaj svog' naroda!
Preko krvi, suza, plača,
Šare puške, britka mača,
Hrvatski Ti rod naš vodi
K Miru, Slavi i Slobodi!

Iz mojih uspomena na velikoga Vodju i Učitelja.

Ima ih dosta, koji postanu poznati po tom, što dolaze u priliku, da govore u ime kojega velikoga naroda, ali ih je vrlo malo u svjetskoj povijesti, kroz koje mali narodi postaju u svijetu čuveni i veliki. Onaj, koji zauzima jedno od najuglednijih mjesta u tom malom broju nesumnjivo je naš bezsmrtni učitelj i vodja, Stjepan Radić.

Preselio se u vječnost 8. kolovoza na večer u 8 sati i 50 minuta, a već 9. kolovoza u jutro sva svjetska štampa pisala je o Stjepanu Radiću, sav svijet duševno se okretao oko Njega i Njegove nauke kao zemlja oko svoje osovine. Nikada u povijesti nije o hrvatskome narodu toliko pisano i govoreno, koliko toga dana, i nikada u povijesti o seljacima i njihovom značenju za budući razvitak čovječanstva nije toliko razmišljano, koliko toga dana. Toga dana je utvrdjeno, da se nikada nijedan veliki sin nijednoga malenog naroda nije tako visoko digao kao Stjepan Radić i utvrdjeno je, da se nikada ne će moći govoriti o seljačkom pokretu, kao novom faktoru svjetske civilizacije, a da se ne spomene ime Stjepana Radića.

Time je značaj Stjepana Radića prešao daleko granice medjunarodnog značaja i snage hrvatskoga naroda, ali je time istovremeno Stjepan Radić dokazao, da i mali narodi preko svojih genija mogu biti od najvećega značaja za čovječanstvo, dajući njegovomu razvitku nove pobude i novu snagu.

Nije mi namjera, da pišem o Stjepanu Radiću ,jer šta bi moglo jedno pokoljenje, a kamo li jedan čovjek, napisati i reći o Onom, o kom će pisati i govoriti vijekovi. U ostalom Bogovi i heroji ne žive u učenim razpravama, nego u legendama, a legende ne pišu pojedinci nego narodi. Ne će proći ni godina dana od smrti Stjepana Radića, a svako hrvatsko selo imat će o Njem svoju legendu i svaka će biti točna, jer svako selo ima pravo, da ima svoga Stjepana Radića, pošto je On svakomu selu jednako pripadao.

Ja sam dobio jednu masu pisama od seljaka i od seljanka iz svih krajeva Trojednice, bosanske i hercegovačke Hrvatske Vojvodine, Crne Gore i Macedonije. Čestitaju mi i zahvaljuju mi se na govoru, koji sam držao na sprovodu velikoga Vodje, ali svaki iztiče u pismu ponešto, što sam zaboravio reći. Da sam sve rekao, što oni žele, ja bih govorio ravno mjesec dana, i to mnogo da skratim ono, što bi oni željeli da kažem. Svi oni imaju svoga Stjepana Radića i željeli bi, da

svi govorimo samo o tom njihovom Radiću.

Jeste, Bogovi i heroji živе u legendama i zaludu se muče svi, koji hoće da ih obuhvate svojim razpravama. Zato ja i ne pokušavam da pišem o mom Vodji i Učitelju, nego hoću samo da iznesem nekoliko uspomena na Njega iz moga dnevnika.

Radić i djeca.

U mjesecima srpnju i kolovozu 1927. god. bijaše predizborna borba dostigla vrhunac. Stjepanu Radiću nije bilo potrebno od hrvatskoga seljačkoga naroda tražiti povjerenje, jer ga je već imao, ali je bilo potrebno odpor organizovanoga naroda protiv nasilja pojačati prisutstvom Stjepana Radića u narodu. Sama Njegova pojava u selima pretvarala je sela u neosvojive tvrdjave, podižući duh seljaka do visine vjere u nepobjedivost. Nikada u povijesti nijedan prorok nije sa većom snagom male pravio velikima, i nikada u povijesti ni jedan političar nije uspio tako pretvoriti politiku u sastavni dio cjelokupnoga narodnoga života i cjeline i pojedinaca, kao što je to uspio Stjepan Radić. Na Njegovim skupštinama nisu bili samo glasači, nego i žene i djeca. Na Njegove sborove nisu dolazili starješine familija i punoljetni članovi, nego cijele familije. On nije bio samo politički Vodja velikoga seljačkoga pokreta, nego istovremeno i učitelj seljačkog naroda, ne propuštajući ni jedan životni odnos, da za njega ne da upute i pouke. Zato su dolazili na sborove svi, i mužko i žensko, da Ga čuju, da nauče i dovodili djecu, da Ga vide i da Mu upamte lik.

Pratio sam Ga na Njegovom putu po Srijemu. Bijahu zakazane skupštine u Iloku od 9—11 sati, u Petrovaradinu u 2 sata poslije podne, a u Slankamenu u 6 sati — sve istoga dana. Od Iloka u Petrovaradin putovali smo automobilom obalom Dunava, podnožjem Fruške Gore. U Kamenici nas dočekaše pristaše Hrvatske Seljačke Stranke sa barjacima. Došli su svi: i mužko i žensko, i starci i djeca. Zaustaviše auto urnebesnim poklicima: Živio Radić!

— U Petrovaradinu nas čekaju, već smo zakasnili, dodjite tamo, da čujete predsjednika, rekoh ja.

— Mi ćemo odmah za vama na skupštinu, ali molimo g. predsjednika, da izadje iz auta, da ga vide naša djeca. Hoćemo, da mu upamte lik, odgovori mi starješina mjestne organizacije. Predsjednik izadje iz auta; opet se prolomi zrak od uzklika: Živio Radić! Propustiše djecu k predsjedniku i jedna sedmogodišnja djevojčica predade mu kitu cvijeća. Predsjednik poljubi malu i poče: »Poljubac, koji sam dao ovoj maloj plavokosoj glavici, on je i ljubav i blagoslov namijenjen svima vama, moja draga dječice. Sva djeca su mila i draga, a ako slušaju mamicu i taticu, onda su i dobra. Kad vi dorastete, djelo moje i vaših otaca bit će svršeno i vi ćete biti sretni. Neka Bog blagoslovi vas i naš rad za vaš slobodan, pošten i sretan život. Vama starijima hvala na dočeku i do vidjenja na skupštini! Sa uzklicima: Živio Radić! krenula je ogromna povorka kola i konjanika za našim autom na skupštinu.

— Na svim tvojim skupštinama, primijetih mu ja uzput, dovode djecu, ali prvi put sad doznadoh, zašto to rade.

— Ja sada razumjeh, zašto je Krist tražio, da puste djecu k njemu, odgovori mi Predsjednik i nastavi: Kada im budu kasnije moji apostoli tumačili moju nauku, lakše će ju razumjeti, kad mi znadu lik. Bit će im življa i oni će biti jači, jer će im davati snagu njihova veza sa mnom kroz moj lik. Zapamti Sekule, nema genija, na kom narod ne bi imao šta dopuniti. Narod je jedini savršen genij.

Radić o lavu i lisici.

Bijaše nastupio jedan od onih trenutaka, kada akciju političara sam sticaj prilika skloni izpred očiju šire javnosti u konferencije manjeg broja ličnosti ili čak u dogovore u četiri oka. Pokojni Predsjednik bijaše ličnost, oko koje se situacija okretala. Svi su k njemu dolazili, da od njega doznadu što više, i svaki pojedini sa namjerom, da dozna više nego ostali. On je svakome govorio podjednako i svakomu sve. Svaki je bio zadovoljan, što zna sve, a svi su bili nezadovoljni, što svi znadu jednako. Ljutili su se, što Radić ne će situaciju da zamuti i time im onemogućava dobar lov. Počeli su javno negodovati protiv Radića. Sa njim je nemoguće, govorili su, nije dovoljno pouzdan. I meni su se neki od njih sbog toga tužili na Predsjednika.

To mi je dalo povoda, da s njim govorim o toj stvari i da mu skrenem pažnju na prigovore, koji se čine takovom njegovom držanju.

— Ne baš od jednoga od najpametnijih, ali od vrlo krupnih ljudi, počeh ja, čuo sam krupne prigovore tvom sadašnjem držanju.

— U tome baš, prekide me odmah predsjednik, i leži nesreća naše države i našega naroda, što su u našoj državnoj politici najglupljі redovno i najkrupniji, a sad ti nastavi.

— Ti najkrupniji kažu, nastavih ja, da se s tobom ne može raditi. Žale se, da nijesi dovoljno pouzdan. Ne samo, da kažeš njima svakomu sve što znaš, nego i na javnost iznosiš sve. To, što oni govore, ne smatram ni ja važnim, ali ima nešto drugo, što hoću da ti kažem. Nije li to za nas nesgodno, da mi stalno igramo sa otvorenim kartama. Mi smo za njih sve otvorena knjiga, a oni oko nas stalno stežu obruč intriga, podvala i laži u tolikom stepenu, da mi svaka njihova riječ izgleda kao maska zavjere protiv nas, kao busija, u kojoj se skriva životna opasnost po nas. Mi o tom moramo voditi računa, ne samo ako hoćemo sa njima da vodimo politiku, nego u obće, ako hoćemo s njima da živimo. Ja te molim, da o tome razmisliš. Pošto me pažljivo saslušao, kao što je on to uvijek radio, nakon kratkog ćutanja poče: Dragi moj, ti imaš pravo i nemaš pravo. Imaš pravo u toliko, što si njih dobro upoznao, ali nemaš pravo, što ne vodiš računa o razlici izmedju lava i lisice. Jesi li kad čuo, da je lav lukav? Nikad. A zašto je lisica lukava? Zato, što je jedna od najslabijih životinja. Kad ne bi bile lisice lukave, njih bi nestalo. Za lava bi lukavstvo bilo nepotreban luksus i nedostojno oružje, a za lisicu je uslov za obstanak. Lisica se ne smije dati nadlukaviti od lava, ali lav ne smije voditi računa o lukavstvu lisice. To bi bila sramota za njegovu lavovsku snagu.

Nije drugčije ni medju ljudima. Niti oni mogu postati mi niti mi oni, niti lavu treba lukavstvo, niti lisica može biti bez njega. Njih dvoje mogu živjeti zajedno u istoj pustinji, ali ne i u zajedničkim čoporima. Je li ti sad jasno?

Sasvim, odgovorih, i predjosmo na drugi razgovor.

Radić o jugoslavenstvu.

Ljubomir Davidović, predsjednik srbijanske demokratske stranke, jednoga dana zaprepasti Seljačko-Demokratsku Koaliciju i cijelu našu javnost izjavom, da je sa Veljom Vukićevićem napravio »tvrdi grad«. Potonji srbijanski »Jugosloven« postade topdžija na tvrdjavi srbijanskoga hegemonizma! U isto vrijeme, kada je tražio od Radića, da ne govori sa Vukićevićem, on je sa ovim napravio »tvrdi grad«! Nevjerstvo, koje bi čak i na Balkanu težko uspjelo, da se pozove na sličan slučaj.

— Predsjedniče, šta kažeš na ovo, zapitah Radića.

— Ovo je vrlo dobro, odgovori mi on brzo. Srbijanci su izigrali i posljednju kartu prevare, podvale i laži. Velja Vukićević nam nije bio nikada opasan, ali ovoga magarca nijesmo mogli ukloniti s puta prije, nego što se sam uklonio. Magarca u lavskoj koži, onoga iz basne, nijesu mogli poznati prije, nego što je zanjakao, pa ni ovoga mnogi nijesu mogli poznati, dok nije sam poderao kožu jugoslovenstva, u koju se bio zamotao. Sad će i oslima biti jasno, da Srbijanci pod jugoslovenstvom razumiju svoju vladavinu nad nama ostalim južnim Slavenima.

Ti si vrlo dobro rekao, da je jugoslovenstvo državna misao. **Jugoslovenstvo znači nešto, samo ako se pod tim razumije državna zajednica južnih Slavena, zajednica slobodnih zemalja, čija se sloboda ojačava jedinstvom prema trećima. Prema trećima jedno, a unutra svak slobodan i gospodar u svome narodnome domu,** to je jugoslovenstvo. Čim prestane to biti, postaje samo geografska oznaka slavenskih naroda na jugu i ništa više. Tko god daje drugo značenje tomu pojmu, taj je ili varalica ili osel. Davidović je bio varalica i dobro je, što ga je nestalo.

U Zemunu, 12. rujna 1928.

*

Nakon 20. lipnja ja sam mnogo razmišljao o »tvrdome gradu« Lj. Davidovića i V. Vukićevića. Da li nije već u temelje toga grada bio uzidan i 20. lipanj?

Dr. Sekula Drljević,
narodni zastupnik.

Naš Božić.

Nemojte si nikako misliti, da Vam ovo opisujem s veseljem, jer mi rana u srdcu od neizmjerne tuge ne samo da nije zacijelila, nego ja osjećam, da mi je čim dalje tim dublja, šira i bolnija. Zato Vam i ovo pišem više suzama nego tintom, no svejedno moram da se svladavam, pa da Vam prikažem barem onoliko, koliko mi moje nespretno pero može da opiše sve one čari i radosti našega intimnoga Božića.

Koliko se mogu sjetiti na sve ove naše radostne blagdane, koje smo skupa proživjeli, bio je to jedini dan u godini, kad se nije nikada kod nas radilo, naime pisalo, i osim toga na ovaj dan nije se držala nikada skupština niti sastanci, te je to bio jedini čitavi dan, koji je bio posvećen počinku, obitelji i veselju. Taj dan se djeca nisu smjela ni krivo pogledati, a kamo li posvaditi, — to u ostalom niti inače nisu smjela u prisutnosti otca — radi kakve igračke ili kolača — te je »tatić« — kako su ga djeca zvala — odmah djeci zamjerao, kako mu kvare i takav veliki svetak.

Prvi naš Božić sproveli smo u najvećoj bijedi i siromaštvu, te nismo imali baš nigdje ništa, a skoro bi rekla nikoga, jer su se bili od moga neprežaljenoga druga odvratili i ti rijedki njegovi prijatelji radi njegove ženitbe. Mi smo se bili nakon kratkoga vremena putovanja privremeno nastanili u Trebarjevu kod mladje sestre Kateka. No Trebarjevo je prije toga bilo prepatilo četiri poplave zaredice, svako proljeće i svaku jesen, te su te godine i naši gostitelji bili u največoj bijedi, pa smo sproveli naš prvi Božić samo o kruhu. Istom kašnje sam mogla pojmiti, koliko je njegova blaga duša radi toga trpjela, što mi nije mogao pružiti na prvi naš zajednički Božić boljega zalogaja. No ja mogu reći, da sam ovo siromaštvo s njime dragovoljno proživjela, jer žalibože nije se mogla u nama niti porodit zavist, jer nas je ta velika bijeda okruživala sa svih strana, tako, da smo se njoj bili sasma prilagodili.

Drugi naš Božić u Pragu, treći u Zemunu i četvrti u Končanici kraj Daruvara, sakriti su mi sasma velom zaboravi, jer nismo onda bili »na svojem«, da bi se mogli božićni običaji razvijati, a i za to, jer su bila još naša djeca mala, a siromaštvo prilično. Zato peti naš Božić ne mogu zaboraviti, jer taj je bio silno politički obojadisan, bio je to prvi Božić, koji smo preživjeli razstavljeno, makar su nam duše baš na te blagdane bile više sjedinjene no ikada. To je bilo 1902., kad su bile početkom rujna one velike

protusrbske demonstracije, a moj premili drug izložio za Srbe ne samo svoju slobodu, nego i svoj život, da odvrati demonstrante od daljnjih napadaja na njih. Zato je odsjedio u zatvoru gotovo pet mjeseci. U ono vrijeme su bili Srbi jako omraženi u samom Zagrebu, ne znam, je li više medju inteligencijom ili medju pukom. Sam pokojni brat Njegov, Dr. Ante Radić, silno Mu je onda zamjerao, što je ustao na obranu Srba, te je pače ogorčeno izjavio, neka nigdje ne govori, da mu je On brat.

One godine slavili smo Božić istom 25. siječnja, kad je moj dragi »reštant« svoju kaznu odsjedio, te je pušten na slobodu. Božično drvce je ostalo do onda netaknuto i za nas je taj dan bilo pravo Božično veselje, pjevanje svih uobičajenih Božićnih pjesama uz svirku Njegovoga omiljeloga brača.

No prave karakteristične Božićne blagdane sproveli smo istom onda, kad smo se preselili u svoju kućicu u Medjašnoj ulici. Kako je prije dvadesetpet godina bila ova ulica na pravoj pravcatoj periferiji grada, volio je naš tatić, da prenese svoje uspomene i svoje običaje sa svoga rodnoga sela Trebarjeva u svoju dragu intimnu kućicu. No nikada nije imao vremena, da se prije pobrine za slamu, koja se redovito na Badnjak prostirala u jednoj sobi. Ja sam bila taj dan silno zaokupljena kolačima, jaslicama i Božićnim drvcem, a naš tatić si je taj dan čitao kao obično, dok se nije smračilo, da ne bi gubio skupocjenoga za Njega dnevnoga svjetla. Onda istom otišao bi tražiti slamu. Kad je slama bila u kuću donešena, onda ju je tatić sam nosio uz veselu Božićnu pjesmu: »Narodil nam se« u sobu. Najviše sam Mu se zamjerila, ako sam nešto trebala u sobi, te prije zapalila svijetlo, nego je došla slama u sobu. Kad je bila slama u sobi, bio je naš tatić sretan. Zadubio se u svoje uspomene iz djetinjstva, te uživao punim gutljajima zadovoljstva i obitelske sreće. Ta spremao je na ovo veselje djecu već cijeli advent, te je dnevno u nastalom sumraku svirao na tamburu, i s dječicom pjevao sve Božićne pjesme tako, da su djeca sa četiri, pet godina, znala na pamet sve Božićne pjesme. A razpored Njegovih Božićnih pjesama nije bio malen. Dakako da su i djeca uživala u tom, što su se mogla valjati po slami, pa im je tako veselo prolazilo vrijeme, te nisu ni opazili, da je večera malo zakasnila.

Kad smo došli za stol, najprije smo se svečano pomolili i onda posjedali na svoja mjesta. Poslije večere razdijelila sam djeci darove, koje im je »Isusek donio« u drugoj sobi, a i naš dragi tatić, ako mu nisam spomenula, što je On dobio, pitao je, što je Njemu »Isus donio«. Bila bi Ga jako razžalostila, da se Njega nisam sjetila kojim praktičnim darom, košuljama, ovratnicima i slično. Onda makar svoj dar pravo ni ne pogledavši, počeo je uz brač na novo pjevati sve Božićne pjesme, na što su slijedile domoljubne i narodne pjesme. Ja makar strašno umorna od kuhanja, morala sam mu veselje napraviti, pa dočekati s kakvom pečenkom ili šunkom polnoć. Kad je bio ovako zadovoljan, svaki naš zalogaj zasladio bi nam s kojom dosjetkom, uspomenom ili djeci narodnom pripovjedkom.

Na Božić, kad je već Božićno drvce bilo sasma svršeno, jer nisam ga ni s djecom stigla uvijek napraviti na Badnjak, — jer smo od god. 1910. imali knjižaru, gdje smo ja i djeca bili zaposleni čak do sedme ure — bio je upravo dirljivi pogled, kako su ta drobna dječica obilazila krugom oko drvca, te uz tatičinu svirku i pjevanje pjevala, svojim nježnim glasićima Božićne pjesme. A predobri naš tatić bi od veselja upravo sjao, kad bi planula svojim sjajnim svjetlom koja magnesijeva čarobna svijećica. Kad bi ju tko zapalio, taj čas bi počeo na novo pjevati sa najvećim upravo dječjim veseljem: »Oj, kakva to svjetlost, kom Betlem gori ...«

Ovako smo pjevali Božićne pjesme skoro svaki dan, kad nismo bili inače na večer zaposleni čak do blagdana Sveta Tri kralja, kad smo s bora skidali sladkiše i nakit. Ali Božićne pjesme bi se često kod nas orile još dalje, jer su bile tako blize i mile ovomu velikomu duhu, te mi se činilo, da spaja svoju pjesmu sa oduševljenom narodnom crkvenom pjesmom, pa da čuje ovaj velebni sklad Božićnih pjesama čitavoga naroda.

Božić se nam opet bliži, ali Njega nema više medju nama. S Njime je otišlo za mene sve Božično veselje i u obće svaka radost života. No uza sve to vjerujem čvrsto, da Njegov duh lebdi nad nama i očekuje ne samo požrtvovni rad, odvažnost i uztrajnost od svih svojih sljedbenika, nego i skoro Rodjenje Slobode hrvatskoga naroda, naš budući novi politički Božić.

Da budemo dostojni ovakvoga Božića, neka nam ne bude težka nijedna žrtva.

U Zagrebu, mjeseca rujna 1928.

Marija Radićeva.

I venci su pokrili hume...

Ceste za luge su zginule
I tiho su šeptale šume,
Žalostno se vrbe zvinule
I krošne su pokrile hume...

Čudni su šepti zadrhtali
Z gospodskih hižah vu sela,
Žuhki su biseri cureli
S trdoga selačkog čela.

Kak ob Sih Svetih je bilo
Ob dvanajsti vuri po noći,
Nad selo se nekaj nadvilo,
Kaj zaprti ni dalo oči:

Zabrenčali zvoni su stari
Vu varoši, gdi su Hrvati,
Pri Sveti ih čut bilo Klari,
I saka je plakala mati...

Strašni se glasi razlegali
Z gospodskih hižah vu sela,
Vu črno se zemla zavila
I nigdar vre nebu vesela...

Prebudila varoš se vnoga,
I saka su škripala vrata,
Od jenoga kraja do drugoga
Krič je išel Hrvata:

»Od nebratske sekire muške
Je zrušena hrvatska Lipa,
Srbijanske klete od puške,
Vubit je Otec naš Stipa«.

Žalostno glediju selaki
I vsakom se oko zažari,
A v lugih crvenimi maki
Gruda hrvatska krvari...

Ceste za luge su zginule
I tiho su šeptale šume,
Žalostno vrbe se zvinule
I venci su pokrili hume.

U Zagrebu, mjeseca listopada 1928.

Ivan Hreljanović.

Majci Mariji.

Tuga Tvoja velika je,
Mila majko naša,
Ta gorka je i pregorka
Sudjena Ti čaša,
Koja Ti je dosudjena
Za spas roda i plemena...

Milijuni djece Tvoje
Plaču, majko, s Tobom,
Nad pepelom posvećenim
I još svježim grobom
Tvoga muža, našeg Otca,
Za slobodu, pravo borca

On će mrtav da dovrši
Djela započeta,
I tad će se uvjeriti
Ta rulja prokleta,
Da naš Otac mrtav nije,
Jer Duh Njegov s nama žije.

Majko, Tebi poručuju
Hercegove zemlje djeca,
Čija duša kô i Tvoja
Za gubitkom Otca jeca:
Umiri se, stisni rane ,
Bolji danak dok ne svane...

Ako bi Ti uztrebala
U životu pomoć naša,
Zovi majko, ne očajaj,
Dok najgorča bude čaša,
Tvoja će je djeca piti —
Tebe ne će ostaviti...

Još Te jednoć pozdravljamo
I ljubimo mile ruke,
Koje su no za naš odgoj
Pretrpile dosta muke —
Nek' Te jača Bože sveti...
Narod će da Ga osveti!...

U Širokom Brijegu, (Hercegovina), mjeseca rujna 1928.

Rudolf Milković,
seljak.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Osamljen.

Čudna neka bol se svija
oko srdca, oko duše,
da mi drhće t'jelo c'jelo,
kô kad poljem vihor puše
topoline lomeć grane,
tako bol mi srdce c'jepa,
trpi, gine, vene, sane
u pustinji, u samoći,
druga nema ni pomoći.
Srećo huda, srećo sl'jepa,
dê se malo k meni svrati,
raja moga mi ne krati!...

Pusto polje, kraju pusti!
Tobom gledat mi se grusti..
Bolno srdce, dê ne žudi
pritisnut' je na svê grudi!
Daleko je milje tvoje,
daleko je srdce, koje
tebe râni, tebe krepi
nadom, da će danci l'jepi
sreće nove skoro sjati.
Plodove ćeš tada brati
svog' uzdanja, čvrste nade.
Vjerno srdce čekat' znade.

V'jeme kruto, nesmiljeno,
koliko sam tebe puta —
grleć' zlato, sreću svoju —
zaklinjao, molio te:
»Stani malo, dê ne leti,
ne trgaj me mome milju.
Dosta rano svome cilju
ti ćeš stići«. Ali htjeti,
da se smili studen kamen,
da iz leda žarki plamen
plane. Ti, za molbe, vaje,
vr'jeme kruto i ne haje.

Sad te molim: »Deđ' se žuri,
kad iz rane krv već curi,
daj što prije ustavi je!«
A ti? Stojiš, pa me gledaš,
mom vapaju k sebi ne daš!
Dobro, dobro, al' upamti,
da je nada moja jača
od uzdahâ i od plača.
Uztraj samo u svom radu,
većaj boli, slabi nadu!
Kad ćeš mislit', da me svlada,
najdalje ću bit' od pada...

Jer u za me ti si, Bože,
u tebe se naći može
ranjenome srdcu l'jeka.
Sudbo kruta, sudbo pr'jeka,
ti si jaka, Bog je ječi,
idi s puta, dê ne tlači
prebolnoga srdca više.
Za nju samo dušá diše,
za nju samo srdce bije,
za nju živi, za nju mrije,
bez nje bolje da ga nije.

Srdce, dušo, milje moje,
dodji, dodji, da na svoje
pritisnem te grudi žarke.
Zrake sunca drugim jarke
bez tebe mi srdce lede.
Za me oči već ne vr'jede,
ljetne noći bajni čari,
kad već srdca mi ne žari
cjelov tvojih mednih usta.
Duša mračna, nujna, pusta,
u očaj bi možda pala,
al' je spomen čuvat znala.

Uspomeno sretnih dana!
Ti mi novih daješ rana,
ali uz to stare l'ječiš,
jer ti boli premah pr'ječiš,
ljuljajuć u slatke snove
dušu. Dajuć' nade nove
sreće bolje, sreće trajne.
Zlatne kule, kule sjajne,
da l' ćete se vi razplinut',
poput sanka mi uminut',
il' uz raj moj da se vrati
dan slobode rodu zlati?!

Trebarjevo, dne 17. VII. (od 12 do 2 sata poslije podne), 1888.

Stjepan Radić.

Pribijte ih!

Zar do gola da nas svuku,
Na križ svežu ruke,
Da trpimo sve u mûku,
Da smo lutke pûke?

Je li Zagreb jošte duša
Slovjenskoga juga,
Je l' na tmastom našem nebu
Jošte sjajna pruga?

Je li jošte srdce zdravo
Hrvatskoga roda,
Ima l' u njem zaklon pravo
Ognjište, sloboda?

Ljubiti sad, na što doslije
Pljuvat nijesmo htjeli,
Zar su to Hrvati slavni,
To Hrvati smjeli?

Trbuha rad hulja gleda
Izdat' milijune,
Hulja do tog' ništa ne da,
Što ga narod kune.

Silničke zar biče lizat'
Pošten čovjek smije,
Kô crv prahom robski gmizat,
Zar to podlost nije?

Zagreb, 28. V. 1889.

Stjepan Radić.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Pak da ne strepim!...

Tko li mi riječce zanosne sluša,
Tko li se radom proslavit traži,
Tko led tudjinstva probiti kuša,
Kome još spomen uzora važi,
Kome na dušu da se prilijepim,
Pak da ne strepim! . . . .

Koja od žena naših prvaka
Hrvatski ćuti, hrvatski sbori,
Svijestnih li gdje je glas učenjaka,
Sramotni tko li ugovor stvori?
Kamo da gledam, da se okrijepim,
Pak da ne strepim . . . .

Hrvatski narod bijeda je gola,
Raztrgan ovdje, gdje tudjin ga mrvi,
Ne paše više jednoga stola
I po pet loza ko jedne krvi.
Vremenom za tim blaženim hlepim,
Sad da ne strepim? . . . .

Vrhom se puni vrč naših muka,
Tudjin nas truje, oni nas kolju,
Ime već brišu onoga puka,
Vječnost kom lovorik dâ na svom polju.
Vapije pravda al' gluhim i slijepim,
Pak da ne strepim? . . . .

U Trebarjevu, 19. ožujka 1891. od 10 i pol do 11 i četvrt.

Stjepan Radić.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Dokle će tako?

Nestaje sunca posl'jednjeg' traka,
zapad pliva u krvi.
Spušta se pramen prvoga mraka.
Silna svjetina vrvi
gore, gdje se diže
sveti krsta sťjeg.
Čini se, da siže
do oblaka br'jeg . . .
A na krstu zraka zatrepti . . . zasine . . .
uzdrhće . . . preleti . . . blistne — i umine.

Osamljena crkva danas živa bila,
svoj god si slavila častni.
Urešena v'jencim' ko gizdava vila
gledaše narod taj krasni,
narod mladi, živi,
ali robstvom spet,
koj' — kô soko sivi —
za slobodu mr'jet'
hotio bi, mogô, pa gle, Bože mili,
sam si skovô lance, u kojima cvili.

Razlazi se ljudstvo. Domu svome svaki
da ode, spremat' se stane.
Gle, tamo stoji čovjek, ko stražar kaki.
Rijedko se miče, gane
samo kadkada glavom
hvaleći za dar.
Na jednom sa stravom
začujem: »Da bar
pô toga sv'jeta podavi crna kuga,
ne bi mene trlo siromaštvo, tuga!« . . .

Idem kući, misleć, što čuh malo prije,
kako se čovjek veseli
nesreći tudjoj, kako pomislit' smije,
kako može da želi
nesreću svom bratu,
svom bližnjemu grob.
Oh! Kako često zlatu
čovjek postane rob!
I žalostan išo sam kući, što tako
čast svoju sgazi čovjek vrlo lako . . .

Kad me na jednom prene iz tih misli
čvrst stupaj. Tko je bio?
Da su me gvozdenim kl'ještima tad stisli,
vrisnuti ne bih vam htio.
Sl'jepac onaj, Bože,
što no kleo sv'jet,
vidi! Oh! Zar može
taki biti smet!
Zar ti siromaštvo tako dušu c'jepa,
da sam sebe gradiš nevoljna i sl'jepa? . . .

Nov mi se kamen na dušu bolnu svali.
Domovina uv'jek da plače!
Da li su se gazit' djedovi nam dali?
Da zdravi ljudi prosjače!
Dokle će da snosi
Hrvat tudji bič,
dokle će da prosi
uz očajni krič?!
Dokle tako Hrvat uz svezane oči
htjet' će suhu koru da suzama moči?!

Braćo, tužna braćo, ne budite sl'jepi,
sokolov kad' imate vid!
Oh, kako će zlotvor vaš tad da zastrepi,
kad maču naoštrite brid!
Otvorite oči,
da umine san,
sl'jepci bô ne znadu,
što je b'jeli dan.
Najdivnije, čovjek šta može da gleda,
jeste, kad se narod ujarmiti ne da!

Dokle ćete tako, junački vi sini,
i robovat' sl'jepi i klet'?
Dokle ćete tako ostati u tmini
i tudjinski zvati se smet?
Ustanite sade,
raztjerajte noć,
krvnik neka pade,
mora zora doć!
Il' kanite čekat', dok nas robstvo smrvi,
dok nam ne će biti poroda ni krvi?!...

Sisak, 15. VIII. 1888.

Stjepan Radić.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Zar nema nade?

Sa sviju strana oblak se diže
crn, kao paklena noć,
jedan uz drugog redom se niže,
kô da će vojevat' poć,
pa eno zastrijeti
i onaj sunašca trak,
da svuda zavlada mrak.

I huknu bura, zatutnje gromi,
ko vrazi da vitlaju ples.
I tresnu str'jela. Već gore domi,
a plamen žari ko b'jes,
a guta ko pakleni jaz.
Uzaludan bio bi trud
ustavljati nemani put.

Sve jače b'jesna bura fijuče,
zaurla, zagrmi grom,
tmasti se oblak na tmastiji vuče,
a ta grozota u svom
ne jenja b'jesu, da strah
obuzme zemaljski prah,
čovjeka, sapne mu dah.

Tko da odgrne koprenu tmine,
ugasi plamena žar?
Kada će opet sunce da sine?
I silne bure te huj
tko će tu ustavit' moć?
»Ah! vječna biti će noć«.
Tako reko bi čovjek.

Pa ipak nitko ne rekne tako,
nikog ne tišti taj trh.
Za noćju danak da sviće, svatko
znade i znati će v'jek.
Po kiši sunca da sjaj
dolazi, boli da l'jek
i patnje nalaze kraj.

Sunce samo slobode nam kada
krvnika zastire mač,
kada robstva tmina na nas pada,
lelek se ori i plač,
izdaje kada nam rob
postane narod cijel' —
da nade nema ko grob.

Ko da se nikada vidjelo nije
robstva gaziti trag
i kako isti onaj bič bije
onog', koj' je ko vrag
b'jesnio njime i krv
sisao rodu, — da strv
i tigra raztoči crv.

Nije mi težko tako, moj rode,
što robstva krije te mrak,
kako mi srdce c'jepa slobode,
što nadu satre ti vrag.
Do v'jeka da, lave moj,
na krvnika svoga mig
robstva mećeš si žig.

Zagreb, 20. VIII. 1888.

Stjepan Radić.

Ne čekajmo!

Vr'jeme leti vihra brže,
Brže munje, bez obzira,
Ruši, diže i obara,
Gradi, stvara i razara,
Za sustale i ne haje,
Nosi jade, sreću, vaje,
Kom' otrova, kome l'jeka,
Siplje, leti i ne čeka.

Mi stojimo zaostali,
Mi stojimo razcjepkani,
Vr'jeme puni čašu jada,
Podsijeca koren nada,
S podsmjehom nam čemer nudi,
Truje dušu, srdce, grudi,
Sve nam ote, sve razori,
A ništa nam još ne stvori.

Zar je zbilja volja neba,
Da u tmini bit' nam treba?
Prenimo se! Znanja sila
Dići će nas poput krila,
Stignut ćemo vr'jeme kruto!
Oružje pak naše ljuto,
Kojim ćemo s njim se borit',
Bit' će značaj tvrd, nesorit!

Ne čekajmo! Dni su skupi!
Svakim časom sv'jest se tupi,
Svaki tren je lanac kruči!
Ne čekajmo, jer će puči
Vrat pod trhom robstva sramna!
Nastat' će nam nojca tamna,
Crnja, Bože, nego prije,
Da nas za v'jek obavije!

Za v'jek! Za v'jek! Al' ne! Ne će,
Dok se nebom mjesec šeće,
Listnatijeh dok je grana,
Dok je zore, sunca, dana,
I slovjenske bit' će nade.
Ne čekajmo! Drugi rade!
Rad'mo i mi mačem, perom,
Al' i s pravdom, s čistom vjerom!

Zagreb, 24. IV. 1888.

Stjepan Radić.

Imel bo jasne dneve narod moj!

Pomozi sam si, Božji glas nam grmi,
Ta razum imaš, po njem k sreći strmi!
Hrvate, buš li milost lih zazival,
Ko jaz v gomili črni bom počival...

Ja za sobom ne imam mnogo ljeta,
Ja izpio još nijesam do dna čaše,
Al' vidim, tromost da je kriva kleta,
Da još se rane ne cijele naše.

Daj samo cvili, narode, i suzi,
Do zemlje glavu spusti, robski puzi,
Te mrvice poberi mučke, smjerno
I dalje služi ponizno i vjerno.

Još dugo možda ne ću bit' svjedokom
Sramote tvoje, patniče ti moj,
Kad smirim se na ležaju dubokom
I zelen mah poraste nad menoj...

Ja ništa nemam, zar mi išta treba,
Kad pripravan sam na života bijede,
Kad nisam prvi, kom' bez kore hljeba,
Na smrtnoj uri bolne usne blijede.

Pa ipak želim blaga i imutka,
Kad gledam gole tolike sirote,
Zaželim vlasti pozlaćena prutka,
Kad vidim podle izdajničke skote!

No nije l' blago i moj život mladi?
Ja, za te, rode, ne budem ga skrival,
I u tom duh moj, da za tebe radi,
Veselih časov srećo bo užival.

Pa ako čovjek ima iskru Boga,
I ako nije samo sjena puka,
Jur netko će se dočekati toga,
Kad Hrvat ne će patit' s takih muka.

Nad svijetom cijelim svod se plavi vije,
S nebesa ljubav nad sav svemir vije,
Sva priroda se tisućkrat ponavlja,
A Hrvat da slobodu zaboravlja?!

Oj ne! Ja vidim one srećne trene,
Kad svi će grmjet' dušmaninu: Stoj!
Kad čitav narod s mrtvila se prene,
Imel bo jasne dneve narod moj!

Vi, vodje pučki, ne dajte se smesti,
Na strani prava svaki krepko stoj,
Jer tek kad svuda ljudstvo se osvijesti,
Imel bo jasne dneve narod moj!

Izpjevano na putovanju kroz Sloveniju u Novoj Štifti, dne 11. kolovoza 1888. (od 8 i pol do 9 i četvrt sati na večer).

Stjepan Radić.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Uzkrs.

Trostruki led je rijeke okivo
Daveći kruto slobodne vale,
Pod snijegom svaki život je snivo
Silna od duba do travke male,
Ali žar luči s plavetne vîsi
Ledove probi, život uzkrisi.

Zemlja visoko grobove krije,
Studeni kami tište ju niže,
U grobu smrtna tama se vije,
Mrakom tek crvić po koji gmiže . . .
Ipak glas moćni s nebeske vîsi
Prah u tjelesa će da uzkrisi.

Tiranska sila mîslim čak vlada,
Zlato i časti izdaje stvara,
Gospodske ruke plaše se rada,
Ponosa nema, gdje bijeda hara.
Ipak će zublja s prosvjetne vîsi
Rodu i našem svijest da uzkrisi.

18. ožujka 1891. u 11 i pol do 12 sati na večer.

Stjepan Radić.

Iz Predsjednikove književne ostavštine:

Kraj kolijevke.

(Iz sbirke „Hrvatskoj obitelji")

Još visoko sunce stoji,
Noći se ne boji;
Daleko su mreže mraka
I tmina opaka.
Gle, u sjeni eno mati
Sladke čase trati,
Na san nuna čedo svoje
I uza-nj si poje:

Mala plavokosa glavo,
Ravno mi se drži!
Ma ti cio svijet tko davo,
Mislima ne trži.
Nikad osnove ne rodi
Protivne slobodi!
Silnici se uma boje —
Jarko sunce moje.

Milo moje oko plavo
Ne boj mi se tmine!
Nikad, sinko, moj ne spavo,
Dok se drugi kine.
Ti u čelo svakom gledi,
Odvažnost ti vrijedi.
Hrđe se junaka boje —
Drago ranče moje.

Lijepa moja usta rujna,
Kanite se laži;
Riječ vam mudra i olujna
Samo pravo traži.
Pomoz', sine jednom s puka
Skinut breme muka;
Ne zašuti makar strado —
Sladka moja nado!

Nježna moja ruko mala,
Snažna mi narasla;
Knjigom svijesti rodu dala,
Prosvjetom ga spasla.
Perom sili izbij mače,
S kojih narod plače!
Ona strepi s taka boja —
Živa željo moja.

A ti mala grudi puna
Čuvaj Ljubav svetu;
Ona ti je Bogu kruna,
Melem tomu svijetu.
Nek ti vodi svako djelo,
Nek ti vedri čelo:
Samoživci nje se boje —
Milovanje moje.

Boga nikad ne pohuli,
Bjež' od sramna pira;
Da ostanci moji truli
Mogu imat mira.
Kad te roblje mraka sleti,
Ti se majke sjeti!
Na taj glas se vrazi znoje,
Vjeruj, čedo moje.

Vjeruj, vjeruj, sine mili,
Vjeruj, dok ti prudi,
Dok još nikog ne ucvili,
Dok si čistih grudi.
Vjeruj, vjeruj — iz daleka
Težki boj te čeka;
Ali Bog je snaga tvoja,
Sladka nado moja.

U Zagrebu, godine 1888.

Stjepan Radić.

Tri seljačke pjesme budilice.

Još Hrvatska nije pala...

Još Hrvatska nije pala,
Dok je seljak živ,
Sada istom bude cvala,
Kad ustaje div:
Gle, već evo glavu diže
Seljak gorostas,
Daleko mu ruka siže,
A još dalje glas:
Hura svuda ori,
Seljak se za pravo bori,
Hura svuda ori,
Sad seljačtvo govori.

Seljak slaže slogu svetu,
Sveti joj je cilj:
Rušit silu, laž prokletu
Sad i sveudilj;
Puška obraz ljudski kalja,
Top je robstva znak,
Plug i knjiga, to ti valja,
Po tom si junak.
Hura svuda ori,
Seljak pravi život tvori,
Hura svuda ori,
Sada narod govori.

Čujte gospodo hrvatska,
Čujte gradjani,
Radnička ti vojsko bratska
Zvana »crveni«:
Seljak zemlju preorava,
Hrani cijeli svijet,
Ne date li njeg'vih prava,
Sam će ih uzet.
Hura svuda ori,
Seljak se za pravo bori,
Hura svuda ori,
Sad seljačtvo govori.

Mi smo ti seljačkoga...

Mi smo ti, seljačkoga
Djeca koljena,
Tamo još od onoga
Rajskog vremena.
A na svijetu važnijeg
Nema rada od našeg,
Nema ti bez orača
Kruha, kolača.

Naši tvrdi žuljevi
Hrane cijeli svijet,
Naši bujni usjevi
Najljepši su cvijet.
Mi seljaci dajemo
Svakom', čim ustanemo.
Da li itko išta nam?
Bog jedini sam.

Za to složno u kolo
Sloge seljačke,
Ne u klubko oholo
Sile gospodske.
Svoju zemlju orimo,
Nasilje oborimo,
Pred Bogom se prignimo,
Narod dignimo!

Pune čaše, bistre glave

Pune čaše, bistre glave,
Zdravice sad čujte prave:
Živio u pravu svom
Slobodni seljački dom!

I u domu majka stara,
Koja djeci raj otvara,
Koja nosi blagoslov
Pod seljački svaki krov.

Živila i sva družina
I kad nema rujna vina,
Ne znala za svađu, grijeh,
Već za ljubav, radost, smijeh.

Gospodara Bog poživi,
Koji nevina ne krivi
I ne sudi pravedna,
A pouči svim, što zna.

Bog mu dao dar najveći
Sve u horu baš doseći,
Veselje provoditi,
Duši tim ne škoditi.

Još će milost Bog mu dati
Porod mnogi dočekati,
Da mu djeca, unučad,
Budu radost a ne jad.

Sad za djevojačke vijence
I za njihove mladence,
Za sav trudni ženski rod
I za srca sladki plod.

Još nek prate naše želje
Susjede i prijatelje,
Cijeli rod i kumove
I poštene ljude sve.

I za školane Hrvate,
Da k seljačtvu se obrate,
Njegvo pravo priznaju,
Nikad ga ne izdaju.

Bože živi sve Slavene,
Da iz svoje uspomene
Brišu svakoj mržnji trag,
Brat da bratu bude drag.

Da Slavenstvo sad seljaka
Prizna i još učenjaka,
Da uzvisi pero, plug
I da sljubi sjever, jug.

Bože daj, da čovječanstvo
Spozna svoje dostojanstvo,
Da ukine ratni pir
I uvede vječni mir.

Izpjevano u uzama sudbenoga stola u Zagrebu godine 1920.

Stjepan Radić.

Tebe, Bože, hvalimo!

Tebe, Bože, hvalimo,
Pravednoga Otca svog,
Kao tamjan palimo
Ljubav srdca zahvalnog:
Ti slobodu nama daj
I učini sili kraj!

Čovjeka si stvorio,
Zemlju da obradjuje,
Zavist si oborio,
Ljubav da prevladjuje.
Daj usliši majčin plač
I obori pušku, mač!

Sjajnih zvijezda milijun
Svemoći je Tvoje znak,
Žive vjere uvijek pun
Hrvatski je seljak jak
Svaku silu slomiti,
Pravicu udomiti.

Gradovi već davno svi
Služe zlatnom teletu,
Gruboj sili robovi,
Gaze vjeru, istinu.
Samo još seljački rod
Čuva vjere dar i plod.

Tebe, Bože, hvalimo,
Svemožnoga Stvorca svog,
Kao tamjan palimo
Ljubav srdca zahvalnog:
Ti slobodu nama daj
I učini sili kraj!

Tebe, Bože, slavimo
U srdcu se radujuć,
Tebi, Otče, hvalimo
Iz sve duše pjevajuć:
Pravedan si, Bože naš,
Pogaziti nas ne daš.

Izpjevano u Zagrebu, godine 1922.

Stjepan Radić.

Božićna seljačka pjesma.

Rodio nam se sin Djevice,
Da odkupi naše krivice.
Nebo je u sjaju, čuj andjela glas:
Slavu Bogu daju, rodio se Spas.

Prvi pastiri, rod seljački,
Čuše s nebesa pjev andjelski.
Nebo je u sjaju, i t. d.

Andjel im veli ić' u Betlehem,
Gdjeno je čudo s Božjim djeteščem.

Svako pastirče dar nosi, gle,
Sira i mlijeka, bijelo janješce.

Čudesna zvijezda tri mudraca
Vodi u Betlem, sve do jaslica.

Ta tri vladara u znanosti
Daruju zlato, tamjan, pomasti.

Za njega bješe kamenovan
Mučenik prvi sveti Stjepan.

Oholi Irud, židovski kralj,
Pobi za Nj' djecu, u šir i dalj.

Apostol Ivan, evangjelist
Ljubimac moj si, — reče mu Krist.

Biskup je Toma i mučenik,
Veliki i sveti Božji ugodnik.

Silvestar papa, godine kraj,
Zdravlje i sreću svima Bog daj.

Daj nam Bog zdravlje, veselje, mir,
Po cijelom svijetu u dalj i u šir.

Duševne oči, Bože, svim' daj,
Slobodu ovdje, a tamo raj.

Izpjevano u Zagrebu, godine 1922.

Stjepan Radić

Hrvatska Narodna Molitva.

Bože čuvaj i prosvijetli
Seljački naš rod i dom,
Tvojim duhom da poleti
K novom doba čovječnom!

Našim majkam, ženam, djeci,
Ti slobodu, pravo steci,
Svemogući Bože daj
Svakom ratu nek' je kraj.

Stjepan Radić.

To je poslijednja Predsjednikova pjesma, spjevana prigodom Njegovoga boravka u hrvatskom Primorju na Rabu, mjeseca svibnja 1928.

Proročanski govor
Predsjednika Stjepana Radića na noćnoj historijskoj i sudbonosnoj sjednici Narodnoga Vijeća dne 24. studena 1918.

Gospodo!

Kako vidite, ovdje nema ni slušateljstva na galerijama, ni stenografa, dapače ni voditelja zapisnika. Jasno je dakle, da ne ću govoriti sbog vanjskoga efekta (uspjeha), kako bi se inače moglo misliti. Moram odmah reći i to, da se ne nadam, da ću vas odvratiti od ovoga predloga i nagovoriti, da prihvatite moj predlog. Ja se u tom posvema slažem sa zastupnikom Hrvojem, koji je kazao, da zna unapred, da vama razlaže uzalud. Govorim dakle zato, da izvršim svoju dužnost i da se poslužim svojim pravom, a i zato, da pokucam na vašu savjest, da nemate kasnije izgovora, da vam nitko nije pokazao ponora, u koji hoćete da strovalite sav naš narod, a napose narod hrvatski.

Gospodo!

Ovdje se već izredao priličan broj govornika. I gle, svi su govorili — osim zastupnika Hrvoja — kao da ovo nije dvorana hrvatskoga državnoga sabora, kao da ovo nije ono hrvatsko branilište, a ja velim i svetište, iz kojega se stoljećima toliko puta čula odvažna i mudra riječ na obranu pravice i prava, za bolju budućnost hrvatskoga naroda i svih naroda slavenskih. I ne samo da se nijedan govornik nije nimalo sjetio ni Hrvatske ni Hrvata, nego se svi govornici upravo natječu u tom, da **Hrvatsku izbrišu i poruše,** da nas Hrvate najprije potisnu, a onda i pregaze. Ali najveća je pogreška i neoprostiv je grijeh u tom, što se vidi, da se svi ti govornici nisu u ratu ničemu naučili, jer kao da ne vide naroda, kao da ne znaju za narod, pa zato svi govore baš protivno od onoga, što naš narod hoće i treba.

Gospodo!

Vama su svima puna usta riječi: Narodno jedinstvo — jedna jedinstvena država, jedno kraljevstvo pod dinastijom Karagjorgjevića. I vi mislite, da je to dosta govoriti, da smo mi Hrvati, Srbi i Slovenci jedan narod zato, što govorimo jedan jezik, pa da zato moramo imati i jedinstvenu centralističku državu, i to kraljevstvo, i da nas samo to, takvo jezično i državno jedinstvo pod dinastijom Karagjorgjevića može spasiti i usrećiti.

Kako je površno, kako plitko i kako neopravdano to vaše mišljenje!

Što se tiče jezičnoga narodnoga jedinstva, mi smo svi Slaveni po jeziku zapravo jedan narod. Pitajte stotine tisuća naših vojnika i zarobljenika, koji su prošli Galiciju, Ukrajinu, Poljsku, Rusiju, Dobrudžu, Slovačku i Srbiju. Svi će vam reći, da u svim tim zemljama živi, ili bolje — da se pati jedan jedini narod slavenski. Ali vi o Slavenstvu ne ćete ni da čujete, dapače niti o podpunom Jugoslavenstvu. Vi ste sada zaneseni čudnim svojim rebusom SHS, koji ništa ne govori ni našemu srdcu, ni našemu umu, pa se onda čudite, što su Talijani taj vaš rebus (svoje vrsti zagonetku) nazvali komedijom. Zar ima primjera u povijesti, da se narodno ime piše kraticama? Može se skratiti ime pojedinoga zvanja, pojedine službe, pojedine stranke i organizacije, pa i pojedine države, ali ime naroda nikada se ne skraćuje, kao što se ne može skratiti prezime pojedine osobe, dakle još manje cijelog pojedinoga naroda i to na ovakav neiskreni način. SHS značilo je najprije Slovenci, Hrvati i Srbi; sad to znači Srbi, Hrvati i Slovenci. A što će značiti sutra?

Gospodo!

Sav ovaj vaš rad u Narodnom Vijeću niti je demokratski, niti je ustavan, niti je pravedan, a nije ni pametan.

Vi niste upravo nikakvi demokrati zato, jerbo nimalo ne marite za sve ono, što je ovaj strahoviti rat učinio od našega naroda, a napose od našega seljaka.

Vi se ni najmanje ne osvrćete na to, da je sav naš narod, a napose seljački narod hrvatski iz sve duše zamrzio militarizam tako, da se ne da ni izreći, ni opisati.

Vi tako malo marite za to narodno mišljenje i uvjerenje, te govorite i pišete, da narod iz kukavštine i straha ne ide u vojsku.

Vi ne vjerujete, da je naš seljak prije rata spavao, a da ga je istom rat nemilice prodrmao, probudio i učinio čovjekom.

Vi nimalo ne uvidjate, kolika to mora biti odvažnost i mudrost, kad sto i više tisuća Hrvata seljaka jedan za drugim ostavljaju frontu i ne će da se više vrate na nju, nego jedni odlaze u »zeleni kader«, a drugi upotrebljuju sva sredstva i novac i prijateljstvo i varku, samo da više ne nose svoje glave na pazar na tudju gospodsku zapovijed, tobože na obranu kralja i domovine.

Vi, gospodo, upravo ni malo ne marite za to, što naš seljak u obće, a napose seljak hrvatski, ne će ni da čuje ništa više o kralju i o caru, a isto tako ni o državi, koja mu se silom nameće. Naš je seljak toliko dozrio, da zna svuda, da je država i domovina u pravici i u slobodi, u blagostanju i u prosvjeti. I kad ga vi danas već i batinate po oružnicima i silom gonite da pristane uz vas, da nas tobože brani od Talijana, on govori ili barem misli, da ste vi isto ono, što su bili madžarski i njemački tlačitelji. A znate, zašto? Zato, jer svaki i zadnji čovjek uvidja ono, što vam je do podne onako jednostavno, a ipak nepobitno dokazao zastupnik Hrvoj veleći: Ili Italija ima uza se cijelu antantu — onda si mi sami ne možemo pomoći; ili Italija radi na svoju ruku — i onda ćemo mi proti njoj uspjeti na temelju svoga prava; u nijednom slučaju ne će nam pomoći ni jedinstvena država, ni kraljevska vlada u Beogradu, ni nitko drugi.

I vi sami to dobro znate, gospodo; znadete, da ni Italija, ni antan-

ta ne će raditi po volji beogradske vlade. Vi vrlo dobro znadete, da ondje, gdje ne vrijedi pravo cijeloga naroda, još manje može pomoći upliv jedne vlade i jedne osobe.

I premda vi to znate, vi znalice i hotice govorite neistinu, da će naš narod propasti, ili da će silno nastradati, ako sada odmah na vrat na nos ne stvori centralističke kraljevine i jedne kraljevske centralističke vlade.

Vi dakle naš narod plašite kao malu djecu i mislite, da ćete tako narod predobiti za svoju politiku. Možda hoćete Slovence, ne znam; možda ćete predobiti za čas i Srbe; ali stalno znam, da Hrvate za to predobiti ne ćete, a ne ćete ih predobiti za to, jerbo je sav hrvatski seljački svijet isto tako proti vašemu centralizmu, kako je proti militarizmu, isto tako za republiku kao i za narodni sporazum sa Srbima. I ako vi budete silom htjeli nametnuti svoj centralizam, evo, što će se dogoditi: Mi ćemo Hrvati reći otvoreno čisto i bistro: E, ako Srbi u istinu hoće da imadu takvu centralističku državu i vladu, Bog im ju blagoslovi; ali mi Hrvati ne ćemo druge državne uredbe nego saveznu federativnu republiku.

Ja sam, gospodo, već više puta u sjednicama ovoga središnjega odbora potanko razlagao, kako je rat učinio od naših seljaka republikance i kako je posve krivo misliti, da sam tomu tobože »kriv« ja, da sam ja seljačtvo tobože »zaveo«. Ja sam vam naročito iskreno izpripovijedio, kako je i mene samoga veoma iznenadilo — dakako ugodno — kad sam na prvoj sjednici glavnoga odbora u ovo ratno doba, dne 27. srpnja 1918. opazio, da su svi seljaci odlučno i oduševljeno za republiku, te su me već prije sjednice, kad sam ulazio, pozdravili poklicima: Živio prvi republikanac, ciljajući tim očito na moj nedavni saborski govor, u kojem sam dokazivao i dokazao, da je hrvatski banski ustav posve republikanski, da je banovina Hrvatska zapravo isto, što i republikanska Hrvatska, a hrvatski ban, da je po pravom svom značenju zapravo kao neki predsjednik republike.

Ali vi to niste vjerovali, ili niste za to marili, kao što ne vjerujete i ne marite ni sada. A to je sve zato, jer je vama demokracija prazna riječ; jer vam ni u snu ne padne na um, da se ravnate po smislu te riječi, koja znači, da se narod ima najprije pitati u svakoj važnoj stvari, da se svi državni poslovi imadu voditi prema narodnoj volji i potrebi, to jest, da se kod nas mora vladati po volji i potrebi seljačke većine, a nipošto po samovolji neznatne gospodske manjine.

Gospodo!

Budući da ste vi demokrati samo jezikom, samo iz vana, onda je posve naravski, da vi ne radite niti ustavno, to jest, da ne marite za nikakve zakone, uredbe i običaje, već tek provodite najsilovitiju svoju samovolju. Ova današnja sjednica najočitiji je dokaz, kako vi baš nimalo ne marite za ustavnost, to jest barem za kakvu takvu pristojnu i doličnu vanjsku formu, po kojoj se i narod pita, barem koliko toliko.

Eto, vi niste htjeli sazvati **cijelo** Narodno Vijeće, nego samo **ovaj** odbor. Vi vrlo dobro znate, **da niti Narodno Vijeće ne predstavlja naroda, jer ga narod nije izabrao;** ali tu su barem zastupane gotovo sve stranke i skupine, a onda bi tu morala biti javnost; a čim je tu javnost, ne može biti puke oligarhijske (gospodske) samovolje i nametljivosti.

Pitam vas dakle, zašto niste za ovakav sudbonosni korak sazvali cijelo Narodno Vijeće? Zato, jerbo znadete, da radite krivo i da bi se to odmah opazilo, čim bi se vijećalo javno i u većem krugu. A kolika je istom vaša neustavnost, kad pomislim, da vi mimoilazite naš hrvatski državni sabor! O tom je temeljito i nepobitno govorio već zastupnik Hrvoj, pa ja ne ću o tom duljiti, samo vas upozorujem, da se ljuto varate, ako mislite, **da se ovako samovoljno može preći preko tisuću i više godina hrvatske povijesti i hrvatske državnosti.**

Vi do te povjesti i do te državnosti ne držite posve ništa tobože zato, jerbo da smo mi Hrvati bili pod tudjincem i da je to tobože tudjinska povjest. Ali imate u tom dvostruko krivo. Prvo imate krivo zato, jerbo znalice i hotice prešućujete, da smo se mi Hrvati — barem mi na ljevici — uvijek borili proti tomu tudjincu i da smo u toj borbi znali i pobijediti bar toliko, da tudjinac nikada nije bio Hrvatskoj pravi i podpuni gospodar.

To je jedno, a drugo je ovo: Vi kao naobraženi ljudi znadete, da povijest, da tisuću godina prošlosti imade i veliku moralnu (duhovnu) vrijednost bez obzira na politiku. Čovjeka, koji zaboravi sve, što je doživio; čovjeka, koji radi, kao da se ničega ne sjeća, što je prije doživio, smatramo ludjakom, kažemo, da je pomjerio pameću. Hrvatski narod ne će da bude takav ludjak i ne će da zaboravi svoju prošlost, to manje, što nema za to nikakvoga razloga. Evo, vi se rado pozivljete na našu naprednu braću Čehe. Pa pročitajte si poruke njihovoga prvaka Masarika — koji je inače mnogo pisao proti povjestničkomu pravu — i vidjet ćete, da i on neprestano naglašuje češko državno pravo, češke državne povjestničke granice, tisućljetnu češku političku i kulturnu (prosvjetnu) baštinu.

Ali ste, gospodo, osobito do skrajnosti neustavni s obzirom na sve ono, što ste još do jučer govorili i pisali i vi i vaši predšastnici u svim strankama, koje su danas ovdje zastupane.

Da spomenem najprije vas, Slovence. Vi ste do neba digli viku — sami od sebe i posve dragovoljno — da ste vi jedna duša s nama Hrvatima i da se hoćete ujediniti s nama i na temelju našega hrvatskoga državnoga prava. U tom ste svi vi Slovenci bili složni i klerikalci Dr. Šušteršić, Dr. Krek, Dr. Korošec i liberalci Dr. Tavčar, Triller, Hribar i radikalci, Dr. Ravnikar i drugovi, pače i socijalisti. Tako su pisale sve vaše novine, u tom ste smislu dali podpisivati svibanjsku deklaraciju (od 30. svibnja 1928.) i što je glavno, svomu ste narodu govorili, da je to jedini spas za njega i na tom temelju, na zajednici, na narodnom i državnom jedinstvu Slovenaca i Hrvata dobili ste narodno povjerenje, došli ste i ovamo.

Ali vi ćete reći: Mi ne samo da ostajemo na tom temelju, već ga mi i proširujemo u narodno i državno jedinstvo Slovenaca, Hrvata i Srba. Dobro, dobro, ali jeste li vi za to **i za takovo** proširenje dobili ovlast i privolu od svoga naroda? Niste. Vi ga dapače niste **za to** ni pitali, vi ga **za to** ne kanite ni pitati, nego jednostavno tvrdite, da slovenski narod hoće to, što vi tu sada predlažete, t. j. takvo narodno i državno jedinstvo sa Srbijom, **po kojem će u Beogradu biti sva vlada i uprava,** da Za-

greb i Ljubljana ne bude uz Beograd i s njim, nego pod njim.

No ja vam ovdje čisto i bistro velim, da to nije istina, i što još mnogo više vrijedi, još pred četiri dana vi ste sami kazali, da to nije istina. Još pred četiri dana izjavio je Dr. Remec na našoj sjednici ovoga odbora, da se on »podpuno slaže s g. Radićem i da izjavljuje u ime sveukupnoga naroda slovenskoga, da su svi Slovenci republikanci.«

Kad se g. Svetozar Pribićević na to okosio riječima: »Pa tu je eto i gosp. Dr. Kramer, a on i njegova stranka nisu za republiku,« izpravio se je Dr. Remec, zastupnik sveslovenske pučke stranke, veleći: da on sada »u ime devet desetina slovenskoga naroda izjavljuje, da su sve to republikanci.« I premda vi Slovenci to dobro znadete, vi ipak znalice i hotice proti volji svoga naroda, dakle posve neustavno predlažete centralističko državno jedinstvo s kraljevinom Srbijom.

A što da kažem za vas, gospodo Dalmatinci! Sveukupna politička povijest Dalmacije kroz pet stoljeća — od 7. do 12. vijeka — čisto je hrvatska. Dalmacija, to je za onda bilo par gradova i otoka, kako svi znate, a sva današnja Dalmacija i još dalje ovamo do Kupe i jest bila prava pravcata Hrvatska.

No vi ćete reći: Mani tu staru povijest. Ali gle: zadnjih petdeset godina nije dalmatinski Hrvat politički ni uzdahnuo inače, već za sjedinjenjem s banskom Hrvatskom u jednu jedinstvenu državu i domovinu Hrvatsku. A sad, kad vam se pružila sgoda, da taj narodni hrvatski dalmatinski program oživotvorite, vi ste se, gospodo, bez naroda i proti narodu odcijepili od Hrvatske, te sad bez pitanja naroda hoćete pod Beograd u centralističko državno jedinstvo s kraljevinom Srbijom. I još ste tako neustavni, da vi ne kanite za tu stvar pitati narod, nego hoćete svoj novi program narodu u Dalmaciji jednostavno nametnuti, narinuti!

I vi, gospodo, Srbi Vojvodjani, i vi ste posve zaboravili na program i vapaj neumrloga svoga prvaka Svetozara Miletića: Trojednica naša uzdanica, te i vi sad od ove Trojednice pravite dvojednicu i hoćete da načinite nijednicu.

Isto vi, gospodo, iz Bosne. Vaš jedan prvak, Dr. Alaupović, govori čak: Vi Hrvati, kao da želi time pokazati, da on nije više Hrvat. Svi vi bacate pod noge sva svoja obećanja, sve svoje javne prisege narodu, sve, što ste govorili i pisali, te sad hoćete da stvorite nešto, o čem s narodom niste ni riječi govorili ni razpravljali, a kamo li bi narod bio o tom glasovao.

Znam, što ćete mi svi odgovoriti: Nadošlo je veliko doba, kucnuo je čas, kad možemo oživotvoriti ono, o čem smo stoljećima snivali, a o čem pod tudjom vlašću — vi volite govoriti: u tudjem robstvu — nismo smjeli pravo ni sanjati.

Dobro. Pa što je to, o čem se nije smjelo ni sanjati? Kod Srba je to — ako je istina, što govorite vi Srbi, — da Srbija bude uvećana, proslavljena, da se kralj Petar kruni za cara, da obnovi Dušanovo carstvo. Druge misli srbski narod — po vašem sudu — nema. Ja doduše čujem, da je i u Srbiji već sada većina republikanaca, ali tu sad nema braće iz Srbije, a vi Srbi iz Hrvatske i Ugarske i Bosne, **vi ste u istinu samo Dušanovci, vi ste za**

veliku srbsku državu, za jako i slavno carstvo, za kosovsku »zavjetnu misao«, za osvetu na sve strane, za devet Jugovića, za Kraljevića Marka itd., itd. Mi Hrvati za to nismo. Naš je hrvatski seljak — a to je devet desetina hrvatskoga naroda — u ratu postao podpun čovjek, a to znači, **da ne će više nikomu služiti, nikomu robovati, ni tudjinu ni bratu, ni tudjoj ni svojoj državi,** nego hoće, da se u ovo veliko doba država uredi na slobodnom republikanskom i na pravednom, čovječanskom (socijalnom) temelju. I vi, vas šaka gospode, vi se tomu protivite! I kad se tako protivite toj slobodnoj republikanskoj i toj pravednoj čovječanskoj želji, volji i potrebi svega našega naroda — a napose naroda hrvatskoga, u kojega ime ja sada govorim, — vi niti časak ne mislite na to, kako činite strahovitu krivicu i preveliku — da oprostite — glupost.

Strahovita je krivica, kad vama baš ništa ne vrijede potoci mučeničke — vi velite junačke — krvi i Srba i Hrvata i Slovenaca, jer vi velite, da je ta krv prolita za kralja Petra i za novo veliko kraljevstvo. Vama ništa ne vrijede sve suze, molitve i uzdisaji svih naših matera, žena, sestara i kćeri. Vi govorite, da te suze imadu biti dragulji na kruni kralja Petra i sjajne zrake kraljevske neke slave i veličine!

Vi nemate ili ne ćete da imate ni pojma otom, da sav naš narod, napose naš narod hrvatski želi, hoće, traži i zahtijeva, da mu njegova prolivena krv donese onakvu pravu i podpunu republikansku slobodu, kakovu je vidio i okusio mnogi naš čovjek u Americi, a one nebrojene nevine suze, da mu pribave onakvu pravicu, za kakvu se bore — i kakvu će postići — njegova seljačka braća u Rusiji.

I kad ste tako do skrajnosti nepravedni, onda naravski ne možete biti ni mudri.

Eto, tu je pročitan brzojav onih srbskih ministara, koji su već u Beogradu. Ti ministri posve pametno kažu, da su se voljni sastati i porazgovoriti s izaslanicima Narodnoga Vijeća, i ono, u čem se slože, da Srbi predlože na odobrenje srbskoj skupštini (saboru), naši izaslanici čitavomu Narodnomu Vijeću, a koliko se to napose tiče Hrvatske, i hrvatskomu državnomu saboru.

Vama nije dosta taj predlog. Vama se žuri, da svoju vlast što brže nametnete svemu narodu, a napose Hrvatskoj. I vi nimalo ne osjećate, da je nepametno, da je nerazumno, da je upravo ludo či-učili ni od Tizina ni od Vilimova — proti narodu. Vi niste ništa naučili ni od Tisina ni od Vilimova pada. Vi ste tobožnjom revolucijom postali N. V. (Narodno Vijeće) i vi očito mislite, da je to sada novo »Njegovo Veličanstvo«. A ja vam opet velim, što ste već toliko puta od mene čuli, **da sada bez naroda nema nikakve stalne ni opravdane vlasti.**

Znam, znam, vi držite, da ste ne samo u narodu, nego da baš vi i zastupate narod. Ja sam vam dokazao, da to niste. Sav je hrvatski narod za republikansku slobodu i za čovječansku pravicu; vi ste za staro bankrotirano nasilje i za gospodsku sebičnost i otimačinu. Vi dakle niste više ni u narodu, a kamo li da bi vi govorili u ime naroda. I zato iz ove vaše osnove ne će biti ništa... Vi ćete otići u Beograd. Vi ćete bez hrvatskoga naroda i proti njegovoj volji proglasiti jedinstvenu (centralističku)

državu i bez ikakvoga straha i srama, **vi ćete vladati na temelju starih austrijskih i madjarskih nevaljanih i nepravednih zakona i** pomoću starih, pokornih i pokvarenih činovnika. A možda ćete vladati bez ikakvih zakona, samo silom i samovoljom. Narod će po svem tom vidjeti, da vi niste njegovi, pa za to ne će biti za vas. Kamogod ga pozovete, on vam se ne će odazvati, a najmanje će vam se odazvati, da vam dade svoje povjerenje i da ikada slobodnom svojom voljom prizna i odobri vaše nasilje i vašu prevaru. Za taj slučaj, da vi uspijete, to jest, da za tu stvar predobijete antantu i da antanta bude dosta nepametna i dosta jaka, da vam pomogne, vi ni u tom slučaju ne ćete imati naroda za se. Čim dodje do prvih izbora, kakvigod oni bili, za konstituantu ili za obični sabor, narod ne će više birati takve gospode, koja su pogazila sva svoja obećanja i sve svoje programe i koja su mu bez ikakvoga pitanja narinula svu staru silu, krivicu i otimačinu. Narod će u sabor birati samo seljake od pluga i motike, a od gospode samo onakve ljude, koji su i sada u ovoj najvećoj težkoći pristali uz narodno mišljenje, to jest uz republikansku slobodu i uz socijalnu (čovječansku) pravicu. I ja, koga vi bacate i izključujete iz svoje sredine, komu dapače i o glavi radite, ja ću, vidite, biti, ako Bog da, kao riba u vodi ne samo medju seljačtvom hrvatskim, nego i medju seljačtvom slovenskim i srbskim.

Gospodo!

Završit ću onim, o čem vi najviše govorite i pišete, a na što zapravo najmanje mislite, do čega vam je najmanje stalo: završit ću s narodnim jedinstvom. Vas ima dosta, koji dobro znate, da sam ja javno i otvoreno, odlučno i neustrašivo branio naše narodno jedinstvo — jedinstvo svih južnih Slavena, a napose Hrvata i Srba — i onda, prije 20 i više godina, kad je čovjek za to nosio glavu u torbi, ili kad je za to lahko došao s onu stranu brave. Vas ima dosta, koji znadete napose to, da sam ja u rujnu 1902. stavio na kocku život svoj, svoje žene i svoje djece, da javno i riječju i činom ustanem proti uništavanju srbske imovine u Zagrebu, koji je sav bio i ogorčen i bijesan sbog one nepojmljive uvrede sa srbske strane, napisane nepromišljeno u beogradskom »Književnom Glasniku«, a ponovljene ludo u zagrebačkom »Srbobranu«, da naša borba mora trajati do »iztrage«, t. j. do uništenja jednih i drugih. Ja sam od onda svoje mišljenje o narodnom jedinstvu još samo više proširio i produbio. Proširio sam ga na sve Slavene i produbio tako, da vam sada, poslije ovoga strahovitoga rata velim, dok nije kasno: Gospodo! Ne ostanite samo kod praznih riječi o narodnom jedinstvu. Nemojte govoriti i pisati, da je naš zajednički jezik dosta jaka i dovoljna veza za naš narod. Dajte već jednom shvatite, **da je narodnost nešto mnogo dublje i šire, nego što je sam narodni govor.** Dajte pojmite, da narodnost vrijedi, osobito poslije ovoga rata, u kojem sudjelovahu milijuni seljačtva i radničtva i gradjanstva i na fronti ratnoj i doma na fronti radnoj, da od sada narodnost samo toliko vrijedi, koliko brani i razvija čovječnost, to jest samo toliko, koliko s pomoću narodnosti ljudi više privredjuju i ljepše se slažu. Dajte već jednom pojmite, da je **za uvijek nestalo stare gospodske vlasti militarizma, kapitalizma, birokratizma i klerikalizma.**

Osobito o militarizmu i birokratizmu — o činovničkoj sili i samovolji — ne će naš narod ni da čuje. Sav naš narod, osobito naš narod hrvatski, hoće, želi, traži i zatijeva, da novu slobodu i novu pravicu osjeti svaki na sebi, u svom domu, u svom selu, u svojoj općini, u svome kraju. Da to u istinu bude, morate, prvo, odmah maknuti sve stare siledžije i sve stare, nevaljale zakone i uredbe; drugo, morate samomu narodu dati priliku, da sam sobom upravlja i vlada. Ako mu vi te prilike ne date toga prava ne priznate, narod će si tu priliku i to pravo dati sam bez vas i protiv vas.

Gospodo!

Još nije prekasno! Ne srljajte kao guske u maglu! Ne zaključujte jedinstvene vlade s kraljevinom Srbijom već za to, jer eto u ime kraljevine Srbije nema tu nikoga, ništa, osim taj jedan brzojav, a i taj predlaže sasvim nešto drugo, nego vi. **Nemojte tako postupati, da se bude moralo danas sutra kazati, da ste i vi, Slovenci, i vi, Srbi Vojvodjani i Bosanci, i vi, naši Hrvati Dalmatinci, a nada sve vi, naši domaći hrvatski Srbi, da ste se svi skupili danas ovamo samo zato, da izvršite jedno urotničko djelo proti narodu,** napose proti Hrvatskoj i proti Hrvatima. Dajte uvidite barem to, da je ova stvar tako važna i tako sudbonosna, da treba sazvati čitavo Narodno Vijeće, a naravski i hrvatski sabor. Jer po ovom sadašnjem vašem predlogu vi zaključujete, da u ime središnjega odbora ide odmah u Beograd 28 članova, a budući da cijeli središnji odbor ni nema više članova, to je očito, da će svatko kazati, odbor je sam sebe poslao, sam sebe ovlastio, da proglasi jedinstvenu vladu s kraljevinom Srbijom, a odbor očito nema te ovlasti i toga prava.

Gospodo!

Sav svijet poznaje i priznaje prava narodnoga samoodredjenja. Mi samo tomu pravu imademo zahvaliti svoje oslobodjenje. To pravo samoodredjenja pripada u medjunarodnom smislu svim trim našim narodima — Slovencima, Hrvatima i Srbima — kod odredjivanja naših državnih granica prema tudjim narodima, ali to pravo pripada svim trim našim narodima, a napose nama Hrvatima u Hrvatskoj i s obzirom na osnivanje i na uredjenje naše zajedničke države. Mi smo tri brata, Hrvat, Slovenac, Srbin, **a nismo jedan.** Svakoga brata treba pitati, Srba iz Srbije tu nema nikako, a mi Hrvati iz Hrvatske, kako smo mi tu zastupani, to znate. Nitko vas i ništa vas ne goni, ako to nije vaša nečista savjest, koja vas sili, da što brže svršite djelo, za koje znate, da ga hrvatski narod ne će odobriti, a koje želite što prije proti njegovoj volji provesti i tobože učvrstiti.

Gospodo!

Najstrašnija je stvar, najveći je grijeh i najveća politička pogreška svoj rodjeni narod stavljati pred gotove činjenice, to jest voditi politiku po gospodskoj svojoj volji bez naroda i proti narodu. Ako to ne vjerujete, dao Bog svima poživjeti toliko — to ne će biti dugo — da vidite, kako će hrvatski narod u svojoj republikanskoj i čovječanskoj svijesti vas odpuhnuti baš u času, kad ćete misliti, da se narod smirio, a vi da ste ga dobro zajašili. Živila republika! Živila Hrvatska!

Značajno pismo svijestnih pristaša Hrvatske Seljačke Stranke iz godine 1910.

Bratski i prijateljski pozdrav.

Najprije Vam čestitamo zdravlje i sreću, što Vam želimo svi skupa od Gospodina Boga i od srdca svoga.

Ti putokaz, razsvjeto i Vodjo naš, tužnih srdaca, nekoji i mutnih očiju evo Vam se opet javljamo i sjednemo k stolu, da si izpunimo srdcu volju, uzmemo pero i papira i pišemo Vam malo pismo, jer na blizu što Vam, predsjedniče, nismo.

Sada Vam javljamo puni tuge, što se nismo mogli baš nimalo odužiti i onog veselja užiti, koje bi oćutili, kad bi Vi mogli biti s nama. Ne znajući u naglosti, što da učinimo, kada ste onako otišli od nas, tako je mnogi bio iznenadjen, da se skoro vidjela i po koja suza sažalnica od sućuti, što je svaki oćutio iza Vašeg onako naglog odlazka. Pa ne možemo čekati više ni časa, a da Vam naše jade ne otvorimo i u Vaše veselje ne pretvorimo.

Vi, koji žedan i gladan i umoran ne gledate na slasti i časti sadašnje ovoga svijeta, već ste odabrali onu ružu, makar je i trnovita, te se ne može čistim rukama trgati, već treba oštar nož zarezati. Vaša je ruža, kad raste, trnova, kada se pupa i razvija postane tako krasna i mila, te se je pravi vrtljar ne boji odtrgnuti i njome se ponositi. Velim, Vaša ruža sada pupa, te puni veselja očekujete procvata na izborima, što će, ako Gospodin Bog dâ, i biti.

To, što su svi vidjeli, kako se cijeli dan trudite, te bez jela i pila sa malo mlijeka, to je tako učvrstilo prisutne, te sada vide i vjeruju, da je sve istina, što su o Vama čuli za Vaš mukotrpni život. Ta tko bi se htio tako patiti i svoj život zatirati.

Sada Vam možemo puni veselja javiti, da su najjače kule Frankove sasvim uništene, te iz njih naše nepredobive sagradjene. Barjaktar, to je bio njihov, s kojim su se ponosili, a sada kaže, da je spreman uvijek i svakamo sa našima, te nema ništa, što bi mu bilo težko učiniti. To smo tako uredili i njih postavili na prva mjesta. Oni su se time ponosili i kazali, da su bili ovce izgubljene, a sada smo ih našli, te smo se mi veselili, što su progledali, a oni još više, što smo ih tako bratski dočekali.

Židovi su nam sve obećali, ali smo im sve odbili i pokazali, da možemo biti bez njih. Samo ovakim primjerom može se nešto polučiti, čistom dušom, mirnom savješću i bratskom ljubavlju, tako smo ih dobili gotovo sve.

Primite dragovoljno ovo od nas, a mi se molimo dragomu Bogu za Vas.

Bog Vas poživi
mnogo godin
na slavu vječnu,
na dušici spas.
Ti Vodjo naš,
Ti Patniče za nas,
žrtvuješ sebe
primaš sve bijede.
Ti naš putokaz
k slobodi baš.
Po Božjoj volji
istinu sboriš,
Ti se sve znojiš,
gospodu koriš.
Al' gospoda Tebi
zamku podmeću,
zamka je trula
badava truda.
Seljak se budi
i brata ljubi
i bratu kaže,
seljačtvo slaže.
Sa vjerom u Boga
seljačka će sloga
pravednošću svojom
do slobode doći.
Boga će molit'
a Stjepana Radića
i potomci naši
uvijeke slaviti.
Živio nam Radiću,
seljački sine
i brani naše
hrvatsko ime.

Dubica, dne 21. IX. 1910.

Lovro Kranjec, Ivo Manić.
seljaci i pristaše HPSS.

Voda iz bunara hrvatskoga kralja.

(Crtica s puta po sjevernoj Dalmaciji)

U težkim danima narodne kušnje, u tmurnim danima sumnje, valja se vraćati k samom izvoru narodnoga života i odanle crpsti novo znanje i daljnju snagu.

Hiljadugodišnji temelji narodnoga života jesu: njegova zemlja i izvori njegove vlastite narodne kulture.

U staro-hrvatskoj sidražkoj županiji nasuprot otoku Pašmanu leži na pitomoj obali glavni grad te županije, danas gradić Biograd na moru, nekada hrvatski kraljevski grad »Belgrad« poznat i pod latinskim imenom istog značenja Alba-Maris t. j. na moru. U 11. stoljeću bio je to najznatniji grad hrvatskoga primorja, u kojem je u vlastitom dvoru u drugoj polovici jedanaestoga stoljeća boravio i hrvatski kralj Petar Krešimir Veliki.

Pitom, plemenit i lijep je taj kraj. Bujno rastlinstvo (vegetacija) pod južnjačkim suncem po ravnici i humlju siže do same morske obale, kojoj nasuprot leži lijepo otočje sa bijelim kućama svojih naselja, a sa sjevera zatvara vidokrug visoki nebotični zid kamenog gorja Južnog Velebita. Od kraljevskog Biograda prema sjeveru uz more leži danas lijepo mjestance Filipjakov. Kojih 2 kilometra sjevernije uz cestu leži ponor zvan i danas: Dvorine. Vanjski zidovi u obliku četverokuta, kojemu svaka stranica mjeri oko 32 metra — stoje i danas. Zidine izgleda da su starohrvatskog porijetla sudeći po debljini zida i načinu gradnje sa sitnim kamenom. Prema sačuvanom imenu moglo bi to biti jedno središte posjeda hrvatskih kraljeva u tom kraju. Idemo li kolnikom, koji potječe iz doba hrvatskih kraljeva, dolazimo u Rogovo. Tamo stoji na malom brežuljku sa otvorenim pogledom na čitavu okolicu starohrvatska crkvica sv. Mihovila. Oko nje su očito tragovi množine zidina i ruševina. Stojimo na tlu staroga hrvatskoga dvorca na Rogovu usred nekadanjih kraljevskih dobara.

Pobožni su bili i etički su visoko stajali najbolji hrvatski kraljevi. I moćni hrvatski kralj Petar Krešimir osniva i gradi oko 1050. godine u svom Biogradu na moru benediktinski samostan pod imenom Sv. Ivana Evandjeliste, a dariva ga onim, što je najljepšeg imao u okolici svoga kraljevskoga Biograda, dariva ga sa svojim imanjem i dvorcem u Rogovu, u kojem je odtada stanovalo nekoliko svete braće radi uživanja darovanih dobara.

Prohujala su stoljeća; crna i težka stoljeća oluje i nevolje iza pada hrvatske narodne dinastije; stoljeća razaranja i uništavanja svega, što je sjećalo na hrvatsku državnu prošlost i samostalnost; uništavanje samih Hrvata, njihove kulture i njihovih gradjevina. Mletački dužd Dominik Michieli — da Hrvati ne bi uznemirivali dalmatinske gradove pod talijanskim gospodstvom — god. 1125. razori do temelja hrvatski Biograd, a njegovo zemljište pokloni Zadranima. I od onda do danas nije grad više doživio svoju prošlu veličinu. Benediktinci pobjegoše iz razorenoga i opustjeloga samostana u Biogradu preko mora na otok Pašman na brdo Cokovac i podigoše si tamo samostan, koji je sačuvao spomen na kraljevsko darovanje, zovući se i dalje kroz stoljeća »od Rogova«. Danas nakon toliko stoljeća, što je jošte preostalo iz onog doba?

Dva spomenika staro-hrvatske kulture na Rogovu preživjela su sve bure i oluje, sve gromove i razaranja. Preživjela su Tatare, Mletčane, Turke itd. Jedan je spomenik duhovne, a drugi materijalne kulture, jedan i drugi zalog neumrlosti hrvatske narodne i državne misli i spona izmedju prošlosti i budućnosti.

Jedan od tih starih hrvatskih spomenika je čedna crkvica Sv. Mihovila (danas Sv. Rok), spomenik vjere u jedinoga Boga i svoj vlastiti narod. Trpjela je i ona i stradala i pregradjivana je. Uz jugozapadni ulaz u crkvicu je nadgrobna ploča, na kojoj je u plohorezbi uklesan: kosir i tikvica. Onaj bezimeni stari hrvatski seljak, čije kosti počivaju pod tom pločom, dao je simboliku mjesta, povijesti i budućnosti. On je bezimen, nadpisa ne ima, ali je nosioc jedne ideje i jedne kulture, koja ne umire, jer su njezini nosioci vječni, jer živi u nerazdruživoj vezi našega seljaka sa njegovom vlastitom hrvatskom zemljom. Kosir znači: svojoj zemlji, svom narodu, vjeran život onoga, koji ga je probavio u poljskom radu, režući lozu i voće, koje ovdje rodi, a tikvica znači: okrepu vodom iza napora i dnevnoga rada.

On i njegove generacije vjeruju u sebe, svoju ideju i svoju snagu i čekaju, predajući vjeru od stoljeća u stoljeće, dok dodje njihov čas, da i činom utvrde: da su svoji na svojemu. Kultura njegove prošlosti sadašnjosti i budućnosti je etička. I njezin je simbol uklesan u plohorezbi nad pobočnim ulaznim vratima crkvice: janje sa svetačkom aureolom i simbolička šesterokraka zvijezda.

Drugi je (i danas živi) spomenik i ako na prvi pogled takodjer čedan — ipak upravo veličanstven u svojoj neprekinutoj funkciji, što ju vrši u korist naroda i kraja već od dobe, kada je podignut na nalog hrvatskoga kralja, — pa do danas kroz čitavih devet stoljeća. Na nj ukazuje i pomenuta tikvica sa nadgrobne ploče. To je bunar u dvorištu bivšeg kraljevog dvorca uz crkvicu.

Kako danas tako je i onda ovaj lijepi kraj sa toplom južnjačkom klimom stradao od pomanjkanja vode. Kako je to pitanje riješio hrvatski kralj u kraju, gdje nema žive vode, a na sljemenu brijega? Kada to promislimo i proučimo, čuditi se moramo. Bolje, uspješnije i razumnije, nego li ikoja civilizirana država, kojoj se prohtjelo zagospodovati hrvatskim zemljama

od početka hrvatske povijesti do danas. U tom bunaru vazda ima vode, i za najveće suše, vazda je čista, pitka, sladka i plemenita. Služi cijeloj okolici za piće kroz svih dugih devet stoljeća do danas. Kod nas u krškim predjelima prave se — i u najnovije doba, koje stoji u pogledu tehnike na vrlo visokom stupnju — bunari tako, da se izradi kamena ploha kao sabiralište kišnice, odakle ona sa filtriranjem ili bez njega teče u umjetno sagradjenu cisternu. Nakon nekoliko desetljeća, ako se ne popravlja, ošteti se kameno sabiralište, a i sama cisterna. Ovaj staro-hrvatski bunar je praktično vječan i vazda dobar. Kako izgleda? Sam bunar je dubok oko 11 metara, okruglo zidan, sa grlom. Oko njega unaokrug 2 metra od bunara kopano je po svoj prilici gotovo do iste dubine i nasuto finim pjeskom, daljnih po prilici 4 do 5 metara na okolo je i opet bilo kopano i nasuto debljim kamenom. To služi za filtriranje kišnice i kao rezervoar vode. Odozdo je nabito gnjilom, da voda ne može u zemlju odtjecati, a na površini je zasuto zemljom i zatravljeno. Od samog bunara po prilici 35 m polumjera naokolo je čistina u obliku kruga, koja služi da kišnicu dovodi u dolnje slojeve zemlje, gdje se filtrira, a odakle i dolazi u pravi bunar. Navodno je i ova široka zelena čistina, odakle se voda slijeva prema bunaru, bila do živca razkopana. Oko naokolo iza te čistine u obliku velikog vanjskog kruga oko bunara je put, kao okrugla aleja, danas u sjeni divljih jabuka.

Kada sam ovo vidio, razumio sam na ovakvom uspješnom rješenju jednoga temeljnoga problema za udovoljenje narodnih potreba: obskrbe pitkom vodom u kraju bez vode, a koje riješenje bez pogreške funkcionira kroz 9 dugih stoljeća za vrijeme, kada su i najbolji zidani bunari velikih civilizacija propali — razumio sam, da je hrvatska država morala biti nosiocem svoje vlastite, po sadržaju velike i duboke narodne kulture.

Našao sam u tom i potvrdu misli: za što samo tlo po svom geografskom položaju i po svojoj konfiguraciji traži svoju autonomiju i Zašto je jedina Hrvatska u stanju, da u pravu korist te zemlje i pučanstva najuspješnije riješi sve probleme ovoga tla.

Našao sam potvrdu i za to, da se problem jadranskoga područja, gdje smo mi Hrvati glavni faktor, da se taj problem može i mora jedino riješiti u suglasju s tim hrvatskim narodom, njegovim razvojem, napredkom i kulturom.

Misao hrvatska nije samo riječ, nego je jedan kulturni, historički i etički sadržaj, koji je nikao iz tla i iz naroda, u pravcu jedino mogućega razvoja, napredka i tolerancije.

I sa svetom pobožnošću gledajući vijekove unatrag, približujući se duhom velikoj epohi Petra Krešimira, pili smo vodu iz bunara hrvatskih kraljeva, sada, nakon devet stoljeća od njegove izgradnje, da nas ojača i da nam pročisti poglede za budućnost.

Zatim smo se preko starih ruševina opet vratili u crkvicu. Tamo na stijeni visi na križu veliki drveni polihromirani kip razapetog Krista u nadnaravnoj veličini. Visi već duga stoljeća. Možda već kratko iza onog vremena, kada je, da ne smeta mletačkim osvajačima, razoren kraljevski hrvatski Biograd. Očito ga je stvorio domaći umjetnik, onaj isti hrvatski genij, koji je za vječnost sagradio i narodni bunar pred crkvom, simbol obnove i hrvatskoga preporoda. Jedan su i drugi bezimeni, ali za pravoga genija pred Bogom i ljudima svjedoče djela njegova. U narodu jednoga i drugoga umjetnika živi i danas njihov umjetnički genij i snaga kralja, koji je umjetničku zamisao pretvorio u čin. Duša narodnoga umjetnika puna je bila gorčine, boli i poniženja; gorku i težku sudbinu svoga naroda kroz stoljeća, sve je obuhvatio umjetnik u svojoj duši i sve to izrazio u bezmjernoj boli razapetoga Krista-Spasitelja. Zato je i mogao izraziti u njem toliku bol, koja djeluje tako neposredno i obuhvaća podpuno ljudsko srdce, jer je i stoljetna bol njegovoga naroda, koju je umjetnik osjećao, jednaka boli Kristovoj.

I gledajući težko izranjenoga, mučenoga, nedužnoga Krista **na** križu, razapetoga sa onim izražajem boli i pregaranja, koje je seljački umjetnik uspio da izrazi — morali smo proplakati. Plakali smo nad Tvojim bolima, naš Spasitelju, videći u Tebi i s Tobom na križu i našu majku Hrvatsku i njene najveće sinove, koji su za njen procvat dragovoljno dali svoje živote, znajući, da si Ti poslije izvršene Golgote postao vladarom svijeta i vjerujući, da i **ona mora postati gospodaricom svoje zemdje** na spas i dobro sve svoje djece, koja se nalaze na njenoj grudi.

Po želji neprežaljenoga Predsjednika, kojemu sam pripoviiedao svoje dojmove s puta po staroj sidražkoj i lučkoj županiji napisao za »Božićnicu«:

Dr. Ivan Krajač,
narodni zastupnik.

Katafalk hrvatskim narodnim zastupnicima, poginulim u beogradskoj skupštini, Pavlu Radiću i dru. Gjuri Basaričeku, podignut u Metkoviću, (južna Dalmacija).

Hrvatski mučenici.

Dvadeseti lipanj je prošao... Od njega nas dijele mjeseci, a kasnije će slijediti i godine i stoljeća, no jedna će uspomena vezati hrvatski narod vječno sa ovim sudbonosnim danom. Uspomena strašna, krvava i — sveta...

Kad spomenemo taj žalostan dan, pomišljamo odmah i na strašne posljedice njegove, od kojih izskače svojom težinom i gorčinom mučenička smrt najvećega genija Hrvatske, Stjepana Radića.

No sam dvadeseti lipanj 1928. godine krvavo je obzorje naše mukotrpne narodne borbe, na kojem titraju dvije ponajljepše i neugasive zvijezde: Pavle Radić i dr. Gjuro Basariček.

Pavle Radić.

Rodjen 1880. u rodnomu seocu velikoga svojega strica pokojni je Pavle, seljačko dijete postao i — umro kao seljački borac... Sav njegov život bio je namijenjen, a kasnije i posvećen sreći i napredku seljačkoga naroda. Kao dijete cijepio je voćke u lijepim vrtovima rodnoga sela; kao svršeni čovjek osnivao je zadruge na prostranoj njivi seljačkoga gospodarstva. Pavle Radić je uz svoga strica, genijalnoga Vodju, uzoran primjer radnika, koji ne sustaje, borca, koji se ne predaje... Već zarana osjetio je težinu života, polazeći mučno zagrebačke gimnazije, od kuda se je morao vratiti u rodno i milo svoje selo, gdje je obavljao sve težačke poslove. I tada su mu se čudili, pa i nedužno rugali drugovi konjari, što je on, »došljak iz grada« s ljubavi orao zemlju, za koju je kasnije

i život žrtvovao. A on blagim smiješkom i bistrim pogledom kroz trnje života kročio je dalje...

I ostavio je Prag, gdje je svršio trgovačku školu i gdje si je našao družicu i ženu. A tada je otišao u rodnu zemlju, da onim sitnim radom, koji zahtijevaše njegov položaj, čini vidljivu i trajnu korist »malomu čovjeku« — seljaku. U brzo je ali morao ostaviti Ogulin i Brinje i Slunj, odakle je djelovao u »malom«, da ode u boj za narodnu pravicu, kamo ga je pozvao narod i Vodja njegov.

A bio je u prvim redovima...

Bio je u narodu, no najviše je boravio u streljačkom jarku, gdje mu je zločinačka ruka spremila sigurnu ali svetu smrt, baš kad je narodna borba bila najteža i najžešća.

U domovini i izvan nje zastupao je svoje uvjerenje, pače i onda, kad mu se rugahu i čudjahu braća i nebraća. No on je blagim smiješkom, bistrim pogledom i poštenom dušom stupao dalje, ravno u ralje onoj aždaji, koja ga je jedva čekala, a čijim je lijepim riječima on, poštenjak, iskreno vjerovao...

Dosljedan svojoj duši on je hrabro nosio križ Kalvarije, on je **u prvim redovima** pratio narodnoga Vodju i braneći Ga izpustio dušu.

Od onda vječno živi u duši i srdcu hrvatskoga seljaka i vječna spomen mu ostaje u narodu na njegov plodan život i mučeničku smrt. Radio je, ali nije sustao; borio se i nije se predao! ...

Slava Mu!

Dr. Gjuro Basariček.

Sin profesora, rodjen u glavnom gradu Zagrebu 1884., kretao se za mladosti u družtvu, koje je bilo izvan naroda. No ubrzo je mladoga Gjuru osvojila tajnovitost hrvatskih sela, kada ih je upoznao razmahom naprednjačkoga pokreta. A kad je naučio dosad nepoznati jezik seljaka, postao je i ostao vjeran učenik Stjepana Radića.

I mladi pravnik postaje apostol, jedan od prvih boraca seljačke misli, za koju gazi blato i drumove, prima batine i — kroči dalje.

Stupivši u državnu službu kao sudac u Brodu, on je ostao vjeran svojoj duši i savjesti znajući, da je država živi narod, i zato će pokoljenja seljačtva onoga kraja spominjati zahvalno »našega sudca«...

Svuda, kuda je dolazio, širio je seljačku stranku i zato je upoznao tamnice.

No nije njega, sina grada, samo opojio miris seljačkih polja i livada, nije ga samo očarala toplina seljačkog ognjišta, već je njega sa selom spajala njegova čovjekoljubiva duša i plemenito srdce, te je kroz sav svoj život branio i štitio seljačku sirotinju.

I ta njegova velika duša, to njegovo toplo srdce svezalo ga je trajno uz narod i s njim je zajedno kucalo do — smrti...

Zato je Gjuro uz apoštolski svoj rad i odvjetničko zvanje u rodnomu svojemu gradu smišljao osnove i stvarao djela, da svoj mukotrpni narod riješi socijalnih zala i da mu pomogne, gdje može i treba. A dok je bjesnio orkan velikoga svjetskoga klanja, dok su otcevi ginuli na »poljanama slave«, Gjuro uz pomoć drugova osigurava život tisućama i tisućama djece iz svih hrvatskih krajeva...

I on, koji je volio život, život novi i bolji, umro je za njega od sinova mraka... Neustrašivi borac i marljivi radnik ostavio je za sobom vječna djela, ostavio je uzor svima, koji žele da nastave njegov rad...

On je radio revno i požrtvovno u svakom dobrotvornom podhvatu, u svakoj koristnoj akciji. Sav svoj socijalni rad oko spasa rodjene grude pred smrt je ovjenčao novim velikim podhvatima, naseljivanjem plodne naše zemlje, stvarajući nova naša sela.

Mučenička smrt mu je skratila posao a ovjekovječila ime; od rijedkih sinova grada Gjuro se rano poklonio selu i sunčanoj njegovoj misli i u tom je uztrajao. Poklonio se pred veličanstvom naroda i našao je zato ljubavi i odanosti u svom ljubljenom narodu.

Slava Mu!

* * *

U rumenilu zore javlja se krasan dan.

Dan je to podpune slobode hrvatskoga seljačkoga naroda. Sve se budi na život u slobodi, za koji su u kobnim časovima darovala živote tri velika čovjeka.

Na tihom groblju u krilu zemlje sjedinjen je pepeo Velikoga Učitelja sa zadnjim ostatcima najboljih učenika.

U zemlji počivaju tijela, a nad njom lebdi duh, koji je sve njih vodio i bezsmrtnima učinio.

A tri nadgrobna križa označuju put boraca za narodnu slobodu...

U Zagrebu, mjeseca studenoga 1928.

Božidar Magovac.

Posljednji oproštaj seljaka, potomaka Matije Gubca, sa velikim narodnim mučenikom:
„Krv Tvoja pravedna na ubojice i djecu njihovu". Tvoj narod oko Lipe „Matije Gubca".

Velika Duša.

Osmoga kolovoza 1928. u 9 sati na večer odkinu se Velika Duša od izpaćenoga mučeničkog tijela. Obujmi još jednom, poslijednji puta, bezkrajnom sinovskom ljubavlju majčicu svoju Hrvatsku zemlju, koja od boli sva zadrhta, a sinovi i kćeri njezini zanijemiše i zaprepastiše se. I poleti Velika Duša visoko, visoko, na krilima Bezsmrtnosti u Bezkonačnost i Vječnost, u najveće visine, gdje su bezsmrtnici Majke naše.

A vječno Nebo, bezkrajni Svemir, zadovoljno se smiješi, razširi otčinski krilo i primi Veliku Dušu, koju je pred pola stoljeća poslao vapijućoj Hrvatskoj Majci, da ju izvede iz pustinje na put spasenja — preko Golgote — a sebe da ostavi pribita na križu. Najbolji duhovi Bezsmrtnici Majke naše, junaci i mučenici, književnici i pjesnici pohitaše u susret Velikoj Duši, da ju pozdrave i prime u svoje kolo i da ju zapitaju, da li je izpunjen Zavjet, da li je čaša do dna izkapljena i kada će doći Uzkrsnuće? Poleti joj u susret mučenički duh Matije Gubca i Pavla i Gjure i sastade se opet duh Njegov sa Antinim...

I progovori duh Ante. »Zdravo da si moj neumorni Putniče! Da je dulje poživio Tvoj Mentor ne bi Ti pao od kukavne ruke Srbova...«

I izljubi se Velika Duša sa Matijom... Dugo ostadoše u bratskom zagrljaju, dugo... dugo..., dok mu Velika Duša ne izpovijedi sve patnje i boli, sve nepravde i uvrede i cijelu Kalvariju Hrvatske Majke i seljačkoga roda i doma. A kruna na glavi Matijinoj zablista još jače, još sjajnije i zasja u mističnom, vrhunaravnom svijetlu. I zaplaka Gubec nad sudbinom Majke naše, ali **i zadrhta nad zorom, koja već rudi...**

Tada pristupiše i ostali veliki Dusi, bezsmrtnici hrvatski. Tomislav i Petar Svačić, Zrinski i Frankopan, Gaj, Jelačić i Štrosmajer i Kvaternik, svi naši velikani, učenjaci, književnici i pjesnici na čelu sa Petrom Preradovićem, Gundulićem, Silvijem Strahimirom Kranjčevićem i Matošem.

I nastade veliko slavlje medju Bezsmrtnicima našim, jer osjetiše svi, da je došao **prvi i glavni Prorok i Učitelj, Vodja naroda, Veliki Patnik i dugo izčekivani Mesija, naš — Stjepan Radić.**

Prvi medju njima pozdravi Ga otac pjesnika naših, duh Petra Preradovića: »Zdravo da si, Ti, koga sam u sebi osjetio, Ti, koga sam u pjesničkom zanosu i biblijskoj vidovitosti predvidio i prorekao! Zdravo da si, Stevane Radoslaviću, Stjepane Prvomučeniče, najveći Radniče i Patniče majke naše hrvatske i slavenske. Ti si ostvario moj san!«

»Zdravo« i »slava« zaore svi Bezsmrtnici i velikani Majčice naše.

A Velika Duša se nasmiješi i progovori:

»Braćo moja bezsmrtna! Čaša još nije do dna izkapljena, ali **najveću kap sam ja izpio i već se približava kraju.**

Kalvarija naša nije još svršena. Mene su pribili na križ sinovi tmine, ali **sinovi svjetla izgubiše strah i već predosjećaju slobodu i dolazak pravde i čovječnosti.**

Naši se ideali orijaškim korakom približuju ostvarenju.

Zdravo da ste svi Vi dusi naši bezsmrtni i ne zdvajajte!

Zdravo Tomislave, kralju naš prvi! Poblijedjeli sjaj krune Majke naše Hrvatske se vraća. Odvalio sam težki kamen sa njenog groba!

Svačiću Petre, Zrinski i Frankopane! Vašu sam prolitu krv osvetio!

Jelačiću bane, da si zdravo Ti, koji si razkinuo lance kmetstva. **Ja sam u te bivše kmetove ulio duh samosvijesti i oslobodio sam ih straha.** I na tim bivšim kmetovima udario sam temelje, koje više nitko razrušiti ne će i ne može, temelje slobode, čovječnosti i pravice.

Vladiko i otče moj Štrosmajeru, proširio sam luč znanja i prosvjete. Prosvijetio sam one najniže, najsiromašnije i najprezrenije. A Tvoju i Tvojih predhodnika, ilirskih preporoditelja Ljudevita Gaja i drugova, ideju jugoslavenske zajednice i bratstva skrenuo sam na pravi put čovječnosti, jer je bila zalutala. Hrvatska je vječna i nepobjediva!

Zdravo da ste svi Vi učenjaci, pjesnici i književnici, braćo moja supatnici. Sve sam ja Vas shvatio, probudio i što je u Vama najbolje, **u djelo proveo.**

Smirite se i uživajte u vječnom blaženstvu. Izpunio sam Zavjet!

Majka naša plače, ali ne zdvaja! I pokušat će da bace kocke i razdijele haljine njezine, ali ne će je razdijeliti! Uzkrsnut će! Vječna će biti kao mi, koji ćemo nad njome bditi i sjati i pokazivati joj **put, koji ste Vi utrli, a ja izgradio, put, koji će ju dovesti k pobjedi pravde, slobode i čovječnosti!«**

A Bezsmrtnici, veliki duhovi Majčice naše, postaviše bez riječi Veliku Dušu u sredinu, na prvo mjesto, da bude prvi medju bezsmrtnicima, kao što je bio prvi medju smrtnicima, medju zarobljenom braćom svojom. I proglasiše Veliku Dušu za najsjajniju zvijezdu našu, koja ima da vječno sjaje nad majčicom Hrvatskom.

A vječni Bog sa zadovoljstvom gledao je na iskre bezsmrtnoga duha svoga. I bio je s njima zadovoljan a najviše sa Velikom Dušom — **Stjepana Radića.**

U Karlovcu, dne 8. listopada 1928.

Dr. Niko Matanić.

Božić Hrvata

u znaku:

Tri križa — tri nepreboljne rane hrvatske duše.

Božić! Riječ je to draga i mila, riječ je to, koja nosi svijetu kršćanskome posebnu radost i nutarnju razdraganost. Čovjek čista srdca, dobre duše, u dane priprema za veliku i svetu božićnu slavu spreman je, da primi u se sve, što je lijepo, dobro, plemenito i uzvišeno i na tom da gradi i izgradjuje svoj nutarnji, duhovni život, bez koje izgradjenosti nema izdržljivosti, nema postojanosti u svakdanjoj životnoj borbi, a još manje u borbi za one uzvišene ciljeve, koji su složili sva hrvatska srdca u jedan kucaj i sve hrvatske duše u jednu želju . . .

Naš dragi Predsjednik, veliki Učitelj i Vodja Stjepan Radić znao je to i zato je svake godine slao u domove naše »Božićnicu«, koja je bila poruka Njegove velike duše svakomu pojedinomu od nas, putokaz i vodič za narednu godinu, iz kojega smo razabirali Njegove misli i želje, po kojima je trebao hrvatski narod udesiti život svoj, život rada, poštenja i čestitosti, život ljubavi k svemu, što je lijepo, dobro, plemenito i uzvišeno, prema onoj Njegovoj misli: *„Vjera u Boga i seljačka sloga!“*

I ove godine, kad plaču duše naše i srdca naša s nepreboljnih rana; kad tri križa s mirogojskoga brijega pričaju svemu svijetu suze i bolove naše nad gubitkom strašnim; kad će u zvucima božićnih zvonova drhtati bol hrvatskoga naroda, dolazi pod naše krovove »Božićnica«, kao andjeo tješitelj, kao andjeo jačatelj, da nam kaže: »Samo je tijelo Njegovo mrtvo! Duh Nje-

gov s nama je i medju nama. Duh Njegov i Njegovih drugova u borbi za slobodu. Gore srdca! Slava Bogu na visini!«

I kraj božićnoga drvca, kraj malih jaslica, kraj svih znakova, kojima hrvatski narod slavi veliku i svetu tajnu utjelovljenja Sina Božjega, mi ćemo mislima svojima k Učitelju i Vodji našemu — Stjepanu Radiću, sinovcu Mu Pavlu Radiću i drugu Gjuri Basaričeku. U tihu i svetu Badnju noć drhtati će s naših usana i i prelijevati se sa zvucima polnoćnih zvonova molitva za ostvarenje onoga, zašto je pala krv njihova: za sreću, mir i blagoslov, za slobodu hrvatskoga naroda.

U Zagrebu, mjeseca studenoga 1928.

Julka Patriarch

BESPLATNE DAROVE MOŽE SVAKI ČITAOC

ovoga kalendara

Pravi švicarski džepni sat br. 100

samo
Din 49·60

Anker-Remontoir Roskopf br. 111 (bez sekundne kazaljke)

samo
Din 69·20

sa 3 - god. jamstvom!

„IKO" satovi u zlatu, srebru, niklu itd. po svim cjenama, naročito plitki, gravirani ili glatki.

„OMIKO" i „AXO" satovi u vrlo zanimivim oblicima, moderni, sa dobrim trajnim strojem.

ANKER, Remont. Roskopf satovi u raznim izvedbama.

Satovi sa narukvicom, satovi, za dame, lančići za dame i gospodu u zlatu, srebru te inim dragim kovinama.

Sve zajamčeno pravo!

sa malo truda dobiti. Ovi darovi tačno su opisani u velikom ilustrovanom divotcjeniku svjetske otpremne kuće satova i dragulja H. Suttner u Ljubljani br. 290. Pošaljete li Vašu tačnu adresu primit ćete odmah besplatno ovaj vrijedni cijenik, koji će Vas vrlo obradovati sa velikom množinom zanimivih slika i različitih novosti.

već 31 godinu

uživa svjetska tvrtka H. Suttner najbolji glas radi svojeg solidnog poslovanja te radi pozdano dobre kakvoće svoje robe, kako to hiljadu priznanica zadovoljnih mušterija potvrdjuju. Kod tvrtke Suttner sve se kupuje takorekući uz

originalne tvorničke cijene.

U vlastitoj protokoliranoj

švicarskoj tvornici satova

od vještih stručnjaka napravljeni fini **„IKO" SATOVI** na svjetskom su glasu, jer idu tačno na sekundu

temeljito su izradjeni, brižno ispitani te su izvanredno trajni.

Nikakovog rizika!

Što ne odgovara, izmjenjuje se ili se novac vraća. Nikakove traljave robe, svjetska kuća Suttner imade samo biranu robu najbolje kakvoće, što ćete i sami priznati, čim pregledate Suttnerov cjenik.

Tražite ga odmah

treba samo da pošaljete tačnu Vašu adresu na tvrtku

H. SUTTNER, LJUBLJANA Br. 290

Prava Anker-budilica broj 105

samo
Din 64·20

sa pravim Anker-strojem, znamenite kakvoće

sa 3 - god. jamstvom!

Budilice u raznim izvedbama.

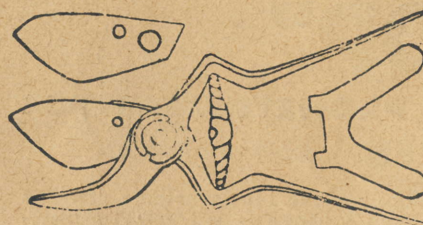
Ure sa šetalicom izvrsne kakvoće u raznim veličinama.

Kuhinjski satovi, zidni satovi itd., nadalje:

Lančići, prsteni, naušnice, broše, narukvice i svu zlatnu i srebrnu robu u ogromnom izboru naći ćete tačno naslikanu sa oznakom

najniže cijene.

za ove kao i za stotinu drugih predmeta u velikom cjeniku.

POZOR VINOGRADARI

Škare za rezanje loze

izradjene iz najboljeg njemačkog čelika dobiju se kod Nikola Paića, mehaničara u Kaštel-Starome kod Splita. Radiona utemeljena 1905. godine, izradjuje godišnje 6 hiljada komada. Za svaki kvar garantira kroz 2 godine. Popravci se vrše badava. Cijena 80 dinara komad. Narudžbe se odašilju franko na stan adresata po jednom komadu. Više komada otprema se po dogovoru.

Gospodarskim zadrugama i trgovcima šaljem na zahtjev franko, time, da neprodano povrate, a cijene po dogovoru.

Izradba precizna i trajna. Dugotrajna uporabivost garantirana. Naručite, osvjedočite se!

NIKOLA PAIĆ, mehaničar, **KAŠTEL STARI**

Svaki napredan gospodar upotrebljuje

UMJETNA GNOJIVA

a napose **superfosfat i KAS**

Sve vrste UMJETNIH GNOJIVA

nudi uz najpovoljnije dnevne cijene:

„FOSFAT" D. D. ZA PROMET I TRGOVINU UMJETNIM GNOJIVIMA

Mažuranićev trg 4 **ZAGREB** Telefon br. 29-13

Brzojavi: FOSFAT ZAGREB

Sve upute besplatno, a zastupstva u svim većim mjestima!

„SNOP"

HRVATSKA GOSPODARSKO PROMETNA ZADRUGA

Gajeva ulica 32. **ZAGREB** **Gajeva ulica 32.**

Dobavlja sa svojih skladišta uz najjeftinije cijene i najpovoljnije platežne uvjete, sve vrsti **Poljoprivrednih strojeva i alata** te sve **vrsti umjetnog gnojiva i sjemenja** kao:

Plugove, sijalice, kultivatore:: *R. Bächer & Fr. Melihar.*

Žetelice: najveće tvornice u Evropi *Friedrich Krupp, Essen.*

Vršalice: bilo koje poznate tvornice po želji kupca: *M. A. V., Hofherr-Schrantz, Schlick-Nicholson i M. Fischer.*

Traktore: *„WD Hanomag", „Case"* i traktor *Hofherr-Schrantz.*

Male motore za benzin, petrolej, plinsko ulje: tvornice *Deutz, Langen & Wolf.*

Dieselmotore od 30-1000 k. s.: čuvene tvornice *Grazer Waggonfabrik.*

Mlinske uredjaje: švicarske tvornice *Gebrüder Büchler.*
Male motorne plugove: *„Simmeringer".*
Mineralna ulja: za svaku svrhu.
Sve vrsti **brtvila, kajša** za pogon itd.

Traže se pouzdani podzastupnici.

Penkala **tvornice d. d.**

Zlatna naliv pera
Penkala olovke
Vrtaće olovke
Držala drvena
Držala iz galalita
Pretikače
Štitnike i produljivače za olovke
Sušila
Tintarnice
Pečatni vosak Penkala

Zagreb

Proizvađaju:

PISAĆI I RISAĆI PRIBOR

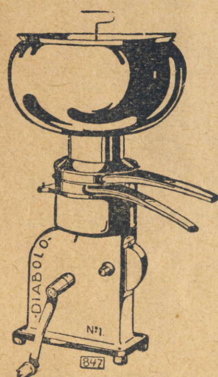
Ravnala bukova i kruškova
Trokute bukove i kruškove
Priložna ravnala
Risaće daske
Trokute i ravnala za školsku ploču
Ravnala sa metalnim umetkom
Brisaljke
Pernice

Grafo grafit i kopir olovke — ***Grafo*** pasteli za škole i urede ***Leonhardijeve*** Tinte, Tuševe, Tekuće gume, Vodene bojice i Pečatni voskovi.

VRST KAKVOĆE

DIABOLO-SEPARATOR A.B.

STOCKHOLM-ŠVEDSKA

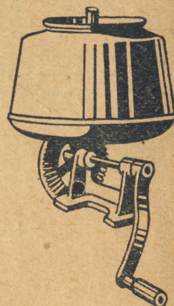

Glavno zastupstvo:

LJUDEVIT KLEIN
ZAGREB

Račkoga ulica 5. - Telefon 63-05

Separatori od 40-500 litara sa stalkom, ili bez stalka, zajamčeno najoštrije snimanje. Strojevi za maslac, mliječne posude za prevažanje mlijeka, limene i olovne blombe i sve ostale potrepštine za mljekarstvo.

„Ultra"

domaća proizvodnja zavojne robe

Telefon broj 2654 **Zagreb** ***Vodnikova ul. 4***

Brzojavi: **Ultra Zagreb**

Dobavlja svu zavojnu robu, zavojni pamuk, kiruršku gumenu robu, sanitetske potrepštine, medicinske aparate, instrumente i bolničke uredjaje u prvoklasnoj kakvoći uz povoljne cijene.

Hrvatska industrija katrana d. d.

Račkoga ulica 17a — **ZAGREB** — Telefon broj 53-64

LOHSOL

zakonom zaštićeno sredstvo proti raznih štetnika i nametnika kao lisne, štitaste šljivine i krvave uši, njihovih legla i gusjenica, koje se nalaze na voćki. Proti bolestima kore kao rak-rani, pozebi, istoku gume itd.

Tražite naputak o uporabi.

Krovna ljepenka katranizirana. Ruberoid krovna ljepenka bez katrana, izolir-ploče te svi derivati kameno-ugljenog katrana (smolni cement, katran dest. karbolineum, ulje za impregnaciju drva).
Tovotna mast, kolomast itd. — Tražite cijenik.

PRVA HRVATSKA TVORNICA ULJA d.d.

ZAGREB

URED I TVORNICA „B" CESTA 31.

Telefon:

Ravnateljstvo 2525. Tehn. Poslovnica 2524.

Proizvadja:

najfinije jestivo ulje sa poznatim žigom

CRVENA ZVIJEZDA

rafinirano repično ulje za osvjetljenje, začinu i za stočnu hranu.

Zastupnici:

Srbija: August H. Roth, Beograd, Kralja Petra 64/I. Bosna: E. Rechnitzer i Sinovi, Bihać i Banja Luka: Julius Schnitzler, Banja Luka. Sarajevo: Josef Hirschl & Co. Slavonija: D. Kolorović Brod n S. Osijek: Samuel Mülhofer, Osijek I. Reisnerova 59. Vojvodina: Braća Čeliković, Novi Sad. Ljubljana: Rudolf Oroszy, Ljubljana. Celje: Carl L. Socher, Celje.

Stalna skladišta u svim većim mjestima.

Društvene, stranačke i športske znakove

štampilje, gravure, prilijepnice, šumske čekiće i emajlne ploče

izradjuje brzo i jeftino

Zavod za rezbariju i štampilje

BREZINA i DRUG

ZAGREB, FRANKOPANSKA UL. 9

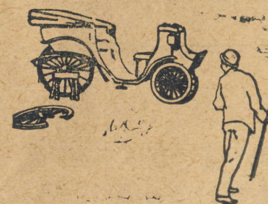
Telefon 48-53

Od rane zore do kasne noći

radi seljak, poljodjelac, sluga i služavka, a sama pak seljakinja mora još često puta noć pretvoriti u dan, da kao domaćica neumorno radi u svom gospodarstvu.

Nije čudo, ako je tijelo preumorno, svaki živac prenapet, a noge se često od umornosti ne mogu ni maknuti. U tom slučaju ne koristi ni nedjeljni odmor, da se odmori umorno tijelo, izmučene noge i teško stradali živci.

Što pako vrijede zdrave noge, to znade svaki odrasao i pametan čovjek. Što hasni imati lijepa kola, ako su kotači klimavi. Pametna glava i inače zdravo tijelo nisu od velike koristi, ako ne stoje na zdravim nogama.

Spomenute činjenice vrijede uopće za svakog stanovnika. To se tiče kako tvorničkog radnika, koji mora dnevno pješačiti u tvornicu i kući iz tvornice; tiče se listonoše, oružnika, pograničnog stražara i mnoga druga zvanja, koja se mogu samo tako dugo izvršavati dok su zdrave noge.

Prava blagodat je za sve zaposlene ljude, kad mogu elastično hodati na PALMA kaučuk petama.

Kožnata peta, koja je često puta čak i opterećena potkovom i čavlima čini hod teškim i napornim. Na PALMA petama ide se lagano i elastično, a tijelo ostaje svježe i noge ne bole.

PALMA pete dobiju se danas u svakom gradu i selu, a svaki ih postolar može lahko i brzo pričvrstiti. PALMA pete nisu danas više nikakav luxus za gradske ljude, one su jeftinije i triput trajnije od kožnatih, pa su svakom čovjeku potrebne, kao gumija dvokolici.

Tko vodi računa o svojem zdravlju, tko je pametan i štedljiv, taj će rado primiti savjet, da nosi samo PALMA kaučuk pete. Svaki onaj, koji će se samo jedamput poslužiti PALMA petama biti će nam za ovaj savjet zahvalan.

Prva Hrvatska Štedionica

Osnovana god. 1846. **u Zagrebu** Osnovana god. 1846.

Dionička glavnica	. . . . . .	**Din**	**75,000.000·—**
Pričuve	. . . .	**„**	**57,000.000·—**
Ulošci oko	. . . .	**„**	**1.500,000.000·—**

Mjenjačnica u Zagrebu.

Podružnice: Bačka Palanka, Bakar, Banja Luka, Bihać, Bjelovar, Brčko, Brod na Savi, Celje, Crikvenica, Čakovec, Daruvar, Delnice, Derventa, Djakovo, Dubrovnik, Karlovac, Kraljevica, Križevci, Ljubljana, Maribor, Mitrovica, Mostar, Nova Gradiška, Novi Sad, Ogulin, Osijek, Pakrac, Požega, Sarajevo, Senj, Sisak, Skoplje, Split, Subotica, Sušak, Travnik, Tuzla, Varaždin, Vel. Bečkerek, Vel. Gorica, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Zagreb, Gornja Ilica, Zagreb, Mihanovićeva ulica, Zagreb, Vlaška ulica, Zemun.

Ispostave: Ruma, Podravska Slatina.

Brzojavni naslov: „PRAŠTEDIONA".

PRIMA uloške na uložne knjižice i na tekući račun.
ESKOMPTIRA mjenice, devize i čekove.
OBAVLJA burzovne naloge, te isplate na sva tuzemna i inozemna mjesta.
IZDAJE čekove i kreditna pisma na sva mjesta tu- i inozemstva.
FINANCIRA trgovačka, obrtna i industrijalna poduzeća.
OBAVLJA sve štedioničke i bankovne poslove najkulantnije.
IZDAJE 4, $4\frac{1}{2}$ i 6%-tne založnice, te $4\frac{1}{2}$ i 6%-tne komunalne zadužnice.

Mogu li se plućne bolesti izliječiti?

To nada sve važno pitanje zanima sve koji boluju na: ***Astmi, tuberkulozi pluća i grkljana, vrtoglavici, kataru plućnih vršaka, zastarjelom kašlju, zaslinjivanju, dugotrajnoj promuklosti,*** a do sada se nisu mogli izliječiti. Svi takovi bolesnici mogu dobiti od nas ***potpuno besplatno*** knjigu sa slikama iz pera g. Dr. med. Guttmanna, bivšeg šefa zavoda za finzenkuru o temi „MOGU LI SE PLUĆNE BOLESTI IZLIJEČITI?" — Da dademo svakom bolesniku prilike, da si objasni vrst svoje bolesti, odlučili smo, da tu knjigu pošaljemo svakome besplatno i franko, radi općenitog dobra:

Treba samo jednu dopisnicu pisati sa naznakom tačne adrese na:

PUHLMANN & Co., BERLIN 404
MÜGGELSTRASSE 25-25a

ZAGREBAČKA DIONIČKA PIVOVARA I TVORNICA SLADA

ZAGREB

preporuča svoje najbolje i dobro odležano:

Eksportno pivo
Dvostruko sladno „Jelačić" pivo i
Specijalno ožujsko pivo

u buradima i bocama

Telefon: 4090, 4091 i 6186. **Brzojavi: Dionička pivovara.**

ZNAKOVI ZA DRUŠTVA

Pjevačka, lovačka, vatrogasna, športska, prigodni itd.

U EMAILU ILI SAMO TLAČENO

kao i medalje i plakete. Zlatni i srebreni čavlići za zastave, lovor vijenci iz srebra ili iz tombaka, pa posrebreni.

TVORNICA ZLATNE I SREBRENE ROBE **GRIESBACH I KNAUS** ZAGREB MARTIĆEVA 23